

ექსკავატორი სატრანშეო – მანქანა, რომელიც გამოიყენება ვერტიკალურ კედლებიანი ტრანშეის გასათხრელად კავშირგაბმულობის კაბელების, აირ- და ნავთობსადენების, კანალიზაციის მილების და სხვ. ჩასაწყოებად (ნახ. 1). სამუშაო ორგანოს სახის მიხედვით არის: ჯაჭვური ხვეტიებიანი, ჯაჭვური მრავალციცხვიანი, როტორული მრავალციცხვიანი და უციცხვო (ფრეზერული). სავალი ნაწილი შეიძლება იყოს მუხლუხა და სპეციალური პნევმოთვლიანი.

ნახ. 1

ექსკავატორი უნივერსალური – ერთციცხვიანი ექსკავატორი, რომელსაც აქვს ორი და მეტი საცვლელი სამუშაო მოწყობილობა: პირდაპირი ნიჩაბი, გრეიფერი, დამტვირთავი, დრაგლაინი, ურნალი, ამწევი მექანიზმი, ბულდოზერი და სხვ. სავალი მოწყობილობის მიხედვით უ. ე. არის მუხლუხა და პნევმატურთვლიანი ტრაქტორის (ნახ. 1) ან ავტომობილის ბაზაზე. თანამედროვე, უნივერსალური ჰიდრავლიკური მთლიანსაბრუნე ექსკავატორის ძალურ დანადგარში გამოყენებულია ჰიდროტუმბოები მართული წარმადობით, სავალი მოწყობილობა – მუხლუხა, სამუშაო მოძრაობები – მდორედ და უხმაუროდ დასარეგულირებელი.

ნახ. 1

ექსკავატორი უწყვეტი მოქმედების – ექსკავატორი, რომელიც გრუნტის ჭრის, ტრანსპორტირებისა და განტვირთვის ოპერაციებს ასრულებს ერთდროულად და განუწყვეტლივ (ნახ. 1). ამ მანქანის მწარმოებლურობა აღემატება ციკლური მოქმედების ექსკავატორის (ერთჩაქანის) მწარმოებლურობას. ე. უ. მ. ნაკლებად უნივერსალურია –

ნახ. 1

გამოიყენება I, II და III კატეგორიის გრუნტებში სამუშაოდ. მათ შეუძლიათ ცალკეული ქვების წატაცება, რომელთა მოცულობა არ აღემატება ჩამჩის ტევადობას ან რომელთა სიმაღლედ ნაკლებია ქვის ფრეზული მჭრელი ორგანოს სიმაღლეზე. ე. უ. მ. არსებობს გრძივად, განივად და რადიალურად მთხრელი. გრძივად მთხრელი გამოიყენება ტრანშეების, არხებისა და სხვ. განსაზღვრული პროფილის მქონე თხრილების გახსნისათვის; განივად მთხრელი – წიაღისეულის

დასამუშავებლად, საშენი მასალების კარიერებში, ჰიდროტექნიკურ და სამელიორაციო მშენებლობაში არხების გახსნისა და მოსწორებისათვის, სამელიორაციო არხების გასაწმენდად და შესაკეთებლად; რადიალურად მთხრელი – გადასახსნელი და სამომპოვებლო სამუშაოების შესასრულებლად საშენი მასალების კარიერებში, ქვაბულების სათხრელად სამელიორაციო მშენებლობაში.

ექსკავატორის ძირითადი პარამეტრები – ექსკავატორის მახასიათებლების ერთობლიობა, რომელიც განსაზღვრავს მისი გამოყენების მიზნობრიობას. ესენია: ჩამჩის ტევადობა, სამუშაო ციკლის ხანგრძლივობა, თხრის რადიუსი, სიმაღლე, სიღრმე, განტვირთვის რადიუსი, გზის ქანობი, ექსკავატორის მშრალი ანუ კონსტრუქციული მასა (სამუშაო მოწყობილობით და საპირწონე ტვირთით საწვავის გარეშე), ექსკავატორის სამუშაო მასა (სამუშაო მოწყობილობით და საპირწონე ტვირთით საწვავის გათვალისწინებით), საშუალო დაწნევა გრუნტზე, ექსკავატორის ლიანდი (მანძილი სავალი მოწყობილობის საყრდენი ზედაპირების შუაში გამავალ გრძივ ღერძებს შორის), ბაზა (თვლებიანი ექსკავატორისას – მანძილი წინა და უკანა სავალი ურიკების ან თვლების ვერტიკალურ ღერძებს შორის; მუხლუხა ექსკავატორისას – მანძილი სავალი მოწყობილობის წინა და უკანა თვლების ან საგორავების ვერტიკალურ ღერძებს შორის, რომლებიც მონაწილეობენ დატვირთვების გრუნტზე გადაცემაში).

ექსკავაცია (ლათ. excavatio ამოტეხა, ამოღრუტნა) – ქანების ამოღების პროცესი ექსკავატორის, ბულდოზერის, სკრეპერისა და მისთ. საშუალებით.

ექსკლავი (ლათ. ex- -გან, -დან, მიღმა, გაღმა, იქით და. clāvus ლურსმანი ან clāvis გასადები) – ტერიტორიის ნაწილი, რომელიც პოლიტიკურად მიერთებულია რომელიმე სახელმწიფოსთან, მაგრამ მისი ძირითადი მიწის მომიჯნავე არ არის, რადგან შემოსაზღვრულია ერთი ან რამდენიმე უცხო სახელმწიფოს ტერიტორიით.

ექსპედიტორი – პიროვნება, რომელიც განაგებს რაიმეს გაგზავნისა და მიღების ოპერაციებს.

ექსპედიცია (ლათ. expeditio წესრიგში მოყვანა, ლაშქრობა) – 1. გაგზავნა, განაწილება რაიმესი (მაგ., კორესპონდენციის); 2. დაწესებულების განყოფილება, რომელიც გაგზავნა-განაწილებითაა დაკავებული; 3. ადამიანთა ჯგუფის გამგზავრება რაიმე საგანგებო მიზნის შესასრულებლად.

ექსპერიმენტატორი – ექსპერიმენტის მწარმოებელი.

ექსპერიმენტი (ლათ. experimentum ნიმუში, გამოცდილება) – 1. საგნობრივ-შეგრძნებითი მოღვაწეობა მეცნიერებაში. ვიწრო გაგებით – ცდა, შეცნობის ობიექტის აღწარმოება, ჰიპოთეზების შემოწმება და სხვ.; 2. რაიმე თეორიის დადასტურება მოდელის ან ნატურალური ზომის კონსტრუქციის გამოცდით.

ექსპერტი (ლათ. expertus გამოცდილი) – სპეციალური ცოდნის მქონე პირი, რომელსაც აქვს შესაბამისი კომპეტენცია კონკრეტული საკითხის გადასაწყვეტად, რაც ფორმდება საექსპერტო დასკვნაში. საჭიროების შემთხვევაში ის გასცემს რეკომენდაციას, რომელიც აუცილებელია საპროექტო და სამშენებლო საქმიანობასთან დაკავშირებული რისკების მინიმალიზაციისათვის. ე. მიერ საექსპერტო შეფასება ხორციელდება ქვეყნის კანონმდებლობით განსაზღვრულ შემთხვევებში, შესაბამისი სერტიფიკატის საფუძველზე. პირისათვის საექსპერტო საქმიანობის უფლებამოსილების მინიჭება ხორციელდება კანონმდებლობით დადგენილი წესის შესაბამისად, საექსპერტო შეფასებისას დაცული უნდა იქნეს ინტერესთა შეუთავსებლობის პრინციპი. ე. პასუხისმგებელია მის მიერ შემუშავებული დასკვნების კომპეტენტურობასა და სისწორეზე. დამკვეთი ვალდებულია ე. აუნაზღაუროს საექსპერტო მომსახურებისათვის განსაზღვრული თანხა იმ შემთხვევაშიც, როცა საექსპერტო დასკვნა არის უარყოფითი. ე. კომპენტენციები არ ვრცელდება სისხლისა და სამოქალაქო

საქმეებზე. ყალბი საექსპერტო დასკვნის მიცემისათვის ექსპერტს ეკისრება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა.

ექსპერტი დამოუკიდებელი – შესაბამისი განათლებისა და კვალიფიკაციის მქონე ფიზიკური პირი, რომელიც არ არის საჯარო მოსამსახურე.

ექსპერტიზა (ფრანგ. expertise<ლათ. expertus გამოცდილი) – პრობლემის გამოკვლევა დამოუკიდებელი სპეციალისტის მიერ განსახილველ საკითხზე მოტივირებული დასკვნის წარმოდგენით. ის ტარდება დამკვეთის ხარჯებით, რათა დადასტურებული იყოს შესრულებული სამუშაოების ხარისხი და მიღებული გადაწყვეტილებების საფუძვლიანობა.

ექსპერტიზა ავტო-ტექნიკური (ტრასოლოგიური) – ექსპერტიზა, რომელიც მიეკუთვნება საინჟინრო-ტექნიკური ექსპერტიზის ნაირსახეობას, რომლის წარმოების პროცესშიც დგინდება საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევების მიზეზები და გარემოებები. საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევა წარმოადგენს რთულ მექანიზმს, რომლის წარმოშობასაც ხელს უწყობს მრავალი ფაქტორი – დაწყებული ადამიანური (შეურაცხადობა, საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების წესებისადმი დაუდევრობა და ა.შ.) და დამთავრებული სხვადასხვა ტექნიკური ფაქტორებით (ავტომობილის კვანძების გაუმართაობა, გზის საფარის არადადამაკმაყოფილებელი მდგომარეობა და სხვ.). აუცილებელია გადაწყვეტილი იქნეს შემდეგი საკითხები: 1. საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევის მექანიზმის განსაზღვრა; 2. საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევამდე სატრანსპორტო საშუალებების მოძრაობის პარამეტრების განსაზღვრა; 3. ავტომობილების შეჯახების ადგილის განსაზღვრა; 4. საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევის მონაწილეთა ქმედების საგზაო მოძრაობის წესებთან შესაბამისობის განსაზღვრა; 5. კონკრეტულ ვითარებაში საგზაო-სატრანსპორტო შემთხვევის თავიდან აცილების შესაძლებლობის დადგენა.

ექსპერტიზა ეკოლოგიური – გარემოსდაცვითი აუცილებელი ღონისძიება, რომელიც ტარდება გარემოზე ზემოქმედების ან მშენებლობის ნებართვის გაცემის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. მისი მიზანია გარემოსდაცვითი მოთხოვნების, რაციონალური ბუნებათსარგებლობისა და მდგრადი განვითარების პრინციპების გათვალისწინებით გარემოს ეკოლოგიური წონასწორობის შენარჩუნების უზრუნველყოფა.

ექსპერტიზა კომპლექსური– მოსამართლის განჩინების საფუძველზე დანიშნული ექსპერტიზა, რომელიც ტარდება სხვადასხვა სპეციალობის რამდენიმე ექსპერტის მიერ.

ექსპერტიზა საინჟინრო – ითვალისწინებს სხვადასხვა ღონისძიების ჩატარებას, როგორცაა: 1. მშენებლობისა და სარემონტო სამუშაოების საპროექტო მოცემულობების ექსპერტიზა; 2. მშენებლობისა და სარემონტო სამუშაოების ტექნიკური ნორმების განსაზღვრით მათი შესაბამისობის დადგენა; 3. უძრავი ქონების იდეალური წილების დადგენა და მათი გამოყოფა შესაბამისი ნახაზების შედგენით; 4. საკადასტრო გეგმების შედგენა საჯარო რეესტრის მონაცემებთან მიმართებაში; 5. სამშენებლო და სარემონტო სამუშაოების ხარჯთაღრიცხვების შედგენა და ასევე, უკვე შედგენილი ხარჯთაღრიცხვების ექსპერტიზა; 6. ჩატარებული სამშენებლო და სარემონტო სამუშაოების საკონტროლო აზომვები; ჩატარებული და ჩასატარებელი სამუშაოების მოცულობების დადგენა; 7. შენობა-ნაგებობების ტექნიკური მდგომარეობის, მდგრადობის და სხვა საკითხების დადგენა; 8. სამშენებლო, სარემონტო და სხვა სახის სამუშაოების ღირებულების განსაზღვრა.

ექსპერტიზა საპროექტო დოკუმენტაციის – საპროექტო დოკუმენტაციის შესაბამისობის შეფასება ქვეყნის კანონმდებლობის მოთხოვნებთან, სამშენებლო ნორმებთან, წესებთან და სტანდარტებთან. ის შეიძლება იყოს სახელმწიფო და არასახელმწიფო.

ექსპერტიზა სასაქონლო – ითვალისწინებს სხვადასხვა ღონისძიების ჩატარებას, როგორებიცაა: 1. უძრავი და მოძრავი ქონების საბაზრო ღირებულების განსაზღვრა; 2. სატრანსპორტო საშუალებებისა და სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ტექნიკის ხარისხისა და ღირებულების განსაზღვრა; 3. ლითონისა და ლითონპროდუქციის რაოდენობის და ღირებულების განსაზღვრა; 4. მანქანა-დანადგარების, მოწყობილობებისა და აპარატურის ვარგისობისა და ღირებულების დადგენა; 5. საყოფაცხოვრებო და სამეურნეო დანიშნულების პროდუქციის რაოდენობისა და ღირებულების განსაზღვრა; 6. ძვირფასი ლითონებისა და ქვების ხარისხისა და ღირებულების განსაზღვრა.

ექსპერტიზა ფინანსური – ექსპერტიზა, რომელიც ითვალისწინებს სხვადასხვა ღონისძიების ჩატარებას, როგორებიცაა: 1. კომპანიის რეალური ფინანსური მდგომარეობის დადგენა; 2. სადავო სიტუაციების გამოკვლევა ბუღალტრული აღრიცხვიანობისა და ფინანსური ანგარიშგების საფუძველზე; 3. ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოებისას სავარაუდო შეცდომებისა და სამეურნეო საქმიანობაში დარღვევების გამოვლენა; 4. ჩატარებული ოპერაციების კორექტულობის განსაზღვრა.

ექსპერტიზის დასკვნა – დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს სამრეწველო უსაფრთხოების მოთხოვნებთან ექსპერტიზის ობიექტის შესაბამისობის ან შეუსაბამობის საფუძველიან დასკვნას.

ექსპერტიზის ობიექტი – საპროექტო დოკუმენტაცია, ტექნიკური მოწყობილობები, საშიში მეტალურგიული და კოქსიმიური საწარმოო ობიექტზე შენობა-ნაგებობები, სამრეწველო უსაფრთხოების დეკლარაციები, საწარმოო ობიექტების ექსპლუატაციასთან დაკავშირებული სხვა დოკუმენტები.

ექსპლიკაცია (ლათ. explicatio ახსნა, გაშლა) – 1. არქიტ. არქიტექტურული პროექტის, ესკიზის ან რომელიმე ცალკეული ნაწილის ახსნა-განმარტება ჩამონათვალის სახით, რომელშიც მოცემულია ნაგებობის, შენობის, სათავსის ზოგიერთი რაოდენობრივი, ხარისხობრივი და ტექნიკური მახასიათებლები. ე. ყველაზე გავრცელებული სახეა ცხრილი, სათავსის და მისი ნაწილების ფართობების ჩვენებით, აგრეთვე მონაცემები მშენებლობისათვის საჭირო მასალების (მერქანი, ფოლადი, ბეტონი) ხარჯის შესახებ; 2. ნახაზზე დართული ტექსტი, რომელიც განმარტავს პირობით აღნიშვნებს; 3. დოკუმენტი, რომელიც მაყურებელს აწვდის ინფორმაციას გამოფენაზე, მუზეუმში, საკონცერტო დარბაზში წარმოდგენილი ექსპოზიციის, ღონისძიების, მსახიობის, ფერმწერის და ა.შ. შესახებ.

ექსპლიციტური (ლათ. explicātus გარკვეული, ნაღდი, გასაგები) – აშკარად, განსაზღვრულად, არაორაზროვნად გამოხატული; იმპლიციტურის საწინააღმდეგო.

ექსპლუატატორი (ფრანგ. exploit<ლათ. explicare გაშლა) – პირი, რომელიც ექსპლუატაციას უწევს სხვის შრომას.

ექსპლუატაცია (ფრანგ. exploitation სარგებლის ამოღება) – 1. ბუნებრივი სიმდიდრის, წარმოების საშუალებების, შენობა-ნაგებობების, ტრანსპორტის გამოყენება დანიშნულების, ტექნიკური პარამეტრებისა და მოთხოვნების შესაბამისად; 2. სხვა ადამიანის შრომის ან

რესურსის გამოყენება მოგების მიღების მიზნით; 3. უსამართლობის კერძო ფორმა. ხალხის უსამართლო გამოყენება. სხვისი შრომის მითვისება; 4. ნაკეთობის (შრომის იარაღი, ნაგებობა, ტექნიკური სისტემა და სხვ.) სასიცოცხლო ციკლის ნაწილი, რომლის განმავლობაში ის გამოიყენება დანიშნულებისამებრ.

ექსპლუატაციაში გაშვება – პროდუქტის პირველად გამოყენება. თუ პროდუქტის ექსპლუატაციის დაწყება რეგულირდება კანონმდებლობით, ექსპლუატაციაში გაშვება შეიძლება დაექვემდებაროს დამატებით ტექნიკურ მოთხოვნებს.

ექსპლუატაციის ღირებულება – ობიექტისა და მიმდებარე ტერიტორიის შესანახი და სარემონტო ყოველწლიური ხარჯები.

ექსპლუატირებადი სახურავი – 1. სახურავი, რომელიც გამოიყენება როგორც პირდაპირი უშუალო დანიშნულებით, ასევე სხვა საექსპლუატაციო მიზნებისათვის: სოლარიუმი, სასპორტო მოედანი, დასვენების, რეკრეაციის ზონა, კაფე; 2. ბრტყელი სახურავი, რომლის ზედაპირი გამოიყენება ადამიანის მიერ ყოველდღიურ ცხოვრებაში, როგორც სასიარულო და სასპორტო დარბაზი, გაზონი, აუზი და სხვ.

ექსპოზიცია (შუაინგლ. *exposicioun* <ლათ. *expositiō* განმარტება, ახსნა, თხრობა, გადმოცემა <ბერძ. *expositio* ახსნა, გადმოცემა <*expōnere* გამოაშკარავება, გამოქვეყნება, განმარტება, სიტყვებით გადმოცემა) – 1. დათვალიერების მიზნით მოწყობილი ხელოვნების ნაწარმოებების, სამუზეუმო ექსპონატების, მრეწველობის პროდუქტებისა და მისთ. დიდი საზოგადოებრივი გამოფენა (ნახ. 1. მონრეალში კვებეკის უნივერსიტეტის დიზანის ცენტრი, კანადა); 2. აღწერა, გადმოცემა; 3. ფოტოგრ. აქტიური გამოსხივება, რომელსაც შუქმგრძნობიარე ელემენტი (ფირი, მატრიცა) ღებულობს იმ დროის განმავლობაში, როდესაც ფოტოაპარატის ობიექტივი ღიაა გადასაღებად; დაყოვნება; 4. ლიტერატურული ნაწარმოების შესავალი ნაწილი, რომელშიც აღწერილია ძირითადი მოქმედების წინარე ვითარება; 5. მუსიკალური ნაწარმოების პირველი ნაწილი, რომელშიც გადმოცემულია მთავარი თემები; 6. იდეის ან თეორიის სრული აღწერა და განმარტება.

ნახ. 1

ექსპონატი (ლათ. *exponatus* საჩვენებლად გამოფენილი) – საჩვენებლად გამოფენილი საგანი, რომელიც გამოფენილია მუზეუმში ან გამოფენაზე. აშუქებს ხელოვნების რომელიმე მიმართულების, კულტურული მიღწევის, მეცნიერების, განათლებისა და სხვ. საკითხებს.

ექსპონენციალური ზრდა – რაიმე სიდიდის ზრდა, როცა ზრდის სიჩქარე პროპორციულია თვით ამ სიდიდის მნიშვნელობის.

ექსპორტი (ლათ. *exporto* გატანა) – ერთ ქვეყანაში წარმოებული საქონლისა და მომსახურების გატანა საზღვარგარეთ საგარეო ბაზრებზე რეალიზაციის მიზნით.

ექსპორტიორი – ექსპორტის მაწარმოებელი, საზღვარგარეთ საქონლის გამტანი პირი ან ორგანიზაცია.

ექსპორტის გადასახდელი – გადასახადი, რომლის გადახდის ვალდებულება წარმოიშობა ქვეყნის საბაჟო ტერიტორიიდან საქონლის გატანასთან დაკავშირებით.

ექსპრესი (ლათ. expressus გაძლიერებული) – მატარებელი, ავტობუსი ან გემი, რომელიც შორეული მგზავრობისთვისაა განკუთვნილი და შედარებით მაღალი სიჩქარით მოძრაობს.

ექსპრესიონიზმი (ფრანგ. expressionnisme<ლათ. expressio გამოხატვა, გამოსახვა, გამომსახველობა) – ავანგარდული მიმართულება ევროპულ ხელოვნებაში XX საუკუნის დასაწყისში, რომელიც ასახავდა ამ ეპოქის სოციალური კრიზისის სიტუაციას, მიზნად ისახავდა რეალობის განსხვავებულ ასახვას, უცვლიდა რა მას ფორმას, აღწევდა ძლიერ ექსპრესიულობას, რათა საზოგადოებაში ემოცია გამოეწვია. სტილისტური მიმართულებით ახდენდა მოდერნული და კონსტრუქტივიზმის სტილების ასიმილაციას. ექსპრესიონისტული ნაწარმოებები ხშირად წარმოაჩენდა ფსიქოანალიტიკურ სიმბოლოებს. განსაკუთრებული პოპულარობით სარგებლობდა გერმანიასა და ავსტრიაში (ნახ. 1. აინშტაინის კომპი, პოტსდამი, გერმანია).

ნახ. 1

ექსტენსიური (ლათ. extensivus განვრცობითი, ხანგრძლივი) – რაც დაკავშირებულია რაოდენობრივ (და არა ხარისხობრივ) ზრდასთან, გაფართოებასთან. (მაგ., ექსტენსიური სოფლის მეურნეობა, ექსტენსიური ხე-ტყის მოხმარება და სხვ.).

ექსტერიერი (ლათ. exterior გარე, გარეთა) – შენობის, ნაგებობის, ავტომობილის, ცხოველის (ცხენი, ძაღლი) ტანის გარე ნაწილის, მხატვრული ან არქიტექტურული სახე, რომელიც პირველ შთაბეჭდილებას ახდენს ადამიანზე. ის ობიექტის ერთგვარი სავიზიტო ბარათია. ე. უნდა იყოს არა უბრალოდ ესთეტიკურად ლამაზი, არამედ უნდა გამოხატავდეს მის შინაარსობრივ-ფუნქციონალურ დატვირთვას, ეხამებოდეს გარემოსა და სივრცეს. ე. დიზაინში ჩადებულია პრაგმატული და მხატვრული იდეისა და გადაწყვეტების სინთეზი, მიმართული ადამიანის საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესებისა და ესთეტიკური მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად. ექსტერიერი ყოველთვის ინდივიდუალური და განუმეორებელია.

ექსტერიერის კედელი – მზიდი ან არამზიდი კედელი, რომელიც გამოიყენება, როგორც შენობის შემომსაზღვრელი კედელი, განსხვავებით ხანძარსაწინააღმდეგო კედლისაგან, რომლის ქანობი ჰორიზონტალურ სიბრტყესთან მიმართებით მეტია 60°-ზე.

ექსტერიერის კედლის კონვერტი – ექსტერიერის კედლის სისტემა ან ანაწყობი, მათ შორის, ექსტერიერის კედლის დამასრულებელი მასალები, რომლებიც უზრუნველყოფს შენობის სტრუქტურული ნაწილების – კარკასისა და შესამოსი მასალების, ასევე ინტერიერის კონდიციონერბადი სივრცის დაცვას გარემო ეფექტების მავნე ზემოქმედებისაგან.

ექსტერიერის კედლის საფარი – მასალა ან მასალების ერთობლიობა, რომელიც გამოიყენება ექსტერიერის კედლების გარეთა მხარეს, რათა შექმნას წყალმდეფი ბარიერი, იზოლაცია, ან გამოიყენება უბრალოდ ესთეტიკური მიზნით. მათ შორის შპონები, სამოსი, ექსტერიერის

იზოლაცია და დამასრულებელი სისტემები, არქიტექტურული გაფორმება და დეკორაციები, როგორცაა: კარნიზი, სოფიტი, ლილვაკი, წყალსადინარი ღარი და კიბე.

ექსტერიერის რეკონსტრუქცია – ექსტერიერის (შენობის ფასადის, სახურავის) არქიტექტურული ნაწილების (ელემენტების) გაბარიტების შეცვლა 2%-ზე და 0,1 მ-ზე მეტად ან არქიტექტურული ნაწილების (ელემენტების), კონსტრუქციების, ტექნიკური საშუალებების დამატება (მოკლება), რაც არსებითად ცვლის შენობის ექსტერიერს.

ექსტერიერის საიზოლაციო და მოპირკეთების სისტემები – არასტრუქტურული, არამზიდი ექსტერიერის კედლების საფარი სისტემები, რომლებიც შედგება მიწებებით ან მექანიკურად, ან ორივე მეთოდით, ქვესაფეხზე დამაგრებული საიზოლაციო დაფისგან ან ინტეგრალურად დაარმირებული ფუძე საფარისა და ქსოვილის დამცავი მოსაპირკეთებელი საფრისგან.

ექსტერიტორიულობა – გარკვეულ უცხოელ პირთა ან უცხოურ ორგანიზაციათა განთავისუფლება ადგილობრივი კანონებისადმი დამორჩილებისაგან და მათთვის ზოგი განსაკუთრებული უფლების მინიჭება.

ექსტრა (ლათ. extra ზემოდან, -ზე, გარეშე) – 1. წინსართი (პრეფიქსიდი), რომელიც აღნიშნავს ზემოთ, დამატებით ან ზღვარსმიღმა ყოფნას; 2. ყველაზე კარგი, საუკეთესო (ითქმის ზოგ საქონელზე).

ექსტრანეტი (კომპ.) (ინგლ. extranet) – ინტრანეტი, რომელთან ნაწილობრივი წვდომა შეიძლება ჰქონდეს სპეციალური ნებართვის მქონე გარეშე მომხმარებელს, რაც კომპანიებს ან სხვა ორგანიზაციებს საშუალებას აძლევს უსაფრთხოდ გაცვალონ ინფორმაცია ინტერნეტით.

ექსტრაპოლაცია (ლათ. extra ზემოდან, -ზე, გარეშე და polatio განახლება, შეცვლა) – სტატისტიკაში მოვლენის ერთ ნაწილზე დაკვირვების შედეგად მიღებული დასკვნების გავრცელება მის მეორე ნაწილზე.

ექსტრექტი (ლათ. extractus გამოღებული, გამოწურული) – 1. პრეპარატი, რომელსაც იღებენ სამკურნალოწამლო ნივთიერების გამოწურვით მცენარეული და ცხოველური ქსოვილებიდან და ორგანოებიდან რაიმე გამხსნელის (წყლის, სპირტის და სხვ.). საშუალებით; 2. მცენარეთა ნაყოფის კონცენტრირებული წვენი; 3. გადატ. რაიმე თხზულების, დოკუმენტის და სხვ. შინაარსის მოკლედ, შეკუმშულად გადმოცემა.

ექსტრაქცია (ლათ. extractio ამოღება, გადმოღება) – ნარევიდან რაიმე ნივთიერების გამოყოფა, გამოცალკავება გამხსნელების (სპირტი, ბენზოლი და სხვ.) საშუალებით. ფართოდ გამოიყენება განზავებული ხსნარებიდან ძვირფასი პროდუქტების ამოსაკრებად, აგრეთვე კონცენტრირებული ხსნარების მისაღებად. არის თხევადი ერთგვაროვანი ნარევების დაყოფის ძირითადი მეთოდი. სარექტიფიკაციო აპარატი შედგება ორი – ზედა და ქვედა ნაწილისაგან ანუ საფეხურისაგან, რომლებზეც ხდება ორთქლისა და სითხის ფაზებს შორის კონტაქტის ზედაპირის ორგანიზება.

ექსტრაპირება (ლათ. extrahere ამოღება, ამოცლა) – ნარევიდან რაიმე ნივთიერების გამოყოფა, გამოცალკევება გამხსნელების (სპირტის, ბენზოლის და მისთ.) საშუალებით.

ექსტრემალური (ლათ. extremus მაქსიმალური, აღმატებითი ხარისხის, უკიდურესი) – არაჩვეულებრივი სირთულის, უკიდურესი, საგანგებო, ზღვრული, რამაც მიაღწია უმაღლეს წერტილს (მაგ., ტემპერატურა, წნევა) და სხვ.

ექსტრემალური ამოცანები – ამოხსნის რიცხვითი მეთოდები – გამოთვლითი მათემატიკის მეთოდები, რომლებიც გამოიყენება ფუნქციისა და ფუნქციონალების ექსტრემუმების (მაქსიმუმის ან მინიმუმის) მოსაძებნად.

ექსტრემუმი (ლათ. extremum უკიდურესი) – ტერმინი, რომელიც აერთიანებს მაქსიმუმისა და მინიმუმის ცნებას. ეს ტერმინი იხმარება აგრეთვე ვარიაციულ აღრიცხვაში ფუნქციონალის უდიდესი და უმცირესი მნიშვნელობების შესწავლისას.

ექსტრემუმის წერტილი – წერტილი, რომელშიც ფუნქციას აქვს ექსტრემუმი, ე.ი. მაქსიმუმი ან მინიმუმი. ექსტრემუმის წერტილში ფუნქციის პირველი წარმოებული ნულის ტოლია.

ექსტრუდერი (ინგლ. extruder<ლათ. extrudo გაგდება, გამოგდება) – შპრიცმანქანა, რომლის დანიშნულებაცაა პოლიმერული მასალების დარბილება (გადნობა) და სასურველი ფორმის

ნახ. 1

მიცემა (ნახ. 1). ყველაზე მეტადაა გავრცელებული ჭიახრახნილი. ე. საშუალებით შეიძლება ჩავატაროთ ბევრი ოპერაცია: გრანულირება; ფირის მიღება და მისი დუბლირება; ფურცლოვანი და რულონური მასალების დამზადება; მიღების, შლანგების, წნელებისა და სხვა დაპროფილებული ნაკეთობების დამზადება; ლითონის მავთულებსა და კაბელებზე საიზოლაციო ფენის გადაკვრა; ქაღალდზე, მუყაოზე, ქსოვილზე, ფოლგაზე თხელკედლიანი ფენის დადება; პოლიმერების შერევა ინგრედიენტებთან და სხვ.

პოლიმერული მასალების გადამუშავების პროცესს ექსტრუდერში ეწოდება ექსტრუზია.

ექსტრუზია (ლათ. extrusio ამოვარდნა, გამოძევება) – 1. პოლიმერული მასალების ექსტრუდერში გადამუშავების ტექნოლოგიური პროცესი; 2. დედამიწის ზედაპირზე ბლანტი ლავის ამოფრქვევის შედეგად წარმოქმნილი მაგმური სხეული.

ექსცენტრიკი (შუასაუკუნ. ლათ. eccentricus<ბერძ. ékkentros ცენტრის გარეთ<ბერძ. ek- -გან, -დან, მიღმა, გაღმა, იქით და kéntron წვეტიანი, მახვილი წვერი, წრის ცენტრი, კრაზანის ნესტარი, ეკალი, დეზი) – მექანიზმის ნაწილი – მრგვალი დისკო ან ცილინდრი, რომლის ბრუნვის ღერძი არ ემთხვევა მის გეომეტრიულ ღერძს (ნახ. 1). მანძილს ამ ღერძებს შორის ექსცენტრისიტეტი ეწოდება. ე. ტექნიკაში ასრულებს მცირე დიამეტრის მქონე მრუდმხარას როლს.

ნახ. 1

ექსცენტრიკული – ლილვებისა და მილისების სახეობები, რომლებიც გამოიყენება ყბებიან და კონუსურ ქვასამსხვრევში, ცხავში, წისქვილში, ვიბრატორში და წარმოადგენს მთავარ ელემენტს მამოძრავებელ მექანიზმებში. ამ ელემენტების გეომეტრიულ და ბრუნვის ღერძებს შორის არსებობს ექსცენტრისიტეტი, რაც იწვევს ექსცენტრულ დარტყმებს (ვიბრაციას) და რაზედაცაა დამოკიდებული სამუშაო ელემენტების სვლა ან რხევის ამპლიტუდა.

ექსცენტრისიტეტი (შუასაუკუნ. ლათ. *eccentricitās* < ბერძ. *ékkentros* ცენტრის გარეთ < ბერძ. *ek-* - გან, -დან, მიღმა, გაღმა, იქით და *kétron* წვეტიანი, მახვილი წვერი, წრის ცენტრი, კრაზანის ნესტარი, ეკალი, დეზი) – მანძილი ძელის კვეთის სიმძიმის ცენტრიდან მკუმშავი ან გამჭიმი ძაღვების ტოლქმედის მოდების წერტილამდე.

ექსცესი (ლათ. *excessus* გამოსვლა, გადახრა) – 1. რაიმეს უკიდურესი გამოვლინება; ზედმეტობა; 2. რაიმეს ნორმალური მსვლელობის დარღვევა.

ექსპაუსტერი (ლათ. *exhaurire* გაწოვა) – 1. ცენტრიდანული გამწოვი ვენტილატორი. მოწყობილობა, რომლის დანიშნულებაცაა მწერების, მტვრის, ნახერხის, ბურბუშელისა და სხვ. ნარჩენების გამოწოვა ხის დასამუშავებელი საამქროებიდან. კონსტრუქციით ე. სხვა ვენტილატორებისაგან დიდად არ განსხვავდება; 2. გამწოვი ვენტილატორი შახტებში.

ექტო (ბერძ. *ektos* გარეშე, გარეთ) – რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი, ნიშნავს "გარეთას".

ემაფოტი – ძველ საფრანგეთში სიკვდილით დასასჯელი ამაღლებული ფიცარნავი.

ემელონი (ფრანგ. *echelon* < *échelle* კიბე) – 1. საბრძოლოდ გამზადებული ჯარის ნაწილი, რომელიც განლაგებულია ფრონტზე ან სიღრმეში; 2. სპეციალური მატარებელი, რომლითაც გადაჰყავთ ჯარის ნაწილები ან გადააქვთ სამხედრო ქონება.

ეშმა – იხ. იასპი.

ეჩო – მერქნის დასამუშავებელი სათლელი, ხისტარიანი ხელსაწყო (თოხისმაგვარი), რომელიც სადურგლო (სახურო) სამუშაოებში გამოიყენება (ნახ. 1). ყოფაში გავრცელებულია სინონიმები: ეჩო (ქართლი, კახეთი), ხელეჩო, ღორეჩო (იმერეთი), ღორაჩო (ქიზიყი), ეჩუა (გურია), ქესარი (აჭარა).

ნახ. 1

3

ვაგენბურგი (გერმ. wagen საზიდარი და burg სიმაგრე, დაცვა, ქალაქი) – სამხედრო ადლის გადასატანი ოთხთვალეებისაგან აგებული სიმაგრე, რომელიც გამოიყენებოდა მტრის მოსაგერიებლად.

ვაგზალი [ინგლ. vauxhall<პარკისა და გასართობი დაწესებულების სახელი ლონდონში (ადრე ლონდონის გარეუბანში), რომელიც XVII საუკუნეში ეკუთვნოდა ჯეინ ვოკს (Jane Vaux)] – მგზავრთათვის განკუთვნილი შენობა რკინიგზის დიდ სადგურში, ნავსადგურში (საზღვაო ვაგზალი), აეროპორტში (აეროვაგზალი), დიდ ავტოსადგურში (ავტოვაგზალი).

ვაგზალი რკინიგზის (რკინიგზის სადგური, მატარებლის სადგური) – შენობა ან შენობათა კომპლექსი რკინიგზის ტრანსპორტის გაჩერების პუნქტებში, რომლის დანიშნულებაც მგზავრთა მომსახურება, მატარებლების მოძრაობის მართვა და მომსახურე პერსონალის განთავსება (ნახ. 1; ნახ. 2; ნახ. 3. რკინიგზის სადგური "ანტვერპენი ცენტრალი", ქ. ანტვერპენი,

ნახ. 1

ბელგია). ვ. რ. აუცილებელი ელემენტებია: საგზაო და სატვირთო მეურნეობა და სიგნალიზაციისა და ცენტრალიზაციის სისტემა. დანიშნულების მიხედვით ვ. რ. იყოფა შემდეგ კატეგორიებად: 1. სამგზავრი სადგური, რომელიც ახორციელებს მგზავრთა მომსახურებასა და სამგზავრო მატარებლების მოძრაობის ორგანიზაციას, მათ შორის ბარგის, ბილეთების, ფოსტის და სხვ. მომსახურების ოპერაციებს. როგორც წესი, შენდება დიდ ქალაქებსა და მსხვილ დასახლებულ პუნქტებში; 2. სატვირთო სადგური, რომლის დანიშნულებაც ტვირთებისა და სატვირთო ვაგონების

მომსახურების ოპერაციების შესრულება. შენდება მსხვილ სამრეწველო და ადმინისტრაციულ ცენტრებში, საზღვაო და სამდინარე პორტების განლაგების პუნქტებში, ტვირთების მასიური დატვირთვა-განტვირთვის ადგილებში და სხვ.; 3. ტექნიკური სადგური, რომლის დანიშნულებაც სატვირთო ვაგონების, შემადგენლობების ტექნიკური ოპერაციების შესრულება, გადაზიდვების ორგანიზაცია და მოძრაობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა. სახარისხებელი, საუბნო და პორტისწინა; 4. შუალედი სადგური, რომლის დანიშნულებაც სატვირთო და სამგზავრო მატარებლების მიღება, გამგზავრება, გადასწრება, გადაჯვარედინება და გატარება; მგზავრების გადმოსმა, ბარგისა და ტვირთების დატვირთვა-გადმოტვირთვა, შემადგენლობების სამანევრო ოპერაციების ჩატარება და სხვ. ეს სადგური რკინიგზის ვაგზლების ყველაზე გავრცელებული სახეობაა. გარდა ზემოთჩამოთვლილისა, არსებობს აგრეთვე სახელმწიფოთაშორისი გადასაცემი, საკვანძო და შეპირაპირების

რკინიგზის სადგურები. თანამედროვე ვ. რ. ხშირად აერთიანებენ სხვა სახის ტრანსპორტის სადგურებთან (საავტომობილო, საზღვაო და სხვ.).

ნახ. 2

ნახ. 3

ვაგზალი საზღვაო – შენობების, ნაგებობებისა და მოწყობილობების კომპლექსი მგზავრთა მომსახურებისათვის საზღვაო პორტებში (ნახ. 1. საზღვაო ვაგზალი, ქ. ბათუმი, საქართველო). განლაგების ადგილის მიხედვით არის ბოლო, საშუალო და საკვანძო; ოპერაციების სახის მიხედვით – სამგზავრო და სამგზავრო-სატვირთო. ვ. ს. დაგეგმარებისა და მშენებლობისას მხედველობაში მიიღება: წყლის ჰორიზონტის ცვალებადობა, მისაღები გემების დანიშნულება და ტიპები, მგზავრთა ნაკადის რაციონალური ორგანიზაციის პირობები, ხელბარგისა და ტვირთების მიწოდება მგზავრთა და მომხმარებლებისათვის, რეგიონის ინფრასტრუქტურა (გზები, სასტუმროები, კვებისა და დასასვენებელი ობიექტები და სხვ.) და ა.შ.

ნახ. 1

ვაგონ-დეფექტოსკოპი – ვაგონი, რომელიც აღჭურვილია რელსებში დეფექტების გამოსავლენი მოწყობილობით.

ვაგონ-ჰოპერი – რკინიგზის სპეციალური დახურული ვაგონი ცემენტის, კირის, თაბაშირისა და სხვა ფხვიერი მასალების გადასაზიდად; ასეთ ვაგონებს სახურავზე აქვს ჩასატვირთი ლუკები, ქვემოდან კი სპეციალური დამცლელები.

ვაგონეტი – ვიწროლიანდაგიან გზებზე მოძრავი პატარა სატვირთო ვაგონი ან პლატფორმა.

ვაგონეტი თვითმავალი – პნევმოსაბურავებით აღჭურვილი ვაგონეტი, რომელიც მოძრაობას იწყებს კონტაქტური ელექტროამძრავით (დიზელამძრავით) ან აკუმულატორული ბატარეებით.

ვაგონი (ინგლ. waggon საზიდარი, ფურგონი) – რელსებზე მოძრავი ბორბლებიანი დახურული ან ღია სატრანსპორტო საშუალება მგზავრთა გადასაყვანად ან ტვირთის გადასაზიდად.

ვაგონის დამჭერი – მოწყობილობა, რომელიც უზრუნველყოფს ვაგონის დამუხრუჭებას მზიდ ბაგირში დაჭიმულობის შემცირებისას დასაშვებზე მეტად, რაც შეიძლება გამოწვეული იყოს საწევი ბაგირის გაწყვეტით ან სხვა რაიმე მიზეზებით.

ვაგონის ტვირთამწეობა – ვაგონში მოთავსებული ტვირთის მაქსიმალური წონა.

ვადა – რაიმეს შესრულებისათვის დანიშნული დრო.

ვადა ამორტიზაციის – ნორმატიული დრო, რომელიც დადგენილია რაიმეს სრული გაცვეთისათვის.

ვადა ნაგებობის მომსახურების – ამა თუ იმ სახის კონსტრუქციის (ნაგებობის) ვარგისიანობის ნორმატიული დრო, რომელიც დამოკიდებულია გარემოზე, ექსპლუატაციის პირობებსა და მასალაზე.

ვაერი (ინგლ. wire მავთული) – ფოლადის ბაგირი ტრალის ბუქსირებისათვის.

ვაზა (ლათ. vas ჭურჭელი) – 1. არქიტექტურული ნაძერწი ელემენტი გლუვი ან დეკორატიული ზედაპირით, სახელურებით ან მის გარეშე, ფიალის, ამფორის (წაგრძელებული ფორმის ვაზა) სახით (ნახ. 1. ჩინური ვაზა); იდგმება კვარცხლბეკზე, შენობის ან ნაგებობის ფასადის კარნიზზე, სათავსში, ღობის სვეტის თავებზე და სხვ.; 2. დეკორატიული ჭურჭელი, რომელიც გამოიყენება ყვავილებისათვის, სათავსების, ოთახების, ბაღების, სკვერების, ხეივანებისა და მისთ. მოსართავად. უძველესი დროიდან ვაზას დანიშნულების მიხედვით სხვადასხვა სახელები ჰქვიადა. მაგ., საბერძნეთში ღვინისა და წყლის სმისათვის გამოყენებული ვაზის სახელები იყო: ასკოსი, ჰიდრია, დინოსი, კანფარი, კიაფი, კილიკი, კოტილა, კოფონი, კრატერი, მასტოსი, ოინოპოია, ფსიკტერი, რიტონი, სკიფოსი; ჯვრისწერისა და საქორწინო წესჩვეულებებში: ალაბასტრონი, ამფორისკი, არიბალი, ლაგინოსი, ლეკანა, ლეკიფი, ლიდიონი, ლუტროფორი, ოლპა, პლემოპოია, პიქსიდა, ეპინეტრონი, ელიპიზისი; საკულტო ღონისძიებებში: ჰიდრია, ჰუტუსი, კალაფი, კალპიდა, კერნოსი, ლეკიფი, ლუტროფორი, ფიალა; პროდუქტების შესანახად: ამფორა, ლებესი, ნესტორიდა, პელიკა, პიფოსი, სტამნოსი და სხვ. საქართველოში ვაზის სახელებიდან ყველაზე მეტად გავრცელდა ფიალა და ამფორა.

ნახ. 1

ვაზელინი (გერმ. wasser წყალი და ბერძ. elaion ზეთუნის ზეთი) – ნავთობისაგან მიღებული საცხი. იყენებენ ტექნიკაში, მედიცინასა და პარფიუმერიაში.

ვაზნა – 1. ჩარხის ფუნქციური ნაწილი, დეტალი, რომლის მეშვეობით ხდება რაიმეს დროებითი დაჭერა-მოჭერა. ვაზნა მრავალი სახისაა: დენტის, ელექტრომაგნიტური, თვითმაცენტრებელი, მომჭერი, მუშტა, ნათურას, ორკონტაქტიანი, ორმუშტა, პნევმატიკური, საბურღი, სადნობი, სამართი, სამმუშტა, საფალიე, ტიპური, ყალბი, ხრახნსაჭრელი, ჰიდრავლიკური და სხვ.; 2. დენტით და ტყვიით გატენილი თოფის მასრა.

ვაი-ფაი (კომპ.) (ინგლ. Wi-Fi ან WiFi) – უსადენო ქსელის ტექნოლოგია, დაფუძნებული განსაზღვრულ სტანდარტზე, რომელიც იყენებს რადიოტალღებს მაღალი სიჩქარის ქსელური და ინტერნეტკავშირის მუშაობის უზრუნველსაყოფად.

ვაიმა (თანგი) – 1. დანადგარი, რომელშიც რაიმეს შეწებება ან აწყობა ხდება (ნახ. 1. ფიცრების შესაწებებელი ჰიდრავლიკური ვაიმა); 2. სადურგლო ინსტრუმენტი – კავი მტკიცე მერქნისაგან, რომელშიც ჩაიდება დასაწებებელი ფიცრები მათი დაწნევისათვის სოლების მეშვეობით; 3. დურგლის ჭახრაკებიანი ხელსაწყო. არსებობს ვაიმას სახეობები: ხელის ხრახნული ან ბერკეტული მოჭიმვით და ავტომატიზირებული – პნევმატიკური, ჰიდრავლიკური (ნახ. 1) ან ელექტრული ამძრავით.

ნახ. 1

ვაკანსია (ლათ. vacans ცარიელი, თავისუფალი) – დაუკავებელი თანამდებობა (დაწესებულებაში), თავისუფალი ადგილი (სასწავლებელში).

ვაკანტური – დაუკავებელი, თავისუფალი (თანამდებობა).

ვაკე – 1. სწორი, გაშლილი, უმთავორაკო ადგილი; 2. "ქვეყანა ბრტყელი" (საბა).

ვაკისი – 1. მიწის ყრილი, რაზედაც რკინიგზის შპალებია დალაგებული; 2. გარკვეული დანიშნულების ფართობი [მაგ., გზის ვაკისი, ხერხის ვაკისი, ხიდის ვაკისი (ნახ. 1) და სხვ.].

ნახ. 1

ვაკისი მიწის – მიწის საინჟინრო ნაგებობა, რომელზედაც დაგებულია რკინიგზის ლიანდაგი ან საავტომობილო გზის სამოსი (ნახ. 1. მიწის ვაკისი). ვ. მ. აკეთებენ მიწის ყრილის,

ნახ. 1

ნახევართხრილის, ნახევარყრილის ან უშუალოდ მიწის ზედაპირზე ე.წ. "ნულოვანი" ვაკისის სახით. ვაკისის სიგანე (მანძილი მის კიდეებს შორის) განისაზღვრება გზის კატეგორიით. ერთლიანდაგიანი რკინიგზისათვის ის 5,2-7,6 მ-ია, ხოლო საავტომობილო გზისათვის – 8-27,5 მ. ვ. მ. მდგრადობის უზრუნველსაყოფად მის გვერდებს უკეთდება გარკვეული ქანობი, ხოლო ეროზიისა და ჩარეცხვისაგან თავის დასაცავად – ბეტონის ფილები, მწვანე ნარგავები; ზოგიერთ ადგილებში

ადგილობრივ გრუნტს, მთლიანად ან ნაწილობრივ, შემოზიდული გრუნტით ცვლიან. რთულ

რელიეფურსა და გეოლოგიურ პირობებში მიწის ვაკისის მოწყობა მოითხოვს სპეციალური ღონისძიებების გატარებას. მიწის ვაკისის ყრილების ასაგებად იყენებენ ჭრილებიდან, რეზერვებიდან (სპეციალურად მოწყობილი თხრილებიდან) ან კარიერიდან შემოზიდულ გრუნტს, რომელსაც მუშაობის პროცესში ფენებად გაშლიან და დატკეპნიან. ამ მიზნისათვის უკეთესია ქვიშიანი და მსხვილმარცვლოვანი გრუნტები. მტვრისებრი და თიხიანი გრუნტების გამოყენება მოითხოვს სპეციალურ ღონისძიებას ვ. მ. დასველების წინააღმდეგ. ვაკისის დეფორმაციის მთავარი სახეობებია: არათანაბარი დაჯდომა და ფერდობების ჩამოშლა. ვ. მ. მიეკუთვნება მასთან დაკავშირებული წყალგამყვანი ნაგებობები: კიუვეტები, არხები, რეზერვები, სადრენაჟო მოწყობილობები. ცნობილია აგრეთვე ტერმინები: მუხლუხას ვაკისი; ხიდის ვაკისი და სხვ.

ვაკუუმ-ფარი – ვაკუუმ-სივრცე, რომელსაც ქმნის 10-15 მმ სისქის წყალმდეგი დაბაკელიტებული ფანერისაგან დამზადებული ფარი, იმავე ფანერის ზოლოვანი ნაჭრებისაგან შემოწებილი ბორტებით. ფარები ამ ბორტებით ეყრდნობა ნედლი ბეტონის ზედაპირს და ფანერის ფარსა და ბეტონს შორის დარჩენილი სიცარიელის მეშვეობით შეისრუტავს (შეიწოვს) ბეტონიდან ჰაერსა და ჭარბ ტენს. ვ.-ფ. დანადგარი შეიძლება იყოს გადასატანი და სტაციონალური. გადასატანი გამოიყენება მსხვილ სამშენებლო ობიექტებზე მონოლითური კონსტრუქციების ვაკუუმირებისათვის, ხოლო სტაციონალური – ქარხნებში ან პოლიგონებზე ასაწყობი რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების დასამზადებლად. დანადგარის შემადგენლობაში შედის: ვაკუუმ-ტუმბო, წყალგამაცალკევებელი (არეგულირებს გაუხშობის დონეს და ემსახურება წყლისა და მტვრის ნაწილაკების სეპარაციას), ვაკუუმ-კამერები და რეზინის შლანგები. დანიშნულების მიხედვით არსებობს ვ.-ფ. ინვენტარული და საყალიბე. ინვენტარული გამოიყენება ჰორიზონტალური (ან მცირეკანობიანი) ზედაპირებისათვის; ის შედის ვაკუუმ-დანადგარის კომპლექტში. საყალიბე ვაკუუმ-ფარები კი ერთდროულად გამოიყენება დასაბეტონებელი ვერტიკალური ზედაპირების საყალიბედ და შემდეგ ვაკუუმირებისათვის; მისი ზომები შეესაბამება დასაბეტონებელი კონსტრუქციის ზედაპირების ზომებს.

ვაკუუმ-ფილტრი – აპარატი, რომელიც გამოიყენება სითხეებიდან მყარი ნაწილაკების მოსაცილებლად. მოქმედება ეფუძნება წნევათა სხვაობის შექმნას ფილტრატის გასაწოვად, რისთვისაც შიგა კამერა შეერთებულია ვაკუუმის დანადგარს. გამოიყენება ქიმიურ მრეწველობაში, მეტალურგიაში (სასარგებლო წიაღისეულის გასამდიდრებლად) და სხვ.

ვაკუუმი (ლათ. vacuum ცარიელი სივრცე, სიცარიელე<შუალათ. vacuus ცარიელი) – 1. ჰაერის, აირის გაუხშობელი მდგომარეობა, სიცარიელე, არარსებობა; 2. დანაკლისი ატმოსფერულ წნევამდე; 3. სივრცე მატერიის გარეშე; 4. სივრცე ან კონტეინერი, საიდანაც მთლიანად ან ნაწილობრივ მოცილებულია ჰაერი; 5. საქმიანობის წყვეტა, რომელიც შექმნა ვინმეს ან რამეს დაკარგვამ, სიკვდილმა, გამგზავრებამ და რომელიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა ამ საქმიანობაში.

ვაკუუმი ფიზიკური – გარემო, რომელშიც არ არის ნივთიერების ან ფიზიკური ველების ნაწილაკები (კვანძები). სისტემის ისეთ მდგომარეობაში, რომელშიც ნაწილაკი არ არსებობს, მცირეკანობიანი სისტემის ენერგია უმცირესია.

ვაკუუმმეტრი (ინგლ. vacuum სიცარიელე და ბერძ. métron გაზომვა) – ვაკუუმური მანომეტრი, გაზების წნევის გასაზომი ხელსაწყო (ნახ. 1. ვაკუუმმეტრი ВТИ-У2). არსებობს ვაკუუმმეტრის შემდეგი სახეები: სითხის, მექანიკური (დეფორმაციული, მემბრანული), კომპრესიული, თბური (თერმოწყვილებიანი, თბოელექტრული), იონური, მაგნიტური, ბლანტი, რადიომეტრული. პარციალური წნევის გასაზომად გამოიყენება მასა-სპექტრომეტრი და სპეციალური ვ.; გაუხშობელი სამუშაო წნევის დიაპაზონი იცვლება 10 პა-დან (დაბალი) 10^{-11} პა-მდე (ზემაღალი) ზღვრებში.

ნახ. 1

ვაკუუმმეტრია – მეთოდებისა და საშუალებების ერთობლიობა გაუხშობელი გაზების ნარჩენი წნევის (ვაკუუმის) გასაზომად. თანამედროვე ვაკუუმმეტრებით შესაძლებელია წნევის გაზომვა 1 პა-მდე (10^{-12} პა).

ვაკუუმური კონდენსატორი – ელექტრული კონდენსატორი, რომელშიც დიელექტრიკის როლს ასრულებს ვაკუუმი. სამუშაო ძაბვა ვ. კ. – 1-45 კვტ.; ელტევადობა –10-1000 პფ. ვ. კ. გამოიყენება კოსმოსურ და საავიაციო რადიოაპარატურაში 1-100 მგჰც სიხშირეებზე.

ვაკუუმური მანომეტრი – იხ. ვაკუუმმეტრი.

ვაკუუმური მასალები – მასალები, რომლებიც გამოიყენება ვაკუუმურ აპარატებსა და ხელსაწყოებში: კონსტრუქციული მასალები, გაზმშთანთქმელები (გეტერები), ვაკუუმური ზეთი და მასალები გამოყენებული, როგორც სამუშაო სითხეები ვაკუუმურ ტუმბოებში და ვაკუუმმეტრებში (ვერცხლისწყალი), საგოზავები, ლაქები, შლიფების და ამწეების მამჭიდროებლები და ა.შ. ვ. მ. წაყენებული ძირითადი მოთხოვნებია: სამუშაო ტემპერატურაზე გაჯერებული ორთქლის დაბალი წნევა, დაბალი გაზგამტარობა (გაზშეღწევადობა), საკმარისი სიმტკიცე მაღალ ტემპერატურაზე და სხვ.

ვალენტობა [ლათ. valens (valentis) ძალის მქონე] – ატომის თვისება შუერთდეს სხვა ატომების გარკვეულ რაოდენობას.

ვალვაცია (გერმ. valvation<ლათ. valvere ღირებულება, ფასი) – უცხოური ვალუტის ღირებულების განსაზღვრა ამა თუ იმ სახელმწიფოს ეროვნული ფულადი ერთეულით.

ვალმა – დახრილი სახურავის სამკუთხა ფერდი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ვალორიზაცია – საქონლის ფასის, ფასიანი ქაღალდების კურსის აწევა სახელმწიფო ღონისძიებების დახმარებით.

ვალუტა (იტალ. valuta მონეტა, ღირებულება) – ამა თუ იმ ქვეყნის ფულის ეროვნული ერთეული (გამონაკლისია ევრო, როგორც სუპრანაციონალური გაერთიანების, ევროპის

კავშირის ფულის ერთეული). საერთაშორისო ფინანსურ ურთიერთობებში ზოგი ვალუტა იძენს საერთაშორისო ხასიათს. მაგ., აშშ დოლარი ზოგი ქვეყნისთვის წარმოადგენს საერთაშორისო საგადასახდელ საშუალებას. საერთაშორისო სავალუტო ბრუნვაში უპირატესად მონაწილეობს სულ რამდენიმე თავისუფლად კონვერტირებადი ვ., რომლებსაც ამჟამად საერთაშორისო სავალუტო ფონდი მიაკუთვნებს აშშ-ის დოლარს, ევროს, ინგლისურ გირვანქა სტერლინგს და იაპონურ იენს. სწორედ ეს ვალუტები შეადგენს მსოფლიო სავალუტო რეზერვების ძირითად მასას.

ვალუტის კონვერტირება – ერთი ქვეყნის ვალუტის გაცვლა სხვა ქვეყნის ვალუტაზე მოქმედი ვალუტის კურსის მიხედვით ანუ კონვერსიის განხორციელება.

ვალცები – ცილინდრული ლილვები, რომლებიც ბრუნავენ ერთმანეთის საწინააღმდეგო მიმართულებით და მათ შორის გატარებულ მასალას აბრტყელებენ, ამრგვალებენ, ამსხვრევენ, ფხვნიან და ა.შ. (ნახ. 1). არსებობს ვალცების სახეობები: დამტენიანებელი, კბილანა, ლაქდამტანი, მიმწოდი, მიმწოლი, მკვებავი, მოსალუნი, სამსხვრევი, საჩორტნი, საყალიბო, საჭედი, წებოსამსხვრევი, წებოწამცხები, ხერხების და სხვ.

ნახ. 1

ვალცვა – 1. ლითონების წნევით დამუშავების მეთოდი საჭედ ვალცებში პერიოდული (ფიგურული) ნაგლინის, ბარბაცას ნაკეთობების, ქანჩის გასაღების, კავის, მაკრატლის, ბრტყელტუჩას და ა.შ. დასამზადებლად. ვ. წარმადობა გაცილებით მაღალია, ვიდრე ანალოგიური ნაკეთობების შტამპვა; 2. საგორავებით აღჭურვილი ინსტრუმენტი ლითონის მიღების მოსალუნად.

ვალცი (გერმ. walze ლილვი, საგორავი) – სამსხვრევი, საფქვაკი, სატვიფრავი და სხვა მანქანების გლინის, ცილინდრის ან კონუსის სახის გლუვი ან დაღარული სამუშაო ორგანო. სამუშაო მდგომარეობაში ვ. ურთიერთსაპირისპირო მიმართულებით ბრუნავენ, რაც უზრუნველყოფს მათ შორის გასატარებელი მასალის ჩაჭიდებას (ჩათრევას) და დამუშავებას.

ვალცირება – ტექნოლოგიური ოპერაცია ნახვრეტების საბოლოო დამუშავებისთვის (მაგ., მიღების), რომელიც სრულდება ლითონის მოჭრის გარეშე (ნახ. 1) და ხდება მხოლოდ ნაწარმის ბოლოების ხვრელის გაფართოებისა და გამკვრივების ხარჯზე (მაგ., მილის ჩამაგრებისას მილტუჩში).

ნახ. 1

ვანადიუმი (თანამედროვე ლათ. Vanadium<ძველსკანდინავიური Vanadis<სკანდინავიელი სილამაზისა და ნაყოფიერების ქალღმერთ ფრეიას სახელის მიხედვით) – მოვერცხლისფრო-

რუხი ფერის ლითონი. სიმბოლო V; სიმკვრივე – 6110 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – 1887°C; დუღილის ტემპერატურა – 3377 °C. მდგრადია ზღვის წყლის, მარილმჟავის, აზოტმჟავის, გოგირდმჟავისა და ტუტეების განზავებული ხსნარების მიმართ. მიეკუთვნება გაბნეულ ელემენტებს და ბუნებაში თავისუფალი სუფთა სახით არ გვხვდება. ძირითადად მიიღება რკინის მადნის ან ბესემერის წიდისგან, რომელიც წარმოადგენს თუჯის კონვენტორული გადამუშავების პროდუქტს. გამოიყენება ლეგირებული და კოროზიამედეგი ფოლადებისა და მაღალხარისხოვანი შენადნობების, ფეროვანადიუმისა და მინის წარმოებაში, საფეიქრო მრეწველობაში, გოგირდმჟავას წარმოებაში, თერმობირთვულ ენერგეტიკაში, ბატარეებსა და აკუმულატორებში და სხვ. შედის მელნისა და ტიპოგრაფიული საღებავის შემადგენლობაში. ვ. მრავალმხრივად შხამიანი ნივთიერებაა – ორგანიზმში ქრონიკულად მოხვედრისას დარიშხანზე უფრო ძლიერ მოქმედებას იწვევს.

ვანდალიზმი – მატერიალურ ფასეულობათა და კულტურის ძეგლთა უაზრო განადგურება. სახელწოდება წარმოდგება ძველი გერმანული ტომის – ვანდალებისაგან, რომლებმაც 455 წელს რომი დაარბიეს და მრავალი ანტიკური ძეგლი გაანადგურეს.

ვანის ქვაბები (ვაჰანის ქვაბები) (ინგლ. Vanis Kvabebi) – VIII-XVI საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრებისა და კულტურის ძეგლი, კლდეში ნაკვეთი გამოქვაბულების კომპლექსი ჯავახეთში, ასპინძის მუნიციპალიტეტში, ასპინძიდან 27 კმ დაშორებით, მდინარე მტკვრის ზემო დინებაში, მის მარჯვენა ნაპირზე (ნახ. 1 – ნახ. 3: საერთო ხედი). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: კლდეში ნაკვეთი სადგომები, სენაკები, ქვაბები და სამეურნეო დანიშნულების სათავსები, ეგვიპტურ-სამარხები, თავშესაფრები, გვირაბები, საძვალე, წყალსადენის 3 ტრასა და 6 ეკლესია.

ვანის ქვაბების კლდეში 200-მდე გამოქვაბულია ნაკვეთი, რომლებიც 16 სართულადაა განლაგებული. კომპლექსის ცენტრში განთავსებულია წმ. გიორგის სახელობის გუმბათოვანი ტაძარი, რომელსაც მოჩუქურთმებული ქვითკირის კარიბჭე ამშვენებს.

ნახ. 1

იქვეა ორსართულიანი სამარხი ეგვიპტურით. იმავე ტერასაზე, ქვითკირის დარბაზული ეკლესიაა, ხოლო ქვემოთ, ანსამბლის მარცხენა ფრთის ტერასებზე, 3 სართულად განლაგებულია ქვაბსამარხი და ქვის სახლები. არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩენილია რვაქვევრიანი მარანი, მოჭიქული კერამიკული ჭურჭლის დასამზადებელი სახელოსნო, სამეურნეო დანიშნულების ნაგებობა კლდეში გამოკვეთილი საწნახლითა და მცირე წყალსადენი ტრასით, ქვით ნაშენი 2 სახლი და სხვ. ქვითკირის ზღუდის

გარეთ, ტერასაზე აღმოჩნდა ზღუდის მისადგომების დამცავი ოვალური კომპი.

ვანის ქვაბების ცენტრში წმ. გიორგის ტაძარი (ნახ. 4) და ქვაბ-სენაკების ახალი ჯგუფები გამოკვეთილია IX-XI საუკუნეებში. 1089 წელს ვანის ქვაბების კომპლექსი ძლიერმა მიწისძვრამ თითქმის მთლიანად დაანგრია. XII საუკუნეში დასაწყისიდან 1191 წლამდე ვანის ქვაბები გურგენისძეთა ფეოდალური სახლის საგვარეულო მონასტერია. 1191-1204 წლებში ვანის ქვაბები მეფის ხელშია. თამარის მეფობის ხანაში (1184-1213 წწ.) დაიწყო ვანის ქვაბების რეკონსტრუქცია. 1186-1191 წლებში მონასტრის პატრონმა იჩქით გურგენისძემ განაახლა

მონასტერი, ალადგინა და ძვირფასი ხატებით შეამკო წმ. გიორგის ტაძარი; მის გვერდით ადრე ააგო საგვარეულო ეგვიტერი და ორივე შესასვლელში თავისი მოღვაწეობის ამსახველი წარწერა გაუკეთა. მწიგნობართუხუცესმა ანტონ ჭყონდიდელმა 1204 წელს ალადგინა ძველი ქვითკირის ზღუდე. 1204-1283 წლებში ვანის ქვაბებს უკვე თმოგველთა ფეოდალური საგვარეულო ფლობდა. 1265-1283 წლებში ააშენეს წმ. გიორგის ტაძრის კარიბჭე, სამრეკლო და დარბაზული ეკლესია. 1283 წლის მიწისძვრის შედეგად ვანის ქვაბები კვლავ დაინგრა. XIV-XVI საუკუნეებში აქ კვლავ გამოცოცხლდა სამონასტრო ცხოვრება. 1551 წელს სპარსელებმა, ხოლო 1576 წელს ოსმალებმა აიღეს და დაარბიეს, რის შემდეგაც იგი გაუკაცრიელდა.

ნახ. 2

სამონასტრო ანსამბლში სამონაზვნო სენაკებს შორის დაცულია, როგორც უდაბნოსათვის დამახასიათებელი უძველესი სამყოფი ქვაბები, ასევე შემდეგდროინდელი სამონასტრო ცხოვრების შესაფერი კლდის საცხოვრებლები სამეურნეო დამხმარე სადგომებით. ვანის ქვაბების ხუროთმოძღვრებაში მკვეთრად ჩანს კლდეში ნაკვეთ ადრეულ ქვაბთა თავისებურებანი; ამავე დროს იგი კლდის არქიტექტურის შუალედური ძეგლია, რომელმაც XII-XIII საუკუნეებში კლდეში ნაკვეთი ქალაქის – ვარძიის ხუროთმოძღვრული ფორმების ჩამოყალიბებას შეუწყო ხელი.

ნახ. 3

ნახ. 4

ვანტი (ვანტა) – 1. მოქნილი გაჭიმული ელემენტი (საბელი, ჭიმი) ფოლადის ბაგირის სახით დაკიდებული კონსტრუქციების, ანძების, ანტენების და სხვ. დასამაგრებლად (ნახ. 1); 2. გემის ტაკელაჟის მოწყობილობა, რომელიც ანძასა და ანძის წვეტს ამაგრებს გემის ბორტთან; ვანტები – გემსართავები (თოკი, გვარლი, ტროსი), რომლებითაც ანძა მაგრდება ბორტებზე.

ნახ. 1

ვანტუზი (ლათ. ventus ქარი) – 1. მოწყობილობა წყალსადენის მილებში დაგროვებული ჰაერის ავტომატურად გამოსადევნად; 2. დანაგვიანებული სველი წერტილის ჰაერით ჩასაწმენდი ხელსაწყო.

ვანტური გადახურვა – გადახურვა, რომლის ძირითად მზიდ კონსტრუქციას წარმოადგენს ვანტები (შუალედ საყრდენებზე გადადებული და ბოლოებში დასაჭიმი ხელსაწყოებით დამაგრებული ბაგირები) (ნახ. 1. ვანტური გადახურვა, მიუნხენის ოლიმპიური სტადიონი, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა).

ნახ. 1

ვანტური სისტემა – იხ. დაკიდებული სისტემა.

ვანჩესი – სამ- ან ოთხნაწიბურიანი ხის ძელი ანათალი შპონის წარმოებისათვის. მაღალი ხარისხის შპონის მიღების მიზნით, რანდვის წინ, ხდება ნამზადის ჰიდროთერმული დამუშავება – გაორთქვლა ან გამობარშვა.

ვაპორი (ლათ. vapor ორთქლი) – ზეთი ორთქლის მანქანის ცილინდრების შესაზეთად.

ვაპორიზაცია – სითხის გადაქცევა ორთქლად; აორთქლება.

ვაპორიმეტრი – ხელსაწყო სხვადასხვა სითხის ორთქლის დრეკადობის გასაზომად გარკვეული ტემპერატურის პირობებში.

ვარაყი – 1. მოვარაყება. სხვადასხვა დანიშნულების ნივთის შესამკობად ოქროს ან ვერცხლის თხელი ფენის გადაკვრა; 2. ფურცლოვანი ოქრო, ოქროს ფურცელი, ოქროს თხელი ფენა; 3. ოქროს ძაფი.

ვარგისობა (უტყუარობა) – მასალის (ნაკეთობის) თვისება შეინარჩუნოს მზიდუნარიანობა ექსპლუატაციის გარკვეულ რეჟიმში, სათანადო დროის განმავლობაში, რემონტისათვის იძულებითი შესვენების გარეშე. ვარგისობის მაჩვენებელს მიეკუთვნება უტყუარი მუშაობის ალბათობა. უტყუარობის დონე მინიმალური ალბათობაა, რომლითაც მოვლენა მოხდება.

ვარდნა – 1. სხეულის ვარდნა – დედამიწის მიზიდულობის ველში სხეულის ვარდნა ნულის ტოლი საწყისი სიჩქარით, როდესაც საწყისი სიჩქარე ნულის ტოლია. ვარდნის სიჩქარე დამოკიდებულია მანძილზე დედამიწის ცენტრამდე და გარემოს (ჰაერი, წყალი) წინააღმდეგობის ძალაზე; 2. სიჩქარის, ბრუნვის სიხშირის, სიმძლავრის, ტემპერატურის, ძაბვის, ეკონომიკისა და მისთ. უცაბედი შემცირება (ვარდნა).

ვარდნობი – ჩავარდნილი, მეტად ღრმა ადგილი.

ვარდული (ქულბაქი) – 1. ლაზური (უმეტესად) სახლის შუა ჭერში მიკრული სამშვენისი, პლასტიკური რელიეფით შესრულებული, მრგვალი ფორმის ფართო დისკო, რომლის დეკორი დატვირთულია მცენარეული ორნამენტით, განსაკუთრებით მსხმოიარე ვაზის მოტივით.

ვარდულში კარგადაა განსახიერებული ოსტატის ხეზე კვეთის შემოქმედებითი შესაძლებლობა, ხოლო მისი სიმბოლური შინაარსი დატვირთულია ბარაქიანობის, ნაყოფიერების, ზოგადად ქვეყნიერებისა და კერძოდ, ოჯახისათვის სითბოსა და სინათლის მინიჭების თემით [ნახ. 1. გულსაკიდი ვარდული (მედალიონი), ოქრო, ფილიგრანი. ნაქალაქარი რუსთავი. XII-XIII ს., საქართველო]; 2. იხ. ორნამენტული მოტივი "ვარდული".

ნახ. 1

ვარიანტების შერჩევა – ცალკეული ვარიანტების ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების შედარება. შედარების ბაზად (ეტალონად), ეკონომიკური ეფექტურობის განსაზღვრისათვის, მიიღება: ძირითადი მასალების ხარჯი და კონსტრუქციების მასა (კგ; ტ; მ²; მ³); კონსტრუქციების დამზადებისა და მონტაჟის შრომითი დანახარჯები (კაც-დღე); სამშენებლო კონსტრუქციების სახარჯთაღრიცხვო ღირებულება "საქმეში" (ლარი), რომელშიც შედის კონსტრუქციების ღირებულება ადგილზე მიტანის ჩათვლით და მათი მონტაჟის ფასი; კონსტრუქციების საექსპლუატაციო დანახარჯები, აგრეთვე მათი მონტაჟისა და ექსპლუატაციის დაყვანილი ხარჯები.

ვარიანტი [ლათ. varians (variantis) ცვალებადი] – სახეცვლილება, სხვადასხვაგვარობა, რეალიზაციიდან ერთ-ერთი შესაძლებელი.

ვარიატორი (ლათ. variare შეცვლა, სახეცვლილება) – დამოუკიდებელი აგრეგატი ან მანქანაში ჩადგმული კვანძი, რომლის დანიშნულებაც ამძრავში (ტრანსმისიაში) გადაცემის რიცხვის (თანაფარდობის) უსაფეხურო (მდოვრე) შეცვლა. ის შედგება ერთი ან რამდენიმე უსაფეხურო გადაცემის მექანიზმისაგან, რაც უზრუნველყოფს მის ფუნქციურ დანიშნულებას. ვ. უსაფეხურო გადაცემასაც უწოდებენ, რომელიც შეიძლება იყოს მექანიკური (მათ შორის ფრიქციული), ელექტრული და ჰიდრავლიკური.

ვარიაცია (ლათ. variatio<varius განსხვავებული) – 1. დამოუკიდებელი ცვლადის (არგუმენტის) ან ფუნქციონალის მცირე გადაადგილების აღსანიშნავი ტერმინი; 2. რაიმე ნაწარმოების, გეგმის და სხვა მეორეხარისხოვანი ელემენტების სახეცვლილება ისე, რომ ძირითადი ჩანაფიქრი, შინაარსი უცვლელი იყოს.

ვარიაციული აღრიცხვა – მათემატიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის ფუნქციონალების უდიდესი და უმცირესი მნიშვნელობების კვლევის მეთოდებს.

ვარიოზი – იხ. ურო.

ვარმეტრი (ინგლ. var ვოლტი, ამპერი რეაქტიული და ბერძ. métron გაზომვა) – ელექტროენერჯის რეაქტიული სიმძლავრის გასაზომი ხელსაწყო.

ვარსკვლავა – ჯაჭვური ან მუხლუხა გადაცემის ძირითადი ელემენტი, რომელზეც გადებულია რგოლებიანი ან გორგოლაჭებიანი უსასრულო ჯაჭვი. ვ. კბილებზე მოდებით ჯაჭვი იღებს ხაზოვან მოძრაობას. ვარსკვლავა შეიძლება იყოს: ამძრავის (წამყვანი, მიმყოლი), დასაჭერი, მუხლუხის და სხვ. ვ. გამოყენების ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითია ველოსიპედი.

ვარცლი – 1. მოგრძო და ღრმა, ორივე მხარეს წაშვერილთავიანი ჭურჭელი, რომელიც გამოიყენება პლასტიკური მასების ან ბეტონის ნარევების მოსამზადებლად. ის შეიძლება იყოს ხის ან ლითონის (ნახ. 1. ლითონის ვარცლი). უწყვეტი მოქმედების ბეტონშემრევის ვარცლში ჩადგმულია ნიჩბებიანი შემრევი ლილვები, რომლებიც ბრუნავენ ერთმანეთის საპირისპირო მიმართულებით და აწარმოებენ ბეტონის არევას და გადაადგილებას ვარცლის გასწვრივ, ჩატვირთვის ნაწილიდან განტვირთვის ბოლოსაკენ; 2. ძვ. ცომის მოსაზეღი ხის ჭურჭელი (ნახ. 2).

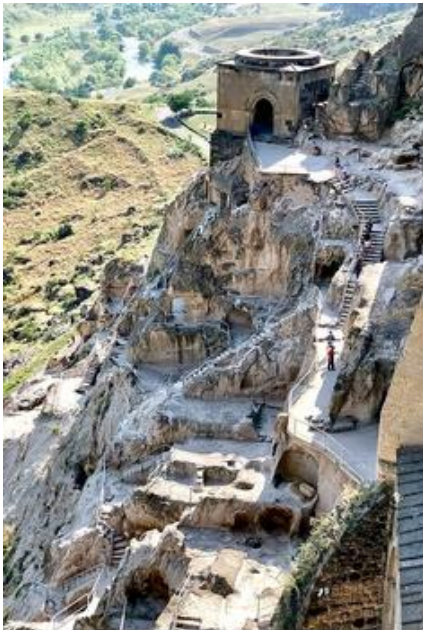

ნახ. 1

ნახ. 2

ვარძია (ინგლ. Vardzia) – XII-XIII საუკუნეების ქართული მხატვრული კულტურის უბრწყინვალესი ძეგლი, კლდეში ნაკვეთი სამონასტრო ანსამბლი (ნახ. 1. პანორამული ხედი). მდებარეობს ისტორიულ სამცხე-ჯავახეთის მხარეში, მესხეთში, ასპინძის მუნიციპალიტეტში,

ნახ. 1

საქართველოს უკიდურეს სამხრეთ-დასავლეთით, მდ. მტკვრის მარცხენა ნაპირზე (ნახ. 2. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: საცხოვრებელი და სხვა დანიშნულების გამოქვაბული ოთახები, ღვთისმშობლის მიძინების ეკლესია, სამრეკლო და კლდის სოფელი ანანაური.

სამონასტრო კომპლექსი შენდებოდა 1156-1203 წლებში. დასახლება 1185 წლის 15 აგვისტოს თამარის მეფობის ხანაში (1184-1210 წწ.) აკურთხეს. ადგილის შერჩევა განპირობებული იყო კლდის საუკეთესო სამშენებლო თვისებებით, ხელსაყრელი ადგილმდებარეობით, საყოფაცხოვრებო, სამხედრო თვალსაზრისით და, აგრეთვე, სასმელი წყლის არსებობით.

მშენებლობის პირველი ეტაპი მოიცავს საქართველოს მეფის გიორგი III-ის (1156-1184 წწ.) მეფობის წლებს. ამ დროსაა გამოკვეთილი პირველი საცხოვრებელი სახლები წყაროს მახლობლად. მშენებლობის მეორე ეტაპი თავსდება

გიორგი III-ის სიკვდილისა და თამარ მეფის ქორწინებას შორის (1184-1186 წწ.). მშენებლობის მესამე ეტაპი მოიცავს წლებს ღვთისმშობლის მიძინების ტაძრის მოხატვასა და ბასიანის ბრძოლას შორის (1186-1208 წწ.) და ტაძრის გარშემო მონაზონთა კლდის სახლების, თავდაცვითი სამალავის, წყალსადენის გვირაბისა და სარწყავი არხის გამოკვეთით. თამარ

მეფის მითითებით თავდაპირველი გეგმა ნაწილობრივ შეიცვალა. წყაროსთან, უკვე იქ არსებულ გამოქვაბულთა ადგილზე, შეიქმნა მონასტრის ცენტრი – კლდეში გამოკვეთილი ეკლესია (ნახ. 3. ღვთისმშობლის მიძინების დიდი დარბაზული ეკლესიის შესასვლელი), მოხატული ქართლის ერისთავის რატი სურამელის ინიციატივითა და სახსრებით.

1203 წელს ვარძიაში შეიკრიბა ქართველთა ლაშქარი, რომელმაც ბასიანის ბრძოლაში, ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის შეწევნით. გაანადგურა ოთხასათასიანი მუსლიმანთა კოალიციის არმია. დიდი ხნის განმავლობაში ვარძიის მონასტერში ესვენა ცნობილი ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის სასწაულთმოქმედი ხატი. XII-XIII საუკუნეებში ვარძია ქართველთა მნიშვნელოვანი პოლიტიკური, კულტურული და რელიგიური ცენტრი იყო. აქ მოღვაწეობდა ცნობილი ქართველი სასულიერო მოღვაწე იოარე შავთელი. მონგოლთა ბატონობის ხანაში (1230-იანი წლებიდან) მონასტერი სამცხელი ფეოდალების, ჯაყელთა გვარიდან გამოსული ათაბაგების გავლენაში მოექცა. 1283 წლის მიწისძვრამ საგრძნობლად დააზიანა მონასტერი (ჩამოინგრა გამოქვაბულები, გვირაბები, წყალსადენი, ტაძრის სტოას წინა ნაწილი და სხვ.), რომელიც 1285-1306 წლებში აღადგინეს ბექა ჯაყელი-ციხისჯვარელის ათაბაგობის დროს. 1391-1444 წლებში ივანე ათაბაგის ძალისხმევით მონასტერს შეემატა სატრაპეზოს შენობა. 1578 წლიდან მესხეთი და მათ შორის ვარძიაც, თურქეთის ბატონობაში მოექცა, მონასტერი დაცარიელდა და დიდებულმა სავანემ არსებობა შეწყვიტა. 1928-1829 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის შემდეგ, მესხეთი ვარძიითურთ, კვლავ საქართველოს დაუბრუნდა.

ნახ. 2

ნახ. 3

ვარძიის სამონასტრო კომპლექსი გამოკვეთილია ერუშეთის მთის კალთაზე ტუფბრექჩიების შერეულ კლდეში (სიგრძე 500 მ-მდე), განლაგებულია ცამეტ სართულად. შედგება ისტორიულად ჩამოყალიბებული 2 ნაწილისაგან – ვარძიის მონასტრისა და უფრო ადრინდელი ხანის (X-XII საუკუნეები) კლდის სოფლის ანანაურისაგან. ვარძიის კომპლექსში 15 ეკლესიაა, რომელთაგან მთავარია ანსამბლის შუაგულში მდებარე ვარძიის ღვთისმშობლის მიძინების ეკლესია. მასში კამარა, საკურთხეველი და იატაკი გამოკვეთილია კლდეში, ხოლო სამხრეთის,

ნახ. 4

ჩრდილოეთის და ნაწილობრივ დასავლეთის კედლები ამოყვანილია ქვითკირით. კლდის სიღრმეში, ეკლესიის მახლობლად წყლის აუზია, ეკლესიის გვერდით კლდეში გამოკვეთილია სამარხები, ჩრდილოეთით აგურით ნაგები აკლდამაა, ფასადზე შემორჩენილია მოჭიქული შორენკეცის ნაშთები. მთელი მონასტერი სამხრეთ მხარესაა მიმართული და საცხოვრებლები კლდის სიღრმეში სამხრეთიდან ჩრდილოეთითაა გამოკვეთილი (ნახ. 4 - ნახ. 6: კომპლექსის ფრაგმენტები).

მონაზონთა საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი პალატები 2, 3 და 4 ოთახისაგან შედგება და ერთმანეთთან დაკავშირებულია კარიბჭეებთან შექმნილი საგანგებო გასასვლელებით.

ნახ. 5

მონასტერში 120 საცხოვრებელი კომპლექსის 420 სათავსია, მათ შორის 25 მარანი 185 ქვევრით. საცხოვრებელი კომპლექსები შედგება ერთ ღერძზე განლაგებული კარიბჭის, საცხოვრებლისა და საკუჭნაოსაგან. კარიბჭე მთავარი არქიტექტურული ელემენტია, რომელიც ვარძიას მის წინამორბედ უდაბნო-მონასტრებისაგან განასხვავებს. კარიბჭის ფართო თალი მთავარი არქიტექტურულ-ტექნიკური ელემენტია მონასტრის ფასადის გაფორმებაში. საცხოვრებელი თუ საზოგადო

დანიშნულების სათავსები ტექნიკურად მაღალ დონეზეა შესრულებული. ვარძია არ გამოირჩევა მდიდრული მორთულობით, ერთადერთი სამკაულია სამლოცველოთა კედლის მხატვრობა. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ტაძრისა და კარიბჭის მოხატულობა (1184-1186 წწ.), სადაც ქრისტეს ცხოვრების ამსახველ სცენებთან ერთად გამოსახულია მეფე გიორგი III-ისა და თამარ მეფის პორტრეტები (ნახ. 7. ფრესკა), აგრეთვე ქართლის ერისთავი რატი სურამელი (აღსანიშნავია, რომ თამარ მეფის პორტრეტი საქართველოში ვარძიის გარდა მხოლოდ სამგან გვხვდება – ყინწისში, ბეთანიასა და ბერთუბანში). ტაძრის მოხატულობა (ნახ. 8. მოხატულობა) ქართული მონუმენტური ფერწერის მნიშვნელოვანი ძეგლია. მთელ კომპლექსში უკეთაა დაცული აღმოსავლეთი ნაწილი. აქ მთლიანად ან ნაწილობრივ გადარჩენილია 242 გამოქვაბული-ოთახი. მათ შორის გვხვდება 5,6x8 მ ფართობის დარბაზი. ამავე აღმოსავლეთ ნაწილშია "სადარბაზო" საკრებულო – მცირე ეკლესიით, თამარის ოთახი, სალხინო (მარნით) და სხვ. დასავლეთ ნაწილში – სატრაპეზო, ხოლო ცენტრალურ ნაწილში – საგანგებო თავშესაფარი (სამალავი ოთახები). გვირაბები მომარაგებული იყო წყლით. მთავარი ტაძრის მახლობლად სიღრმეში ბუნებრივი წყაროა. ამასთან კლდეში გამოკვეთილი გვირაბების (ნახ. 9. გვირაბი) საერთო სიგრძე შეადგენს 3,5 კმ-ს.

ნახ. 6

კლდის სოფელ ანანაურს საკმაოდ დიდი ტერიტორია უკავია. გამოქვაბული კომპლექსის გარდა, მასში შედის ყოფილი ბაღებისა და ვენახების ჩამოწოლილი ტერასები და ეს

ნახ. 7

ტერიტორია ვრცელდება სარწყავი არხის ნანგრევებამდე. აქ ყურადღებას იპყრობს საერო კლდის სახლები – მათ შორის რთული ორსართულიანი სახლი ბოსლით, კლდის ლოდში გამოკვეთილი საწნახელი და წყალსაცავი. ზემო ტერასაზე მდებარეობს ანანაურის კლდეში გამოკვეთილი ეკლესია შექმნილი არა უგვიანეს X საუკუნისა. ეკლესია დარბაზული ტიპისაა, მისი შიგა ზომები საკურთხეველის ჩათვლით 2,2×4,5 მეტრია. კედლები და კამარა მთლიანად მოხატულია,

რომელიც სავარაუდოდ XV საუკუნეს განეკუთვნება.

ვარძიის კომპლექსი ქართველი ხალხის მიერ შექმნილი გენიალური ქმნილებაა, რომელსაც დღესაც აღტაცებაში მოჰყავს თანამედროვე მსოფლიო საზოგადოება. ამჟამად ვარძიის სამონასტრო კომპლექსი წარმოადგენს ისტორიულ-არქიტექტურულ მუზეუმ-ნაკრძალს.

ნახ. 8

ნახ. 9

ვარჯი – ხის ტანის განშტოებული ნაწილი.

ვარჯშეუკვრელი კულტურები – ტყის აღდგენის მიზნით გაშენებული ტყის კულტურები ვარჯის ურთიერთგადაფარვამდე.

ვატერკლოზეტი (ინგლ. water წყალი<ძვ. ინგლ. wæter წყალი<ტერმინს გერმანული წარმომავლობა აქვს და ძვ. შუაინგლ. closet აღნიშნავდა პირად ან პატარა ოთახს<ძვ. ფრანგ. closet პატარა შემოზღუდული ადგილი, პირადი ოთახი<clos შემოზღუდული ადგილი; დახურული<ლათ. clausum დახურული სივრცე, შემოზღუდული ადგილი; პატიმრობა<claudere დახურვა, დაკეტვა) – იხ. უნიტაზი.

ვატერპასი (ნიდერლ. waterpas თარაზო, ჰორიზონტალურად აწეული<<ინგლ. water წყალი<ძვ. ინგლ. wæter წყალი<ტერმინს გერმანული წარმომავლობა აქვს და ძვ. ფრანგ. pas ნაბიჯი;

ბილიკი, გასასვლელი<ლათ. passus ნაბიჯი; ნაბიჯით სვლა) – უმარტივესი ხელსაწყო ჰორიზონტალურობის შესამოწმებლად და დახრილობის მცირე კუთხეების გასაზომად; თარაზო.

ვატერპლაგი (ინგლ. water წყალი<ძვ. ინგლ. wæter წყალი<ტერმინს გერმანული წარმომავლობა აქვს და შუანიდერლანდური plugge საცობი, პალო<ტერმინის წარმომავლობა გაურკვეველია) – ჰიდროსაიზოლაციო მასალა, ალუმინატური კვარცის ქვიშისა და აქტიური ქიმიური დანამატების რუხი ფერის მშრალი ნარევი. გამოიყენება პენეტრონთან და პენეკრიტთან ერთად ბეტონის, აგურის, ბუნებრივი ქვისაგან შედგენილი კონსტრუქციებში წყლის ძლიერი გამოდინების სწრაფი ლიკვიდაციისათვის (3 წთ-ზე ნაკლებ დროში).

ვატი 1. მექანიკური სიმძლავრე, რომლის დროს 1 წმ-ში სრულდება 1 ჯოული მუშაობა. აღნიშვნა – ვტ.; 2. ელექტრული წრედის აქტიური სიმძლავრე, რომელიც ეკვივალენტურია 1 ვტ მექანიკური სიმძლავრის; 3. თბური ნაკადი, ეკვივალენტური 1 ვტ მექანიკური სიმძლავრის; 4. გამოსხივების ნაკადი, ეკვივალენტური 1 ვტ მექანიკური სიმძლავრის. ვ. გამოიყენება, აგრეთვე, როგორც ერთეული ხმოვანი სიმძლავრის, ხმოვანი ენერჯის ნაკადისა და იონიზირებული გამოსხივების ენერჯის ნაკადის.

ვატიკანი (ვატიკანის ქალაქ-სახელმწიფო) (იტალ. Stato della Città del Vaticano) – სუვერენული ქალაქ-სახელმწიფო, რომელიც წარმოადგენს კედლებშემორტყმულ ანკლავს რომში, იტალიის დედაქალაქში. ფართობი 44 ჰექტარი, მოსახლეობა 1000 კაცზე მეტი (2015 წლის მონაცემებით), სახელმწიფო ენა – იტალიური და ლათინური. წარმოადგენს კათოლიკური ეკლესიის ცენტრს.

ნახ. 1

ვატიკანს ქალაქ რომსა და მის მიმდებარე ტერიტორიებზე ეკუთვნის სამი ტაძარი, სასახლეები და ვილები საერთო ფართობით 0,7 კვ.კმ. (წმინდა პეტრეს მოედანი, წმინდა პეტრეს, წმინდა კარლოს და ბელვედერის სასახლეები). წმინდა პეტრეს მოედანი (ნახ. 1) ვატიკანის ცენტრად ითვლება და მას აგვირგვინებს მსოფლიოს ერთ-ერთი საოცრება – წმინდა პეტრეს ტაძარი (ნახ. 2). მას 23 000 მ² ფართობი

უჭირავს და 60 000 ადამიანს იტევს. ტაძარი ქრისტიანობის ერთ-ერთ უწმინდეს ადგილად ითვლება. აქ დაკრძალულია პეტრე მოციქული (რომლის სახელსაც თავად ტაძარი ატარებს), იესოს თორმეტ მოციქულთაგანი, ანტიოქიის პირველი ეპისკოპოსი და მოგვიანებით რომის პირველი ეპისკოპოსი. მიუხედავად იმისა, რომ ახალი აღთქმა პეტრეს რომში ყოფნას ან იქ წამებას არ ასახელებს, ძველი ტრადიციით მიიჩნევა, რომ მისი სამარხი ტაძრის საკურთხევლის ქვეშ იმყოფება. ამ მიზეზით, მრავალი პაპი, პირველის ჩათვლით, ამ ადგილას იმარხება. თანამედროვე ბაზილიკის მშენებლობა დაიწყო 1506 წლის 18 აპრილს, ხოლო დასრულდა 1626 წელს. მის ადგილას უწინ კონსტანტინიანეს ბაზილიკა მდებარეობდა. ვატიკანის სასახლეებშია განლაგებული საქვეყნოდ ცნობილი სიქსტის კაპელა და ვატიკანის ბიბლიოთეკა. განუმეორებელია ვატიკანის ბაღები (ნახ. 3), რომლებიც განთავსებულია ვატიკანის ტერიტორიის ნახევარზე მეტზე, ქალაქ-სახელმწიფოს სამხრეთ და ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილებში. ბაღებში განთავსებულია სხვადასხვა შენობები. უმაღლესი წერტილი

ზღვის დონიდან 60 მეტრზე მდებარეობს. ჩრდილოეთით, დასავლეთით და სამხრეთით შემოსაზღვრულია ქვის კედლებით. ბალები და პარკები რენესანსისა და ბაროკოს პერიოდებში ჩამოყალიბდა და, შესაბამისად, ფანტანები და ქანდაკებები მათ სახასიათო კომპონენტს წარმოადგენს. ბალებში ფლორის მრავალი სახეობაა და არემარე განიხილება, როგორც ბიოტოპი. მთლიანობაში, ვატიკანის კომპლექსი მსოფლიო არქიტექტურისა და კულტურული ხელოვნების ბრწყინველე ნიმუშად ითვლება.

ნახ. 2

ნახ. 3

ვატინა – ტრიკოტაჟის ან არაქსოვილური ტილო ბამბის, შალის ან ნახევრადშალის ნართის სახით, რომელსაც აქვს ხაოიანი პირი.

ვატმეტრი (ინგლ. watt ვატი და ბერძ. métron გაზომვა) – ელექტროენერჯის სიმძლავრის გასაზომი ხელსაწყო.

ვაუჩერი (ინგლ. voucher ხელწერილი) – ბარათი, რომელიც პრივატიზაციაში მონაწილეობის უფლებას იძლევა.

ვებბრაუზერი (კომპ.) (ინგლ. web browser) – კომპიუტერული პროგრამა, რომელიც გამოიყენება მსოფლიო ინტერნეტ-ქსელში ჰიპერტექსტური დოკუმენტების მოსაძებნად და დასათვალიერებლად. თანამედროვე (2016 წ.) პოპულარული ვებ-ბრაუზერებია: Google Chrome, Internet Explorer, Mozilla Firefox, Safari, Opera, Microsoft Edge და სხვ.

ვებგვერდი (კომპ.) (ინგლ. web page ან webpage) – ჰიპერტექსტის დოკუმენტი, რომელიც ჩართულია მსოფლიო ინტერნეტ-ქსელში და შეიძლება შეიცავდეს ტექსტს, გრაფიკას, ბგერებს და ა.შ. მისი დათვალიერება შესაძლებელია ვებ-ბრაუზერით.

ვებმასტერი (კომპ.) (ინგლ. webmaster) – ადამიანი, რომელიც პასუხისმგებელია განსაზღვრული ვებსაიტის მართვასა და მომსახურებაზე მსოფლიო ინტერნეტ-ქსელში. ვებმასტერის მოვალეობაში შეიძლება ასევე შედიოდეს ვებ-საიტის შექმნა, მისი ვებ-გვერდების ფორმირება, შემოწმება და განახლება, ვებსერვერების, ასევე სხვა პროგრამული და აპარატურული საშუალებების გამართული მუშაობის უზრუნველყოფა.

ვებპორტალი (კომპ.) (ინგლ. web portal) – ვებსაიტი, ინტერნეტში შესვლის წერტილი, რომელიც ჩვეულებრივ შეიცავს ჰიპერმითითებების კოლექციას და გვთავაზობს ფართო სპექტრის

მომსახურებასა და რესურსებს, როგორცაა, მაგ., ელექტრონული ფოსტა, ინტერნეტ-ფორუმი, საძიებო სისტემები, ონლაინ სავაჭრო ცენტრები და სხვ.

ვებსაიტი (კომპ.) (ინგლ. website ან site) – ინტერნეტით ხელმისაწვდომი ურთიერთდაკავშირებული ვებ-გვერდების ერთობლიობა, რომელიც განიხილება, როგორც ერთი მთლიანობა და ჩვეულებრივ ეძღვნება ერთ ან ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებულ რამდენიმე თემას.

ვებჰოსტინგი (კომპ.) (ინგლ. web hosting) – საქმიანობა ან ბიზნესი, რომელიც უზრუნველყოფს ინფორმაციის შემნახველ სივრცეს და ვებ-საიტებთან წვდომას.

ვებერმეტრი (ფლუქსსაზომი) (ინგლ. webermeters<გერმანული ფიზიკოსის ვ. ვებერის სახელის მიხედვით და ბერძ. métron გაზომვა) – მაგნიტური ინდუქციის ნაკადის საზომი ხელსაწყო.

ვეგეტატიური – რაც ცხოველებისა და მცენარეების კვებასთან და ზრდასთან არის დაკავშირებული.

ვეგეტაცია [შუასაუკ. ლათ. vegetationem (ნომინალური vegetatio) გამოცოცხლება, ზრდა] – მცენარის სასიცოცხლო მოქმედება, მისი ზრდის პროცესი.

ვეგი – 1. ზოგი ლითონსაჭრელი ან ხის დასამუშავებელი ჩარხის კვანძის გავრცელებული სახელწოდება; 2. ნივნივის, ნივნივური სისტემის გასამაგრებელი ელემენტი, მზადდება ხის ძელისაგან, წამოადგენს ქვესაკრავს ნივნივის ფეხისათვის.

ვედრო (ვედრა) [რუს. ведро<ძვ. აღმოსავლეთსლავური вѣдро<პროტოსლავური vĕdro (რეკონსტრუირებული სიტყვაა და ქართულად ნიშნავს წყლის სათლს) < პროტონდოევროპული wōdr (რეკონსტრუირებული სიტყვაა და ნიშნავს წყალს)] – 1. ცილინდრული ან წაკვეთილი კონუსის მოყვანილობისა და რკალისებრი სახელურის მქონე ჭურჭელი, რომელსაც იყენებენ სითხის (ან ფხვიერი მასალის) გადასატანად ან შესანახად; იხ. ჭაღანი; 2. სითხის საზომი ძველებური ერთეული, დაახლოებით 12,3 ლიტრი.

ვეზუვიანი – მინერალი, კალციუმისა და ალუმინის რთული სილიკატი; ზოგჯერ იყენებენ როგორც სანაკეთო ქვას (ვულკან ვეზუვის სახელის მიხედვით).

ველენი – 1. მაღალხარისხოვანი, პერგამენტივით მკვრივი და კრიალა ქაღალდი; 2. საუკეთესო ხარისხის პერგამენტი.

ველი (ინგლ. field<ძვ. ინგლ. feld დაბლობი, მოღიავებული მიწა) – 1. გრავიტაციული ველი, მაგნიტური ველი, ელექტრული ველი, მიზიდულობის ველი, მიზიდულობის ძალთა ველი და ა.შ.; 2. დიდი მიწა, ტრამალი, სწორი ზედაპირის მქონე ლანდშაფტი და სხვ.; 3. მათემ. სისტემა, რომელიც ემორჩილება ორ ბინარულ ოპერაციას, რომელიც ანალოგიურია იმ სისტემებისა, რომელიც გამოიყენება ნატურალური რიცხვების გამრავლებასა და შეკრებაში, და აქვს ანალოგიური კომპუტატიური და დისტრიბუციული (გამანაწილებელი) კანონები; 4. ნათესი ან სამოვარი მიწების ფართობი, შემოსაზღვრული, როგორც წესი, ღობით; 5. ხმელეთის ან წყლის დიდი ფართობი, მთლიანად დაფარული ერთი ტიპის ნივთიერებით (ყინულის ველი, თოვლიანი ველი და სხვ.); 6. დიდი ფართობი ან მიწა, სადაც მიმდინარეობს სამხედრო დაპირისპირება ორ მეზობელ მხარეს (არმიას) შორის (ბრძოლის ველი, საბრძოლო მოქმედებების ველი და სხვ.); 7. კვლევის, მოღვაწეობის, ინტერესების ცალკეული დარგი.

ველი არასტაციონარული – ძალთა ველი, რომელშიც ძალა ცხადად არის დამოკიდებული დროზე.

ველი ელექტრული – სივრცე, რომელიც უშუალოდ ელექტროგამტარს ესაზღვრება და რომელშიც ელექტროსტატიკური ძალების მოქმედება ვლინდება – მუხტების მიზიდვა ან განზიდვა. ვ. ე. ნაწილაკზე მოქმედი ელექტროძალის სიდიდე ამ ნაწილაკის მუხტის პროპორციულია. ძალის შეფარდება დამუხტვის სიდიდესთან მუდმივია და დაბვა ეწოდება.

ველი ერთგვაროვან ძალთა – ძალთა ველი, რომლის დამაბულობა ველის ყველა წერტილში ერთნაირია.

ველი ვექტორული – სივრცითი არე, რომლის ყოველ წერტილს შეესაბამება განსაზღვრული ვექტორი.

ველი პარალელურ ძალთა – ძალთა ველი, რომელშიც ძალთა წირები წარმოადგენენ პარალელურ წრფეებს.

ველი პოტენციური – ვექტორული ველი, რომელშიც ვექტორის გრიგალი (ვექტორის როტორი) ყველგან ნულის ტოლია: $\text{rot} = 0$.

ველი სიმძიმის ძალთა – ძალთა ველი, რომელშიც ნივთიერ წერტილზე მოქმედი ძალა წარმოადგენს სიმძიმის ძალას, ამასთანავე, ეს ველი შემოსაზღვრულია სივრცის იმ ნაწილით, რომელშიც ეს ძალა საკმაო სიზუსტით შეიძლება ჩავთვალოთ მუდმივად სიდიდითა და მიმართულებით.

ველი სიჩქარეთა – ვექტორული ველი, რომლის ვექტორები წარმოადგენენ მყარი სხეულის შესაბამისი წერტილების სიჩქარეებს.

ველი სკალარული – სივრცითი არე, რომლის ყოველ წერტილს შეესაბამება სკალარული სიდიდე; ანუ, სკალარული ველი ეწოდება წერტილის სკალარულ ფუნქციას (x, y, z), მისი განსაზღვრის არესთან ერთად.

ველი სტაციონარული – ძალთა ველი, რომელშიც ძალა ცხადად არ არის დამოკიდებული t დროზე. სტაციონარულ ძალთა ველში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია პოტენციურ (კონსერვატიულ) ძალთა ველს, რომელშიც ძალების მუშაობა არ არის დამოკიდებული ნივთიერი წერტილის მოძრაობის გზაზე (ტრაექტორიაზე) და განისაზღვრება მხოლოდ გზის საწყისი და საბოლოო წერტილების მდებარეობით.

ველი ცენტრალურ ძალთა – ძალთა ველი, რომელშიც ძალთა წირები არიან რაიმე ფიქსირებულ წერტილზე (ცენტრზე) გამავალი წრფეები.

ველი ძალთა (ძალთა ველი) – ეწოდება სივრცის ნაწილს, რომლის ყოველ წერტილზე მოქმედებს გარკვეული (X, Y, Z) ძალა, რომელიც ამ წერტილის მდებარეობის ფუნქციაა, ე.ი. სიდიდით და მიმართულებით ცალსახად არის განსაზღვრული დროის ყოველ მომენტში. ეს ნიშნავს, რომ ძალთა ველში ცნობილი უნდა იყოს ერთი ვექტორული ფუნქცია, რომელიც დამოკიდებულია წერტილის რადიუს-ვექტორზე და t დროზე.

ველიურა – ნატურალური ტყავის შესახედაობის ერთიანი მასალა, რომელიც მზადდება მსხვიფხვა რქიანი საქონლის ან ღორის მცირე ზომის მტკიცე ტყავებისგან.

ველოდრომი [ლათ. velox (velocis) სწრაფი, ჩქარი და ბერძ. dromos სარბიელი, ადგილი სირბილისათვის] – სასპორტო ნაგებობა ველოსიპედისტთა შეჯიბრისა და წვრთნისათვის, რომელიც მოიცავს ველოტრეკს, ტრიბუნებს და დამხმარე ნაგებობებს (ნახ. 1). არსებობს ღია და დახურული (ნახ. 1).

ნახ. 1

ველოტრასა [ლათ. velox (velocis) სწრაფი, ჩქარი და გერმ. trasse გზის მიმმართველი ხაზი<ფრანგ. trace ხაზი, შემომფარგვლელი] – სპორტული ნაგებობა – ჩაკეტილი ტრასა, სადაც მიმდინარეობს შეჯიბრი ან ვარჯიში საველოსიპედო სპორტში. არსებობს ხელოვნური და გრუნტის საფარით. ხშირად შედის ველოდრომის შემადგენლობაში.

ველოტრეკი [ლათ. velox (velocis) სწრაფი, ჩქარი და ინგლ. track კვალი, გზა] – ჩაკეტილი ოვალური რგოლი (ტრეკი), სადაც მიმდინარეობს რბოლა ან ვარჯიში საველოსიპედო სპორტში.

ვენგე (ლათ. Millettia laurentii) – ტროპიკული მერქნის იშვიათი და ძვირფასი ჯიშის, რომელიც მიიღება ვენგეს ხისაგან (ნახ. 1. ვენგეს ჯიშის ხის ფიცრები). ხარობს აღმოსავლეთ აფრიკაში, სადაც მისი ადგილობრივი დასახელებაა პანგა-პანგა. აქვს მუქი მოყავისფრო-ყვითელი ფერის მკვრივი (სიმკვრივე 800 კგ/მ³) მერქანი, მდგრადია ტენისა და ბიოლოგიური მავნებლების მიმართ. გამოირჩევა მსხვილი ბოჭკოვანი ერთგვაროვანი სტრუქტურით, დეკორატიულობით. ბოჭკოებში დიდი რაოდენობით აქვს მინერალური და ზეთოვანი ნივთიერებები, რაც აძნელებს მის მექანიკურ დამუშავებას, ამიტომ ვენგეს მერქანისგან დამზადებული ნაკეთობები ექვემდებარება გასანთვლას.

ნახ. 1

ვენეციური ფანჯარა – დიდი ზომის სამფრთიანი ფანჯარა შუაში ნახევარწრიული თალით (ნახ. 1), რომელიც პილასტრებითაა გამოყოფილი განაპირა, შედარებით წვრილი ფრთებისაგან (იტალიის ქალაქ ვენეციის სახელის მიხედვით). იტალიის გარდა, ფართოდ გამოიყენებოდა XVIII საუკუნის ინგლისურ ნეოკლასიკურ არქიტექტურაში (მაგ., ბურლინგტონის სასახლე ლონდონში). ფანჯარა XVI საუკუნეში შექმნა საქვეყნოდ ცნობილმა ვენეციელმა არქიტექტორმა ანდრეა პალადიომ (1508-1580 წწ.), ხოლო პირველად აღწერა გვიანდელი რენესანსის არქიტექტორ-მანერისტმა იტალიელმა სებასტიანო სერლიომ (1475-1554 წწ.). აღსანიშნავია, რომ ვ. ფ. მოტივი ეკუთვნის იტალიელ არქიტექტორს დონატო ბრამანტეს (1444-1514 წწ.). ფანჯრის სახელწოდება

ნახ. 1

პირდაპირაა დაკავშირებული იტალიის ქალაქ ვენეციის სახელთან.

ვენტილატორი (ლათ. ventilator სანიავებელი<ventilo განიავება, ბერვა) – მოწყობილობა, რომელიც ქმნის ჰაერის ან სხვა აირის ჭარბ წნევას, გადაადგილებს აერონარევებს მილსადენში და ახდენს სათავსის განიავებას. ვ., როგორც წესი, აქვს ცვლად ან მუდმივ დენზე მომუშავე ელექტროამძრავი. თანამედროვე კომპიუტერულ მოწყობილობებში გამოიყენება გაცივების ვენტილატორები მხოლოდ მუდმივი დენის უმუხო (უჯაგრისო, უნახშირო) ძრავებით, რომლებიც პრაქტიკულად არ ქმნიან ელექტრომაგნიტურ დაბრკოლებებს მუშაობის პროცესში. ტექნიკაში გამოყენებული ვენტილატორის სახეებია: არხიანი, გამწოვი, დაბალი წნევის, დამხმარე, დიამეტრალური, ელექტრონული, კვამლსაწოვი, მაღალი წნევის, მთავარი განიავების, მრავალზონური, ნაწილობრივი განიავების, პნევმატიკური, პროპელერიაანი, რეაქტიული, რევერსიული, საბერი, სათავო, სამტვრე, საყოფაცხოვრებო, საჭირხნი, სახურავის, ტურბოდერძული, უფრთო, დერძული, შემწოვი, ცენტრიდანული, ჭერისა და სხვ.

ნახ. 1

ვენტილაცია [ლათ. ventilatiō(n)-<ventilate განიავება, ბერვა] – რეგულირებადი ჰაერცვლა შენობებში, სათავსებში, მეტროპოლიტენში, შახტებში, კარიერებსა და სხვ. მისი მიზანია გაწმინდოს ჰაერი და მიანიჭოს მას საჭირო ტენიანობა და ტემპერატურა. გარემოს ჰაერის მიწოდება უზრუნველყოფს სათავსში კლიმატის, სანიტარულ-ჰიგიენური პირობების, ტექნოლოგიური პროცესების, პროდუქტების შენახვის ტექნოლოგიისა და ჯანმრთელობისათვის საჭირო სასურველი დონის შექმნას. სავენტილაციო სისტემაში შედის: ვენტილიატორები, სავენტილაციო აგრეგატები ან სავენტილაციო დანადგარები, ხმაურჩამქრობები, ელექტრული და წყლის ჰაერგამაცხელებლები, მარეგულირებელი და ჰაერგამანაწილებელი მოწყობილობები და სხვ. ვენტილაცია არსებობს: ადგილობრივი, აღმავალი, ბუნებრივი, გამწოვი, დაღმავალი, კვამლსაწინააღმდეგო, მაღაროს, მექანიკური, მომდენ-გამწოვი, მომდენი, მრავალჭავლიანი, საავარიო, საერთო მოცულობითი, შემწოვი, ხელოვნური და სხვ.

ვენტილაცია ადგილობრივი – სავენტილაციო სისტემა, რომლითაც ხორციელდება მავნე ნივთიერებების მოცილება უშუალოდ სათავსის იმ ადგილებიდან, სადაც ადგილი აქვს მათ დაგროვებას. ის შეიძლება იყოს მომდენი ან გამწოვი.

ვენტილაცია ბუნებრივი – სავენტილაციო სისტემა, რომელშიც გამოყენებულია სათავსის ღიობები (ფანჯარა, სარკმელი, სამერცხული და მისთ.) და განიავება ხდება ატმოსფერული ჰაერის ბუნებრივი ცირკულაციით. ის ვენტილაციის ყველაზე იაფი სახეა.

ვენტილაცია გამწოვი – სავენტილაციო გამწოვი სისტემა სათავსიდან დაბინძურებული ჰაერის მოსაცილებლად. მისი ყველაზე მარტივი მაგალითია ჩვეულებრივი ერთღერძა საყოფაცხოვრებო ვენტილატორი (ნახ. 1), რომელიც ყენდება კედელში ან ფანჯრის ღიობში. ასეთი დანადგარი ჰაერს გაიწოვს მხოლოდ ახლომდებარე ზონიდან, რითაც ახდენს საერთო ჰაერმიმოცვლას. დიდი მოცულობის დაბინძურებული ჰაერის გასაწოვად გამოიყენება უფრო მძლავრი ცენტრიდანული ტიპის ვენტილატორები (ნახ. 2), რომლებსაც შეუძლიათ 30-40 მ სიგრძის ჰაერსატარის მომსახურება.

ნახ. 1

ნახ. 2

ვენტილაცია მექანიკური – სავენტილაციო სისტემა, რომელშიც გამოყენებულია ერთდერძა ვენტილატორები, ჰაერსახურებლები, მტვერსაჭერები და სხვა ენერგისაჭირო მოწყობილობები, რომელთა მეშვეობითაც ხდება ჰაერის გადაადგილება მნიშვნელოვან მანძილზე. მართალია ვ. მ. საკმაოდ ძვირი სისტემაა, მაგრამ მაინც ფართოდ გამოიყენება, რადგანაც ის მუშაობს წლის ნებისმიერ დროს, ახდენს ჰაერის გაწმენდას, გათბობას, დატენიანებას, გამდიდრებას, შესაძლებელია მისი ჩართვა-გამორთვა საჭიროების მიხედვით და სხვ.

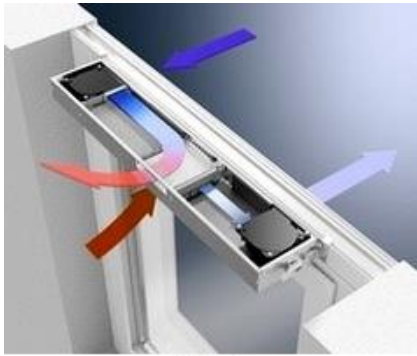
ვენტილაცია მომდენ-გამწოვი – სავენტილაციო სისტემა, რომელშიც შეთავსებულია მომდენი და გამწოვი სისტემები. მისი ძირითადი ელემენტებია სპეციალური კამერა და მილგაყვანილობის ქსელი. ასეთი ვენტილაცია უზრუნველყოფს ჰაერმიმოცვლის მაქსიმალურად რაციონალურ ორგანიზებას. ის ეფექტურად წყვეტს არა მხოლოდ ჰაერმიმოცვლის, არამედ ფილტრაციის, ტენიანობისა და ტემპერატურის პრობლემას სათავსში წლის ნებისმიერ დროს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს სისტემა მუდმივად საჭიროებს ყურადღებასა და ბალანსირებას. ვ. მ.-გ. მნიშვნელოვნად ამცირებს სისტემის საექსპლუატაციო ხარჯებს, რადგან მომდენი ჰაერის გათბობა ხდება გაწოვილი თბილი ჰაერის თბური ენერჯის ხარჯზე, რაც ხორციელდება სპეციალური დანადგარის – რეკუპერატორის მეშვეობით. ვენტილაციის ეს სისტემა ძირითადად გამოიყენება ისეთ დაწესებულებებში, როგორცაა: ოფისი, რესტორანი, კაფე, კინოთეატრი, სასტუმრო, კოტეჯი და ზოგი ტიპის სამრეწველო საწარმო.

ვენტილაცია მომდენი – სავენტილაციო მომდენი სისტემა სათავსში სუფთა ჰაერის მისაწოდებლად დაბინძურებული ჰაერის ნაცვლად (ნახ. 1. მომდენი სავენტილაციო დანადგარი). მომდენი ჰაერი საჭიროების შემთხვევაში ექვემდებარება გაწმენდას, შეთბობას, დატენიანებას და სხვ. მისი შემადგენელი ნაწილებია: ჰაერმიმღები (ჰაერშემკრები) მოწყობილობა, გამათბობელი, მაცივარი, გამწმენდი ფილტრები, სათავსში სუფთა ჰაერის მისაწოდებელი მოწყობილობა. სისტემა 100%-ით მუშაობს ატმოსფერულ ჰაერზე. ვ. მ. არის სამრეწველო და საყოფაცხოვრებო დანიშნულების. მომდენი დანადგარები შეიძლება იყოს მონობლოკური და ასაწყობი. ასაწყობი სისტემა იკრიბება ცალკეული კომპონენტებისაგან და უპირატესობაა ის, რომ ასეთი სისტემით შესაძლებელია ნებისმიერი

ნახ. 1

სათავსის ვენტილაცია დაწყებული მცირე ფართობის ბინებითა და ოფისებით და დამთავრებული სავაჭრო ცენტრებით, სუპერმარკეტებითა და მრავალსართულიანი

ნახ. 2

საცხოვრებელი კორპუსებით. მონობლოკური სისტემები თავსდება ცალკე ბგერაიზოლირებულ კორპუსში და, შესაბამისად, გამოირჩევა ხმაურის დაბალი დონით, რაც საშუალებას იძლევა ძირითადად გამოყენებული იქნეს საცხოვრებელ სახლებში. პრაქტიკულად, ვენტილაციის მომდენი სისტემა გამოიყენება გამწოვ სისტემასთან ერთად და მას მომდენ-გამწოვ სისტემას უწოდებენ. ვ. მ. ძირითადად მონტაჟდება სათავსებში მეტალოპლასტმასის ფანჯრებით, რადგან ეს ფანჯრები საცხოვრებელში ქმნის სრულ ჰერმეტიულობას: არ არის მტვერი, ხმაური, გამონაბოლქვი აირები, თუმცა არ არის ცოცხალი ჰაერიც. ამჟამად

საკმარისად გავრცელებულია მეტალოპლასტმასის ფანჯრები საჰაერო სარქველით (ნახ. 2).

ვენტილაცია საერთო მოცულობითი – სავენტილაციო სისტემა, რომლითაც ხორციელდება საამქროდან ან მისი დიდი ნაწილიდან სითბოს, ტენის, ორთქლის, აირის, მტვრის ან სუნის მოცილება. ის გამოიყენება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მანვე ფაქტორები გაბნეულია საამქროს მთელ მოცულობაში. ასეთი ტიპის ვენტილაციის მოწყობის აუცილებლობას განსაზღვრავს სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმები.

ვენტილი (ლათ. ventile წყალსატარი) – მოწყობილობა მილსადენებში სითხის ან აირის ნაკადის რეგულირებისათვის (ხელით ან ავტომატურად) ან მის გადასაკეტად. ვენტილებს ფართოდ იყენებენ სამრეწველო მილსადენებსა და სანტექნიკურ მოწყობილობებში (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნახ. 1

ვერანდა (პორტ. varanda<სპარს. baramadah<bar აქ, -ზე და amadah მოსვლა, მისვლა) – 1. დერეფანი; ღია ან შემინული (ჩვეულებრივ, გაუმთბარი) მინაშენი, რომელიც წარმოადგენს გადახურულ სვეტნარს მოაჯირით ან შემინულ გალერეას; 2. სახურავიანი აივანი (ნახ. 1).

ვერე – 1. მდინარე თბილისის ტერიტორიაზე და მცხეთის მუნიციპალიტეტში, მტკვრის მარჯვენა შენაკადი; 2. ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, მონასტერი და ციხე მდინარე ვერეს ხეობაში.

ვერიფიკაცია (ლათ. verificatio დამტკიცება, დამოწმება) – 1. გადაცემული და მიღებული ინფორმაციის ურთიერთშესაბამისობის დადგენა ლოგიკური მეთოდების საშუალებით; 2. შემოწმების საფუძველზე მტკიცებულების სისწორისა და ნამდვილობის დადასტურება; 3.

სამედ. ჭემმარიტების დადგენა. ნამდვილი, ჭემმარიტი დიაგნოზის ან ამა თუ იმ უჯრედის არსის (რაობის) დადგენა; 4. რისამე ჭემმარიტების შესწავლა, სინამდვილის დადგენა.

ვერმიკულიტბეტონი – მსუბუქი ბეტონის სახეობა, რომელშიც შემავსებლად გამოყენებულია აქაფებული ვერმიკულიტი. შემკვრელის როლს ასრულებს ცემენტი, ბიტუმი, გამდნარი მინა, სინთეზური ფისი და სხვ. თერმოიზოლაციური ვ., საშუალო სიმკვრივით 250-400 კგ/მ³. გამოიყენება ისეთი ნაკეთობების დასამზადებლად, რომელსაც შემდეგ ხმარობენ სამრეწველო მოწყობილობებისა და მილსადენების თბოსაიზოლაციოდ, აგრეთვე შემომზღუდავი სამშენებლო კონსტრუქციების გამათბუნებლად. კონსტრუქციულ-იზოლაციური, სიმკვრივით 660-900 კგ/მ³ – საკედლე პანელებში, ფილებში, გადახურვებში და სხვ. სიმტკიცე კუმშვაზე 3,5 მპა (35 კგ/სმ²). ბეტონში პორტლანდცემენტის ჰიდრომასის დამატებისას მშრალი ვ. სიმკვრივეა დაახლოებით 480 კგ/მ³.

ვერმიკულიტი (ლათ. vermiculus ჭიაყელა, მატლი) – უფერო, თეთრი, ყავისფერი, შავი, მომწვანო ან მოყვითალო ფერის მინერალი; ფენოვანი ქარსი; ცეცხლგამძლე საშენი და თბოსაიზოლაციო მასალა (ნახ. 1). ქიმიური ფორმულა – $(Mg^{+2}, Fe^{+2}, Fe^{+3})_3 [(Al, Si)_4O_{10}] \cdot (OH)_2 \cdot 4H_2O$; სიმკვრივე: მყარ მდგომარეობაში – 2400-2700 კგ/მ³, გაფუებულ

ნახ. 1

მდგომარეობაში – 65-1130 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – 1350°C; გაფუების ტემპერატურა – 900-1000°C. გაფუებისას ვ. მოცულობა იზრდება 15-25-ჯერ. ის ინერტული და ბიომედეგი მასალაა, არ ექვემდებარება ლპობასა და მიკროორგანიზმების ზემოქმედებას. გაფუებულ ვერმიკულიტს ახასიათებს მაღალი თბოსაიზოლაციო თვისებები. ვერმიკულიტი წარმოიქმნება ულტრაფუძე და ტუტე ქანების გამოფიტვის ქერქში, მცირე რაოდენობით – ბიოტიტის და ფლოგოპიტის ჰიდროთერმული შეცვლის შედეგად.

ვერმიკულიტის გამოყენების სფეროებია: მსუბუქი ბეტონები; თბოსაიზოლაციო მასალები; დეკორატიული ბათქაშის ხსნარები; შემვსები შპალერების, რეზინის, პლასტმასების, საღებავების, შხამქიმიკატების, ანტიფრიქციული მასალების წარმოება; ადსორბენტი აირადი და თხევადი სამრეწველო ნარჩენების გადამუშავებაში; ატომურ ენერგეტიკაში გამა-სხივების ამრეკლავი და ქიმიური ელემენტების რადიოაქტიური იზოტოპების გამოსხივების მშთანთქავი; ცეცხლდამცავი საფარები; სუბსტრატი ნიადაგის აერაცია და მულჩირება და სხვ.

ვერმიკულიტი გაფუებული – თბოსაიზოლაციო მასალა, რომელიც მიიღება ბუნებრივი ვერმიკულიტის (ქარსის ნაირსახეობა) გამოწვით (ნახ. 1).

მარცვლების ზომა 10 მმ-მდე, სიმკვრივე – 100-200 კგ/მ³, სიმტკიცე – 3,5-10 მპა. ვ. ა. ამზადებენ ხისტ ფილებს, ნახევარცილინდრებს, სეგმენტებს კონსტრუქციებისა და მოწყობილობების თბური იზოლაციისათვის და სხვ. გამოიყენება ვერმიკულიტბეტონის წარმოებაში.

ნახ. 1

ვერნიერი (ინგლ. vernier <ფრანგი მეცნიერის პ. ვერნიეს სახელის მიხედვით) – 1. გეოდეზიური და

ასტრონომიული ხელსაწყოების ნაწილი – დამატებითი სკალა, რომელიც მოძრაობს ძირითადი (უძრავი) სკალის გაყოლებით; საჭიროა ზუსტი გამოთვლებისათვის; 2. მოწყობილობა რადიომიმღებისა და სხვა რადიოაპარატურის სიზუსტის უზრუნველსაყოფად.

ვერნისაჟი (ფრანგ. vernissage ლაქით დაფარული) – სამხატვრო გამოფენის დახურული დათვალიერება, რომელზეც მოწვეული არიან სპეციალისტები და საპატიო სტუმრები. სამხატვრო გამოფენის საზეიმო გახსნის დღე.

ვერსი (რუს. верста) – 1. ძველებური რუსული სიგრძის საზომი ერთეული, უდრის 1,06 კმ-ს; 2. აგურის წყობაში განაპირა რიგი.

ვერტიკალი (ლათ. verticalis შვეული) – ცის სფეროს ყოველი დიდი წრე, რომელიც ზენიტის წერტილზე გადის.

ვერტიკალი სივრცეში – წრფე, რომელიც ჰორიზონტალური სიბრტყის მართობულია.

ვერტიკალური – შვეული, რაც ჰორიზონტალურ სიბრტყესთან ქმნის მართ კუთხეს.

ვერტიკალური გამწვანება – საპარკო და სპეციალური დანიშნულების შენობების ფასადების გამწვანება ლიანებითა და კედელზე მცოცავი სხვა მცენარეებით. ვ. გ. ალამაზებს ფასადებს, იცავს შენობას გადახურების, ხმაურისა და მტვრისაგან; ბაღებსა და პარკებში ერთმანეთისაგან ან გარე გარემოსაგან გამოყოფს (ნახ. 1) გამწვანების ცალკეულ უბნებს და სხვ.

ნახ. 1

ვერტიკალური გეგმარება ტერიტორიის – ბუნებრივი რელიეფის შეცვლა გრუნტის მოჭრით ან დაყრით და მისი მოყვანა ისეთ მდგომარეობაში, რომელიც პასუხობს მშენებლობის მიზნებსა და ექსპლუატაციას. ის დასახლებული ადგილების კეთილმოწყობის ერთ-ერთი ძირითადი ელემენტია. ვ. გ. ტ. პროექტი წარმოადგენს ქალაქის (დასახლების) დაგეგმვისა და განაშენიანების პროექტის აუცილებელ შემადგენელ ნაწილს.

ვერტიკალური დაგეგმარება – განსაზღვრული ტერიტორიის, ქუჩის, მოედნის, კვარტლისა და ა.შ. რელიეფის საპროექტო დონეებისა და მათზე შენობების განლაგების სქემა.

ვერტიკალური კუთხეები – ორ კუთხეს ვერტიკალური ეწოდება, თუ ერთი კუთხის გვერდები წარმოადგენს მეორე კუთხის გვერდების დამატებით სხივებს. ვერტიკალური კუთხეები ტოლია.

ვერტიკალური მოძრაობა – ნივთიერი წერტილის მოძრაობა სიმძიმის ძალთა ველში, როდესაც საწყისი სიჩქარის ვექტორი მიმართულია ვერტიკალურად ზევით.

ვერტიკალური პირითი რიგი – აგურის მდებარეობა წყობაში, როდესაც ფასადზე გამოდის აგურის ფართო გვერდი.

ვერტიკალური ტორსული რიგი – აგურის მდებარეობა წყობაში, როდესაც ფასადზე გამოდის აგურის ვიწრო გვერდი.

ვერტიუგედანი (ფრანგ. vertugadin) – 1. გაზონით დაფარული ფერდობი, რომელიც შემოსაზღვრავს პარკის რომელიმე ნაწილს (ნახ. 1. ვერტიუგედანი ვილარსოს მამულში, კომუნა შოსი, საფრანგეთის რესპუბლიკა); ხშირად მორთულია ქანდაკებებით, ვაზებითა და სხვ. 2. პარკის დატერასებული ამაღლებული ადგილი ნახევარწრიული საფეხურებითა და გასხლული მწვანე მცენარეებითა და ბალახებით.

ნახ. 1

ნახ. 1

ვერფი (ნიდერლ. werf ეზო) – საწარმო, სადაც მიმდინარეობს გემების აგება, გამოცდა და დამკვეთისათვის ჩაბარება (ნახ. 1. ვერფი მდ. ემსზე, ქ. პაპენბურგი, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა). ვ. შესაძლებელია დირიჟაბლების აგებაც.

ვერშოკი (რუს. вершок) – სიგრძის ძველებური რუსული საზომი (არშინის 1/16 ნაწილი), უდრის 4,4 სმ-ს, გამოიყენებოდა მეტრული სისტემის შემოღებამდე.

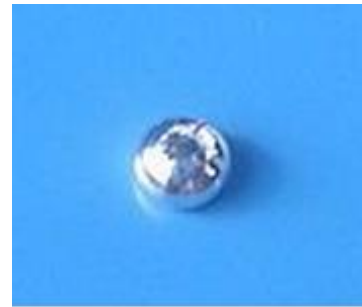
ვერცხლი (ლათ. Argentum) – ქიმიური ელემენტი სიმბოლოთი Ag. თეთრი, ბზინვარე, რბილი, ჭედადი, ძვირფასი ლითონი უმაღლესი ელექტრო და თერმული გამტარობით (ნახ. 1. ვერცხლის ზოდები და ვერცხლის ფული). სიმკვრივე – 10500 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – 962°C; დუღილის ტემპერატურა – 2162°C. ისევე, როგორც სხვა კეთილშობილი და ფერადი ლითონები, ვერცხლიც ბუნებაში ძირითადად გვხვდება თვითნაბადი სახით, აგრეთვე კომპლექსურ ვერცხლისშემცველ სასარგებლო წიაღისეულში. ქიმიურად ნაკლებად აქტიურია. ასურეთში და ბაბილონში ვერცხლი ითვლებოდა წმინდა ლითონად და მთვარის სიმბოლო იყო. სასაქონლო წარმოების პირობებში ოქროსთან ერთად ვერცხლი ასრულებდა საყოველთაო ეკვივალენტის ფუნქციას და ფულად იქცა, რასაც ხელი შეუწყო ვერცხლის თვისებებმა – ერთგვაროვნებამ, დამუშავების სიადვილემ და სხვ. თავდაპირველად ვერცხლი მიმოქცევაში იყო სხმულების სახით. ძვ. აღმოსავლეთის ქვეყნებში, აგრეთვე საბერძნეთსა და რომში, ვერცხლი, როგორც ოქრო და სპილენძი, ფართოდ გავრცელებული ფულადი ლითონი იყო. ადრეულ საუკუნეებში უპირატესად ოქროს მონეტებს ჭრიდნენ; XVI საუკუნიდან ოქროს უკმარისობისა და ევროპაში ვერცხლის მოპოვების გაფართოების გამო ვერცხლი ევროპის ქვეყნებში ძირითად ფულად ლითონად იქცა. ვერცხლს იყენებენ მონეტების, საიუველირო და საყოფაცხოვრებო ნაკეთობების, ჭურჭლის, სპეციალური აპარატურის ამონაგის, კატალიზატორების დასამზადებლად, აგრეთვე ფოტოგრაფიასა და სარკეებში,

ნახ. 1

ელექტროტექნიკაში კონტაქტებისათვის, ვერცხლ-თუთიის აკუმულატორებში, სარჩილის შემადგენლობაში, ფარმაცევტულ მრეწველობაში, თანამედროვე ტექნოლოგიებში და სხვ. ცნობილია 50-ზე მეტი ვერცხლის მინერალი, რომელთაგან სამრეწველო მნიშვნელობისაა: აგვილარიტი, არგენტიტი, არგენტოიაროზიტი, ბრომარგერიტი, დისკრაზიტი, ელექტრუმი, თვითნაბადი ვერცხლი, კერარგირიტი, კრუსტელიტი, პირარგირიტი, პოლიბაზიტი, პრუსტიტი, სტეფანიტი, ფრეიბერგიტი და სხვ. ამჟამად (2017 წ.) მსოფლიო ვერცხლის მარაგი დაახლოებით შეადგენს 500 ათას ტონას. ამ ძვირფასი ლითონის მლობელი ძირითადი ქვეყნებია: პერუ (23%), ჩილე, ავსტრალია, პოლონეთი (14-14%), ჩინეთი (8%), მექსიკა (7%), აშშ (5%) და ა.შ.

ვერცხლისწყალი (ლათ. Hydrargyrum) – მძიმე მოვერცხლისფრო-თეთრი ფერის თხევადი ლითონი (ნახ. 1. ვერცხლისწყლის წვეთი), რომლის ორთქლი ძლიერი საწამლაია. სიმბოლოა Hg. სიმკვრივე – 13546 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – -38,83°C; დუღილის ტემპერატურა – 356,73°C. ვ. ორიდან ერთ-ერთი ქიმიური ელემენტია (ლითონი), რომლის მარტივი ნივთიერება ნორმალურ პირობებში იმყოფება თხევად აგრეგატულ მდგომარეობაში (მეორე ელემენტია – ბრომი). ბუნებაში არსებობს, როგორც თვითნაბადი ვერცხლისწყალი, ისე მინერალების შემადგენლობაში. ყველაზე ხშირად ვ. იღებენ მინერალ სინგურიდან მისი აღდგენით ან ლითონთერმული მეთოდით. ბევრ ლითონთან (V, Fe, Mo, Cs, Nb, Ta, W, Co) ერთად ქმნის თხევად და მყარ შენადნობებს – ამაღვამებს, რომელთაც დიდი გამოყენება აქვთ მრეწველობასა და ყოფაცხოვრებაში. ხსნის ოქროს, ვერცხლს, თუთიას, ტყვიას, სპილენძს, კალას, ნატრიუმსა და ზოგიერთ სხვა მეტალს. ვერცხლისწყალი და მისი შენაერთები ფართოდ გამოიყენება ტექნიკაში, ქიმიურ მრეწველობაში, მედიცინაში, სოფლის მეურნეობაში, მეორადი ალუმინის გადამუშავებაში, საიუველირო საქმეში და სხვ. მეტად პერსპექტიულია ვერცხლისწყლის შენადნობის (ცეზიუმთან ერთად) გამოყენება სამუშაო ტანად იონურ ძრავებში. აღსანიშნავია, რომ ადრე ვ. იყენებდნენ ნაკეთობათა მოვერცხლისათვის ალმალგამირების მეთოდით, მაგრამ თანამედროვე პირობებში ამ მეთოდზე უარი ითქვა ვერცხლისწყლის ტოქსიკურობის გამო.

ნახ. 1

ვერხვი (ლათ. Populus) – ტირიფისებრთა ოჯახის წარმომადგენელი ფოთოლმცვენი ხე (ნახ. 1). სწრაფმზარდია, კარგად ხარობს დრენირებულ, ტენიან ნიადაგზე, თუმცა გაშენება ყველანაირ ნიადაგზეა შესაძლებელი. ვერ იტანს დაჭაობებას, სინათლის მოყვარულია, ქარგამძლე, ფართოდ იყენებენ გასამწვანებლად. იზრდება მთისა და მდინარიპირა ტყეებში. ცნობილია 100-ზე მეტი სახეობა. ჩვენში, მთისა და ჭალის ტყეებში, ვერხვის 8 სახეობა იზრდება, მათ შორის ოფი, თეთრი ხვალო, კანადური, პირამიდული, მთრთოლავი და სხვ. ვ. ტყეებს პრაქტიკულად ყველგან შეიძლება შეხვდეთ. ჩრდილოეთით მისი გავრცელების საზღვარი 70-ე განედზე გადის, სამხრეთის საზღვარი კი მისთვის საერთოდ არ არსებობს, ის ნებისმიერ ადგილზე ხარობს, სადაც სითბო და ტენია. კავკასიის მთის ტყეებში ვერხვი მუხისა და სოჭის ხშირი თანამგზავრია, განსაკუთრებით კი მდინარისპირა ტერიტორიებზე. ვერხვი

ნახ. 1

საერთაშორისო ჯიშია, ის შეიძლება ნახოთ ევროპის ნებისმიერ ქვეყანაში, ჩრდილოეთ ამერიკაში, ჩინეთში, რუსეთში. ვ. მერქანი რბილი და მსუბუქია. გამოიყენება მშენებლობაზე, წვრილი სამეურნეო ინვენტარის, ევროპული სავაგონე ლამფის დასამზადებლად, ქაღალდის წარმოებაში. შეუცვლელი მასალაა ასანთის ღეროების, კასრებისა და ტარის დასამზადებლად.

ვერხვი თეთრი – 35 მ-მდე სიმაღლის 40 სმ-მდე დიამეტრის ხე, ფართო ქოლგისმაგვარი ვარჯით. ტანი და ტოტები დაფარული აქვს ღია ფერის ქერქით. იზრდება მდინარეების გასწვრივ. გამოიყენება ბალ-პარკების გასაშენებლად და მდინარეების ნაპირების გასამაგრებლად. მისი სამშობლოა ჩინეთი და ჰიმალაი.

ვერხვი შავი – 30 მ-მდე სიმაღლის 75 სმ-მდე დიამეტრის ხე, ძლიერი ვარჯით, მსხვილი ტოტებით. ხარობს დიდი მდინარეების სანაპიროებზე. სწრაფად იზრდება, მისი წლიური რგოლების (შრეების) სისქე 12 მმ-მდე აღწევს. ძირითადად გამოიყენება ქარსაცავი ზოლებისათვის (ნახ. 1), აგრეთვე დახერხილი მასალის დასამზადებლად. შავი ვერხვის სამშობლოა დასავლეთი ევროპა, ჩრდილოეთ აფრიკა და მცირე აზია.

ნახ. 1

ვესტვერკი (გერმ. vestverk დასავლეთის ნაგებობა) – ეკლესიის მონუმენტური დასავლეთის ფასადი განლაგებული მთავარი ნეფის მართობულად. მასში მოთავსებულია ეკლესიის მთავარი პორტალი და პატრონიკე. ემსახურებოდა მეფის კარის საცერემონიო ღონისძიებებს და მიზნებს. პირველად ვ. გაჩნდა სირიაში, შემდეგ საფრანგეთში, გერმანიაში (ნახ. 1. უძველესი ვესტვერკი კორვეის საბატოში, გერმანია) და ა.შ.

ნახ. 1

ვესტიბიული (ლათ. vestibulum სასამართლოში შესასვლელი) – 1. სადგომი საზოგადოებრივ შენობის შესასვლელთან, რომელიც ამ უკანასკნელს ძირითად ოთახებთან ან კიბის უჯრედთან აკავშირებს (ნახ. 1. ჰონგ კოგის სასტუმროს ვესტიბიული, ჩინეთის სპეციალური ადმინისტრაციული ერთეული); 2. ტალანი რომაულ სახლში.

ნახ. 1

ვექტორები ანტიპარალელური – ორი ვექტორი, რომელთა სიდიდეები ტოლია, არიან პარალელური და ურთიერთსაწინააღმდეგოდ მიმართულნი.

ვექტორები კოლინეარული – ერთი და იმავე წრფის პარალელური ვექტორები (იხ. კოლინეარობა).

ვექტორები კომპლანარული – ერთი და იმავე სიბრტყის პარალელური ვექტორები (იხ. კომპლანარობა).

ვექტორები ორთოგონალური – ვექტორები, რომელთა ერთმანეთზე სკალარული ნამრავლი ნულის ტოლია.

ვექტორების სხვაობა – ვექტორი, რომელიც ვექტორთან შეკრებისას გვამღევს ვექტორს.

ვექტორების ტოლობა – ერთნაირი მიმართულების ვექტორები, რომელთა აბსოლუტური სიდიდეები ტოლია.

ვექტორი (ლათ. vector გადამტანი, წამყვანი) – ზოგი ფიზიკური სიდიდე (მაგ., ძალა, სიჩქარე, აჩქარება) არ შეიძლება აიწეროს მხოლოდ თავისი რიცხობრივი მნიშვნელობით, ვინაიდან მათი სრული აღწერისათვის საჭიროა მიმართულების მითითებაც. ასეთ სიდიდეებს ვექტორული სიდიდეები ეწოდება. გეომეტრიული გაგებით ვექტორი არის მიმართული მონაკვეთი, რომელზეც ერთ-ერთი მიმართულება მიღებულია დადებითად. არსებობს ვექტორის სახეები: აქსიალური, აქტიურობის, ბიურგერსის, ბმული, დამაგნიტებულობის, დროისმაგვარი, ელექტრული ინდუქციის, ელექტრული პოლარიზაციის, ენერგია-იმპულსის, ერთეული, ექსცენტრისიტეტის, თავისუფალი, იზოტროპიული, კოვარიანტული, კომპლექსური, კონტრავარიანტული, ლაპლას-რუნგე-ლენცის, მაგნიტური ინდუქციის, მდგომარეობის, ნაკრები, ნულოვანი, ოთხგანზომილებიანი, პოლარული, რადიუს-ვექტორი, საკუთარი, სიჩქარის, სრიალა, ტალღური, შემრთველი და სხვ.

ვექტორი აქსიალური (ღერძული ვექტორი) – ვექტორი, რომლის მიმართულება იცვლება კოორდინატთა მარჯვენა სისტემიდან მარცხენაზე გადასვლისას ან მარცხენიდან მარჯვენა სისტემაზე გადასვლისას. ასეთ ვექტორს ზოგჯერ ფსევდოვექტორს უწოდებენ.

ვექტორი ბმული – ვექტორი, რომლის სათავე იმყოფება სივრცის გარკვეულ წერტილში.

ვექტორი გადაადგილების – ვექტორი, რომელიც გამოსახავს წერტილის გადაადგილებას გარკვეული მიმართულებით; ამასთანავე ვექტორის სათავე შეესაბამება წერტილის საწყის მდებარეობას, ხოლო ვექტორის ბოლო – წერტილის საბოლოო მდებარეობას.

ვექტორი თავისუფალი – ვექტორი, რომლის სათავე შეიძლება ავიღოთ სივრცის ნებისმიერ წერტილში, ე.ი. ეს არის ვექტორი, რომლის მიმართულება არ არის რაიმე განსაზღვრული წრფე.

ვექტორი საკუთრივი – ვექტორი, რომელიც მოცემული წრფივი გარდაქმნისას არ იცვლის თავის მიმართულებას და მხოლოდ სკალარზე მრავლდება.

ვექტორი სრიალა – ვექტორი, რომლის სათავე შეგვიძლია ნებისმიერად გადავაადგილოთ იმ წრფეზე, რომელზეც ეს ვექტორი მდებარეობს.

ვექტორი უძრავი – იხ. ვექტორი ბმული.

ვექტორის აბსოლუტური სიდიდე (ვექტორის სიგრძე) – იმ მონაკვეთის სიგრძე, რომელსაც ვექტორი წარმოადგენს.

ვექტორის ბოლო – ვექტორის ორი ბოლოდან ის, რომელსაც გავივლით ბოლოს ვექტორის გასწვრივ მისი მიმართულების შესაბამისად გადაადგილებსას.

ვექტორის გეგმილი სიბრტყეზე (ღერძზე) – ვექტორი, რომლის სათავე მოცემული ვექტორის სათავეს გეგმილია, ხოლო ბოლო მოცემული ვექტორის ბოლოს გეგმილია მოცემულ სიბრტყეზე. მოცემული ვექტორის გეგმილი რომელიმე x ღერძზე არის სკალარული სიდიდე, რომელიც უდრის ვექტორის სიდიდისა და ამ ვექტორის მიერ x ღერძის დადებით მიმართულებასთან შედგენილი კუთხის კოსინუსის ნამრავლს: გეგმ. $x = a \cdot \cos \alpha$, სადაც a – ვექტორის სიგრძე, α – კუთხე ვექტორსა და x ღერძის მიმართულებას შორის.

ვექტორის მდგენელი (ვექტორის კომპონენტი) – თითოეული იმ ვექტორთაგანი, რომელთა ჯამსაც წარმოადგენს მოცემული ვექტორი.

ვექტორის მომენტი ღერძის მიმართ – ვექტორის მომენტი მოცემული ღერძის მიმართ ტოლია ამ ღერძის ნებისმიერი წერტილის მიმართ ვექტორის ვექტორული მომენტის გეგმილისა მოცემულ ღერძზე.

ვექტორის სათავე – ვექტორის ორი ბოლოდან ის, რომელსაც გავივლით პირველად ვექტორის გასწვრივ მისი მიმართულების, შესაბამისად, გადაადგილებსას.

ვექტორული აჩქარება – დროის ადებულ მომენტში ვექტორული სიჩქარის პირველი წარმოებული დროით ან წერტილის რადიუს-ვექტორის მეორე წარმოებული დროით.

ვექტორული გრაფიკა (კომპ.) (ინგლ. vector graphics) – ციფრული გამოსახულება, შედგენილი მათემატიკური ფორმულებით აღწერილი ელემენტარული გეომეტრიული ობიექტებითა და სწორი და მრუდე ხაზებით. გამოსახულების ფერი განისაზღვრება ამ ხაზების ანუ კონტურების და მათ შორის არსებული სივრცის ფერების ერთობლიობით. რასტრულისაგან განსხვავებით ვექტორული გრაფიკული გამოსახულების მასშტაბის შეცვლასთან ერთად მისი ხარისხი არ იკარგება, ზომების შეცვლისას კი არ იცვლება ფაილის ზომა. ვ. გ. ფაილის თანამედროვე (2016 წ.) პოპულარული ფორმატებია: .SVG, .CDR, .AI, .ODG, X3D, .AMF, .STL, .U3D და სხვ.

ვექტორული სიდიდე – სიდიდე, რომლის განსაზღვრისათვის მისი განზომილების რიცხვითი მნიშვნელობისა, საჭიროა აგრეთვე სივრცეში მისი მიმართულების ცოდნაც.

ვექტორული სივრცე – იგივეა, რაც წრფივი სივრცე. ზოგჯერ ტერმინს იყენებენ ნამდვილ რიცხვთა ველზე სასრული წრფივი სივრცის სინონიმად.

ვექტორული სიჩქარე – დროის ადებულ მომენტში რადიუს-ვექტორის პირველი წარმოებული დროით.

ვიადუკი (ფრანგ. viaduc<ლათ. via გზა და ducო იმყავს) – ხიდის ტიპის ნაგებობა ღრმა ხრამებზე, ღარტაფებსა და ხეობებზე; არსებობს რკ.ბ.-ის, ლითონის, ქვის, ხის. მუშაობის სქემის მიხედვით – ერთმალიანი ან მრავალმალიანი (კამაროვანი, კოჭური) მაღალ საყრდენებზე (ნახ. 1. ხიდი "ვიადუკი", ქ. ლუგანსკი, უკრაინა). როგორც წესი, ვ.

ნახ. 1

აგებენ იქ, სადაც მიწის ყრილის მოწყობა მიზანშეუწონელია.

ვიბრატორი (ინგლ. vibrator<ლათ. vibro რხევა) – სისტემა, რომელშიც აღიძვრება რხევები (მექანიკური, ელექტრომაგნიტური და სხვ.). მოწყობილობას, რომლის დანიშნულებაც ვიბრაციის აღძვრა და გამოიყენება დამოუკიდებლად (ნახ. 1) ან შედის მანქანებისა და ხელსაწყოების შემადგენლობაში, ვიბროაღმძვრელებს (ვიბრატორებს) უწოდებენ. მათ ფართო გამოყენება აქვთ მრეწველობაში, მშენებლობაში, სოფლის მეურნეობასა და ყოფაცხოვრებაში. ვ. იყენებენ ბეტონისა და რკ.ბ.-ის ნაკეთობების დამზადებისას, გრუნტებისა და საგზაო საფუძვლების შესამჭიდროებლად, ბუნკერებიდან მასალების ადვილად განტვირთვისათვის, ვიბროდარებსა და ვიბროკონვეიერებში ფხვიერი მასალის ტრანსპორტირებისათვის. ვ. საშუალებით აღძრული რხევების ამპლიტუდა და რხევის სიხშირე განსაზღვრავს ვიბრაციული წისქვილებისა და ცხავეთის მუშაობის ეფექტურობას. ყველაზე მეტადაა გავრცელებული ცენტრიდანული ვ. საშუალო ძრავის ბეტონის ნარევისა და საგზაო საფრების შესამჭიდროებლად გამოიყენება ზედაპირული ვიბრატორის ვიბროაღმძვრელზე დამაგრებული ფოლადის ფილები. სიღრმითი ვ. გამოიყენება მონოლითურ და მსხვილ ასაკრებ რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებში ბეტონის ნარევის შესამჭიდროებლად. ვ. აქვს ელექტრული ან პნევმატიკური ამძრავი. არსებობს ვიბრატორის სხვადასხვა სახეობა: არასიმეტრიული, აქტიური, მაგნიტოსტრიქციული, მაგნიტური, მუშტა, ნახევარტალღიანი, პასიური, რეფლექტორული, სიმეტრიული, სიღრმითი, სტაციონალური, ფაზასაწინალო, ჩამიწებული, ჩანგლური, ხელის, ჰარმონიკული და სხვ.

ნახ. 1

ვიბრაცია (ლათ. vibratio რხევა, თრთოლა) – მექანიკური რხევები ტექნიკაში (მანქანებში, კონსტრუქციებში და სხვ.). სასარგებლო რხევების აღძვრა წარმოებს წინასწარგანზრახვით ვიბრატორების საშუალებით (ვიბრაციული მანქანების სამუშაო ორგანოებით) და მათ იყენებენ სხვადასხვა დარგში გარკვეული დანიშნულებით. მაგნე ვ. თავად აღიძვრება მანქანების მუშაობის პროცესში და მისი გამომწვევი მიზეზები მრავალგვარია. ის არღვევს მანქანების მუშაობის რეჟიმს და იწვევს მანქანების მწყობრიდან გამოყვანას, მოქმედებს მომსახურე პერსონალის ჯანმრთელობაზე. ასეთი ვ. ზემოქმედების ასაცილებლად მიმართავენ ვიბროიზოლაციას, მის ლიკვიდაციას ან შემცირებას.

ვიბრაციის ჩახშობა – ვიბრაცია, რომელიც დამყარებულია რხევების დინამიკური ჩახშობის პრინციპზე. ვიბროჩახშობი ამორტიზატორებით უერთდება იმ დანადგარს, რომლის რხევებიც უნდა ჩავახშოთ. მისი მასა და ამორტიზატორთა სიხისტე ისე შეირჩევა, რომ ის რეზონანსში მოხვდება რხევად მანქანა-დანადგართან და რხევები ჩაქრება. სამშენებლო პრაქტიკაში ვიბროჩახშობები გამოიყენება ქარის დატვირთვის ქვეშ მყოფი მაღალი ნაგებობების ვიბრაციის შესამცირებლად. ასეთებია: თბოელექტროსადგურის საკვამლე მილი, ანტენის ანძა, წყალსაწნევო კოშკი და სხვ.

ვიბრაციული დაავადება – პროფესიული დაავადება, რომელსაც იწვევს სისტემატური მუშაობა ვიბრაციულ ჩარხზე, მანქანაზე, სტენდზე და სხვა ანალოგიურ დანადგარზე. ვიბრაციის

ტრამული მოქმედება დამოკიდებულია არა მარტო დრეკადი სხეულების კონსტრუქციების, ნაგებობების (როტორული მანქანები, საბურღი და სახეხი ჩარხები, ელექტრობურღი, სამოქლონავი ჩაქუჩი და სხვ.) ინტენსიურ და ხანგრძლივ რხევებზე, არამედ ადამიანის ორგანიზმის მდგომარეობაზეც. ვ. დ. ძირითადი სიმპტომებია: ტკივილი ხელებისა და ფეხების მიდამოებში, ხელის თითების გათეთრება, ხელებისა და ფეხების კრუნჩხვა, მგრძნობიარობის მოშლა, ცუდი ძილი, თავის ტკივილი. მკურნალობა – სამკურნალო ტანვარჯიში, საკურორტო მკურნალობა, ვიტამინები, სისხლძარღვების გამაფართოებელი, განგრენის მახლოკირებელი საშუალებები და სხვ.

ვიბრაციული მანქანა – მანქანა, რომელსაც ტექნოლოგიური პროცესის შესასრულებლად ან ინტენსიფიკაციისათვის ესაჭიროება სამუშაო ორგანოსათვის რხევითი მოძრაობის მინიჭება. განასხვავებენ ვ. მ. მონო-, ბი- და მრავალჰარმონიული რხევებით და დარტყმისგარეშე და დარტყმით-ვიბრაციულს. გამოიყენება სამშენებლო წარმოებაში ბეტონის ნარევის შესამჭიდროვებლად; რკ.ბ.-ის ნაკეთობის დაყალიბებისათვის; გრუნტში ხიმინჯებისა და მილების ჩასასობად; მასალების დასახარისხებლად ცხავეებზე (ვიბროცხავი); მასალების ტრანსპორტირებისათვის (ვიბროკონვეიერები); მასალების დაფქვისათვის ვიბრაციულ წისქვილებში; კვების მრეწველობის დანადგარებში და სხვ.

ვიბრაციული მოედანი – სტაციონარული ვიბრაციული დანადგარი ბეტონის ნარევის შესამჭიდროვებლად (ნახ. 1). გამოიყენება ძირითადად ასაკრები რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების დამზადების დროს. სამუშაო ორგანოს მოძრაობის ტრანექტორიის მიხედვით ვ. მ. არის ვერტიკალურად ან ჰორიზონტალურად მიმართული და წრიული რხევებით, ხოლო მოძრაობის ხასიათის მიხედვით – ვიბრაციული და დარტყმით-ვიბრაციული. რხევების აღძვრა ხორციელდება ძალური (დებალანსებით) და კინემატიკური (მრუდხარა-ბარბაცა ამძრავი) მეთოდებით. სხვადასხვა ტვირთამწეობის ვ. მ. სხვადასხვა რაოდენობის ვიბრობლოკებით აღიჭურვება. კონსტრუქციული შესრულების მიხედვით ვ. მ. არის ჩარჩოიანი და უჩარჩო, ხოლო ყალიბების მოედანზე დამაგრების მიხედვით დამაგრების გარეშე და მექანიკური, პნევმატიკური, ჰიდრავლიკური და ელექტრომაგნიტური დამაგრებით. კონსტრუქციის მიხედვით ვ. მ. არსებობს სტაციონალური (რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების ქარხნებისათვის) და გადასატანი (ნახ. 2); ტვირთამწეობის მიხედვით – მცირე (0,25-1 ტ), საშუალო (1-5 ტ) და მაღალი (5-20 ტ) ტვირთამწეობის.

ნახ. 1

ნახ. 2

ვიბრაციული სატკეპნი – მასალების შესამჭიდრობელი დანადგარი იმპულსების ენერგიით, რომელიც ნაწილაკებს ანიჭებს აჩქარებას და აღძრავს ინერციის ძალებს. ნაწილაკების ურთიერთგადაადგილება იწვევს ნარევის შემჭიდროვებას. გლუვვალცებიანი ვიბრაციული თვითმავალი სატკეპნები მასით 6-8 ტ გამოიყენება ასფალტბეტონის, ხრემისა და სხვ. მასალების საგზაო საფრების შესამჭიდროვებლად. ვ. ს. აღჭურვილია ვიბროვალცის რხევის ამპლიტუდის სარეგულირებელი მოწყობილობით. არსებობს თვითგადაადგილებადი (ბენზინის ან დიზელის ძრავით) (იხ. სატკეპნი) და ხელის (ნახ. 1).

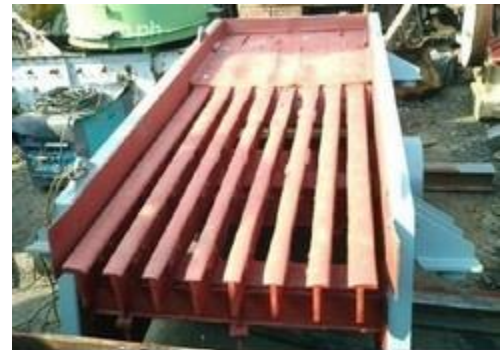
ვიბრაციული ტრანსპორტი – ფხვიერ-ნატეხი მასალებისა და სითხეების გადაადგილება სატრანსპორტო მანქანების მოვიბრირე სამუშაო ორგანოებით. მას მიეკუთვნება ვიბრაციული კონვეიერი, მკვებავი, ბუნკერი, სარკინიგზო ვაგონების დამცლელი, ვიბრაციული ტუმბო. ვ. ტ. განსაკუთრებით ეფექტურია მარცვლოვანი და წვრილნატეხი მასალების ტრანსპორტირებისათვის.

ვიბრაციული ურო (ჩამსობი) – ვიბრაციულ-დარტყმითი მოწყობილობა, რომელსაც იყენებენ რკ.ბ.-ის, ხისა და ლითონის ხიმინჯების, ბომების, მიღების, შპუნტებისა და სხვა ელემენტების ჩასასობად გრუნტში (ნახ. 1), გაყინული მასალების გასაფხვიერებლად, გრუნტის შესამკვრივებლად და ა.შ., დარტყმებისა და ვიბრაციის ერთობლივი მოქმედების გზით.

ნახ. 1

ვიბრაციული ცხავი – მანქანა მადნის, ხრემის, ღორღისა და სხვა ფხვიერი მასალის მარცვლების დასახარისხებლად სისხოს მიხედვით. არის ორი სახის: დახრილი – ინერციული წრიული რხევებითა და ჰორიზონტალური – ინერციული მიმართული რხევებით (ნახ. 1). დიდი მწარმოებლობის მსხვილგაბარტიან ცხავებზე რეკომენდებულია მოდულური ვიბრობლოკის დაყენება, შედგენილი მოკლე ლილვისგან, რომლის კონსოლებზე დამაგრებულია საცვლელი დებალანსები.

ნახ. 1

ნახ. 1

ვიბრაციული წისკვილი – 1. წისკვილი, რომელიც გამოიყენება ცემენტის ზეწმინდა დაფქვისათვის (ნახ. 1. ვიბრაციული წისკვილი: 1-სამუშაო კამერა; 2-ჩასატვირთი მილყელი; 3-განტვირთვის სარქველი; 4-დრეკადი ელემენტები; 5-საყრდენი კონსტრუქცია; 6-ელექტროძრავა). არის ორი სახის: ინერციული და გირაციული. პირველში ვიბრაცია წისკვილის კორპუსს გადაეცემა დებალანსიანი

ლილვისაგან, ხოლო მეორეში – წისქვილის დოლი წრიულ რხევით (გირაციულ) მოძრაობაში მოდის ექსცენტრიკული ლილვისაგან, რომელსაც ის ეყრდნობა. ინერციული წისქვილის დოლის რხევის სიხშირე, რომელიც ეყრდნობა ზამბარებს, აღწევს 1500-3000 წთ⁻¹; 2. ვიბრაციის პრინციპზე მომუშავე რაიმე ნივთიერების წვრილი ფრაქციის მისაღები მოწყობილობა. ვ. წ. ხასიათდება დიდი წარმადობითა და ეკონომიკურობით (მაგ., ქვიშისა და კირის მისაღები ვ. წ. მშენებლობაზე, გრაფიტის წვრილი ფრაქციის მიმღები ვ. წ. ფანქრების წარმოებაში და სხვ.).

ვიბრაციული ჭრა – ლითონების ჭრით დამუშავება, რომლის დროს მჭრელი ინსტრუმენტი (საჭრისი, ხერხი, ბურღი, დანა და სხვ.), ძირითადის გარდა, ასრულებს დამატებით მოძრაობას – ვიბრაციას. ვ. ჭ. გამოიყენება ძნელადდასამუშავებელი მასალების (უჟანგავი და მხურვალგამძლე შენადნობები) დამუშავების შესამსუბუქებლად. ჭრის დროს ხდება ბურბუშელის ავტომატურად დანაწევრებაც.

ვიბრობაქანი – ბეტონის ნარევის შესამკვრივებელი ვიბრაციული მანქანა, რომელსაც იყენებენ ქარხანაში და პოლიგონზე ბეტონისა და რკ.ბ.-ის ნაკეთობათა დამზადებისას (ნახ. 1). არსებობს წრიული, ვერტიკალური და ჰორიზონტალური რხევების.

ნახ. 1

ვიბროგრამა – ვიბრაციის პროცესის გრაფიკული გამოსახულება.

ვიბროგრაფი (ლათ. vibrare თრთოლვა, რხევა, იქით-აქეთ მოძრაობა და ბერძ. gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – ვიბრომეტრი, აღჭურვილი რხევების ჩასაწერი მოწყობილობით.

ვიბროგურზი – მექანიზმი სიღრმითი ვიბრაციის შესაქმნელად ბეტონის ნარევის სრული ჩაწყობისა და გამკვრივებისათვის (ნახ. 1). გამოიყენება მასიური რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების დასამზადებლად (კაშხალი, საძირკველი, სქელი საძირკვლის ფილა, საყრდენი კედელი და სხვ.).

ნახ. 1

ვიბროდაფქვა – საშენი მასალების დანაწევრება (დაქუცმაცება) ვიბროწისქვილებში.

ვიბროდემპფირება (ლათ. vibro რხევა და გერმ. dämpfer ჩამხშობი, ამორტიზატორი) – მასალის მიერ მექანიკური რხევის ენერჯის შთანთქმისა და გაბნევის უნარი. მასალის დრეკადი დეფორმაციისას რხევითი ენერჯია იხარჯება ხახუნზე და გარდაიქმნება თბურ ენერჯიად. ვიბრომშთანთქმელით (ვიბრო მადემპფირებელი) დაფარვა გამოიყენება ფოლადის ფურცლებისაგან დამზადებული გარსაცმების, შემოღობვისა და სხვა

დეტალების ვიბრაციის შესამცირებლად. ამ მიზნით ვიბრირებულ ზედაპირს ფარავენ დიდი შინაგანი ხახუნის მქონე მასალით.

ვიბროიზოლატორი – დასაცავ ობიექტსა და რხევის წყაროს შორის მოთავსებული მოწყობილობა, რომელიც ობიექტს მექანიკური რხევებისას იცავს და ზრდის მის სეისმომედეგობას.

ვიბროიზოლაცია (ლათ. vibro რხევა და ფრანგ. isolation გათიშვა, განცალკევება) – კეთდება შენობის საძირკველსა (კონსტრუქციას) და რხევად მანქანა-დანადგარს შორის ხისტი კავშირის მოცილების მიზნით, რისთვისაც ვიბრაციის წყაროსა და ფუნდამენტს შორის ათავსებენ დრეკად მასალას – ამორტიზატორს (რეზინის, ფოლადის, ზამბარა-რეზინის ან პნევმატიკურს და სხვ.).

ვიბრომეტრი (ლათ. vibro რხევა და ბერძ. métron გაზომვა) – ხელსაწყო, რომელიც ზომავს რხევადი (მოვიბრირე) ტანის გადაადგილებას (ნახ. 1). ვ. ჩასაწერი მოწყობილობით ეწოდება ვიბროგრაფი. გადაადგილების გაზომვის დიაპაზონი 0,1 მკმ-დან 1 მ-მდე რხევის სიხშირისას 10 ჰც – 20 კჰც. გამოიყენება სეისმოლოგიაში, გეოფიზიკაში, აგრეთვე სხვადასხვა მოწყობილობების ვიბრაციის შესასწავლად.

ნახ. 1

ვიბრორეცხვა – მსუბუქი, საშუალო და ძნელადმოსაცილებელი მინარევებისაგან ქვიშების გათავისუფლება წყლის ჭავლის (ან შხეფის) მეშვეობით. მარტივი ვიბრორეცხვა წარმოებს ვიბრაციულ ცხავებზე დასველების სისტემით მასალების ერთდროული რეცხვა-დახარისხებით. ძლიერგამრეცი ვიბრაციული მანქანა წარმოადგენს ორ პარალელურ მილ-აბაზანას, ქვედა ნაწილში ხვრეტებით. აბაზანა ყენდება დახრილად ან ჰორიზონტალურად ზამბარიან ამორტიზატორებზე და იღებს წრიულ განივ რხევებს ინერციული ვიბრატორისაგან. თითოეულ მილ-აბაზანაში დაყენებულია წყლის გამშხეფი მოწყობილობა.

ვიბროსატკეპნი – საგზაო სატკეპნი, რომლის ერთ-ერთი ვალცი ასრულებს რხევით მოძრაობას. არსებობს ხელით სამართავი (ნახ. 1) და დისტანციური მართვით.

ნახ. 1

ვიბროსაცერი – ფხვიერი საშენი მასალების ფრაქციებად განსაცალკევებელი მოწყობილობა, რომელიც მუშაობს ვიბრაციისა და სიმზიმის ძალის მოქმედებით.

ვიბროფილა – მამჭიდროებელი მანქანის ან დამოუკიდებელი ვიბრაციული დანადგარის სამუშაო ორგანო, რომელიც გამოიყენება შეუკვრელი გრუნტის, ქვიშა-ლორღისა და სხვა

მასალების შესამჭიდროებლად (შესამკვრივებლად). ყველაზე მეტადაა გავრცელებული შიგაწვის ძრავიანი თვითმავალი ვიბროფილა.

ვიბროშტამპვა – რთული ფორმის რკ.ბ.-ის (წიბოვანი პანელი, გარსი, კიბის მარში და ა.შ.) ასაწყობი კონსტრუქციებისა და ნაკეთობების ფორმირების მექანიზებული მეთოდი, რომელიც ეფუძნება ბეტონის ვიბრაციისა და შტამპისაგან (წნევა) დატვირთვის ერთობლივ მოქმედებას.

ნახ. 1

ვიბროჩაქუჩი – დარტყმითი მოქმედების ინსტრუმენტი მცირე მასის გადაადგილებადი მასით, გადაადგილების დიდი სიჩქარითა და დარტყმის რაოდენობით 6000-მდე 1 წთ-ში (ნახ. 1). ამძრავი ჩვეულებრივ პნევმატიკურია. ვიბროჩაქუჩს მიეკუთვნება სამოქლონო და ჩამრაზი პნევმატიკური ჩაქუჩები, ვიბრაციული სატკეპნელები და სხვ.

ვიბროწისქვილი – საშენი მასალების დასაფქვავი მაღალეფექტური მოწყობილობა (აგრეგატი), რომელშიც დამაქუცმაცებელი სხეულები (ბურთულა, ფილა და სხვ.) კორპუსის ვიბრაციის შედეგად სხვადასხვა მიმართულებით გადაადგილდება.

ვიგვამი – ჩრდილოამერიკელი ინდიელების (კერმოდ, ალგონკინების) გუმბათისებრი საცხოვრებელი სახლი (ნახ. 1). აკეთებენ ხის ტოტების, ლერწმის, ტყავისა და მისთ. მასალებისაგან.

ნახ. 1

ვიდეობარათი (კომპ.) (ინგლ. video card) – მიკროსქემა ან ნაბეჭდი ფირფიტა, რომელიც ქმნის გამოსახულებას მონიტორის ეკრანზე.

ვივარიუმი (ინგლ. vivarium<ლათ. vivus ცოცხალი) – შენობა უპირატესად ლაბორატორიული ცხოველების შესანახად და გასამრავლებლად.

ვიზუალური (ლათ. visualis მხედველობითი) – მხედველობითი, თვალთ წარმოებული.

ვითერიტი (ინგლ. witherite<ინგლისელი მეცნიერის ვ. ვიტერინგის სახელის მიხედვით) – მინერალი; მადანი რომლიდანაც იღებენ ბარიუმსა და მის მარილებს.

ვიკერსის მეთოდი – ლითონებისა და შენადნობების სისალის განსაზღვრის მეთოდი. მეთოდის არსი შემდეგია: გამოსაცდელ მასალაში ჩაიწნეხება წესიერი ოთხწახნაგა ალმასის პირამიდა, რომლის მიპირდაპირე წახნაგებს შორის კუთხე 136°-ია. სისალე განისაზღვრება დატვირთვის

ფარდობით პირამიდული ნაჭდევის ზედაპირის ფართობთან. ამ მეთოდით განისაზღვრება მოაზოტებული და მოცემენტებული ზედაპირებისა და ფურცლოვანი მასალების სისალე.

ვილა (ლათ. villa კარმიდამო, მამული) – ქალაქგარეთა მდიდრული სახლი, აგარაკი (ნახ. 1). ძველ რომში ის გამოიყენებოდა, როგორც სეზონური საცხოვრებელი, კედლებს აშენებდნენ ქვისა და აგურისაგან, ინტერიერის მოსაწყობად კი უპირატესობა ეძლეოდა მარმარილოსა და გრანიტს, როტონდას სტილს, კოლონებსა და ძვირფას ფრესკებს. თანამედროვე ვ. არის ხმელთაშუაზღვის სტილის შედარებით მცირე არქიტექტურული ფორმა მიმდებარე მიწის ნაკვეთითა და გამწვანებით. როგორც წესი, ის არის ერთ- ან ორსართულიანი შენობა, აგებული ეკოლოგიურად სუფთა მასალისაგან (ძირითადად მერქნისაგან), ორიგინალური სახურავითა და ეზოში საცურაო აუზებით, კოლონადებით, პერგოლებით, ატრიუმებით, ტერასებით, ინტეგრირებული ზამთრის ბაღებითა და ა.შ. (ნახ. 2. ხის ვილა). ვ. აშენებენ საქვეყნოდ ცნობილ კურორტებზე და ის ყოველთვის მიბმულია სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურასთან, აღჭურვილია დაცვის სათანადო სისტემითა და ელ- და წყალმომარაგების საინჟინრო კომუნიკაციებით.

ნახ. 1

ნაციონალური და კლიმატური პირობების გავლენით ჩამოყალიბდა თანამედროვე ვილების 6 სახეობა: კლასიკური, ხმელთაშუაზღვის, ესპანურ-მავრიტანული (ყველაზე მეტად გავრცელდა აშშ-ის სამხრეთში), ახალინგლისური, სკანდინავიური და თანამედროვე.

ნახ. 2

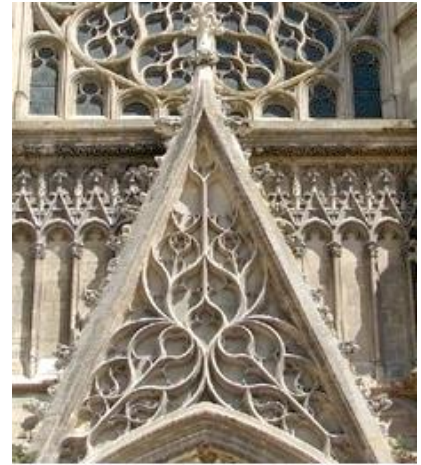

ნახ. 1

ვიმანა – 1. ინდურ არქიტექტურაში ტაძარი ან მისი მთავარი ნაწილი (ნახ. 1. ბრიჰადეშვარას X საუკუნის ინდუისტური ტაძარი თანჯავურთან, ტამილნადუს შტატი, ინდოეთის რესპუბლიკა); 2. მფრინავი სასახლე ან ეტლი, აღწერილი ინდურ ტექსტებში და სანსკრიტულ ეპოსში.

ვიმინალი (ლათ. Viminalis) – ერთ-ერთი შვიდ ბორცვთაგანი, რომელზეც ქალაქი რომია გაშენებული.

ვიმპერგი (გერმ. wimper წამწამი) – გოტიკური შენობის (ძირითადად ტაძრის) პორტალის ან სარკმლის ღიობის თავზე მოთავსებული სამკუთხა მოჩუქურთმებული წვეტურა (ფრონტონი) (ნახ. 1). როგორც წესი, ბოლოვდება ფლერონით, ხშირად მორთულია ჩუქურთმებით, კიბორჩხალებითა და სხვა დეკორატიული ელემენტებით. ვ. ერთ-ერთი ძირითადი დანიშნულებაა ნაგებობის სიმაღლის მხედველობითი გაზრდა. მისი გამოყენება არქიტექტურაში საფრანგეთში დაიწყო XII ს. ბოლოსა და XIII ს. დასაწყისში, როგორც ნაწილი დროებითი ხის სახურავისა, ტაძრებისა და სამლოცველოების რეკონსტრუქციის პროცესში. XIII ს. ბოლოდან კი დაიწყო ქვის ვიმპერგების გამოყენება, როგორც ტაძრის ფასადის დეკორატიული ელემენტისა და ის გახდა გოტიკური არქიტექტურის ერთ-ერთი მთავარი ტიპური ელემენტი.

ნახ. 1

ვინდიკაცია (ლათ. vindicatio<vindico პრეტენზიის განცხადება, მოთხოვნა) – მესაკუთრის უფლება გამოითხოვოს თავისი ქონება სასამართლოს მეშვეობით იმ პირისაგან, რომელიც უკანონოდ ფლობს მას.

ვინდროზა (გერმ. windrose<wind ქარი და rose ვარდი) – მცირე ზომის, ჩვეულებრივ, მრავალფრთიანი ქარბორბალი. მისი დანიშნულებაა ქარის ძრავის ავტომატური ორიენტაცია ჰაერის ნაკადის მიმართ.

ვინიეტი (ფრანგ. vignette პატარა ვაზი<vigne ვაზი) – 1. ნაძერწი, ჩამოსხმული ან ნაკვეთი სამკაული, რომელზეც გამოსახულია სტილიზებული ვაზი. ხშირად გამოიყენება ფანჯრისა და კარის შესამკობად; 2. წიგნის ან ხელნაწერის ან მისი რომელიმე ნაწილის თავში ან ბოლოში დართული გრაფიკული ორნამენტი, ნახატი (ნახ. 1); 3. მცირე ზომის ფერადი ეტიკეტი მიკრული ავტომობილის საქარე მინაზე შესაბამისი გადასახადის გადახდის დასადასტურებლად; 4. იხ. ორნამენტული მოტივი "ვინიეტი", ნახ. 1; ნახ. 2).

ნახ. 1

ვინილაცეტატი [ინგლ. vinylacetate<ლათ. vinum (vini) ღვინო და acetum ძმარი] – ძმარმჟავას რთული ვინილური ეთერი $CH_3COOCH=CH_2$; უფერო სითხე სუსტი ცრემლმდენი მოქმედებით; დუდილის ტემპერატურა $t_{დუღ} = 73^{\circ}C$; სიმკვრივე – 934 კგ/მ^3 ; ადვილად განიცდის პოლიმერიზაციას პოლივინილაცეტატის მიღებით და თანაპოლიმერიზაციას სხვა ვინილურ მონომერებთან ერთად. გამოიყენება პლასტმასების, ლაქებისა და წებოების დასამზადებლად.

ვინილაცეტილენი – გაუჯერებელი ნახშირწყალბადი; მწვავე სუნის უფერო გაზი; დუდილის ტემპერატურა $t_{დუღ} = 5,5^{\circ}C$, სიმკვრივე $0^{\circ}C$ -ზე 687 კგ/მ^3 . ადვილად იჟანგება და განიცდის პოლიმერიზაციას. გამოიყენება წებოების დასამზადებლად, აგრეთვე, როგორც ნედლეული – ქლორპრენული კაუჩუკის წარმოებაში.

ვინილი [ლათ. vinum (vini) ღვინო] – იხ. პოლივინილქლორიდი.

ვინილის სამოსი – გარკვეული ფორმის მასალა, დამზადებული სპეციალურად მაგარი (მტკიცე) პოლივინილქლორიდისაგან (PVC), რომელიც გამოიყენება, როგორც ექსტერიერის კედლის საფარი.

ვინილქლორიდი (ქლორიანი ვინილი, ქლორვინილი, ქლორეთილენი, ეთილქლორიდი) – უფრო აირი ქლოროფორმის მსგავსი სუსტი სუნით; ქიმიური ფორმულა – C_2H_3Cl ; დუდილის ტემპერატურა – $t_{დუდ} = -13,8^{\circ}C$; სიმკვრივე $-15^{\circ}C$ -ზე – 973 კგ/მ^3 . არის ცეცხლ- და ფეთქებადსაშიში ტოქსიკური ნივთიერება. გამოიყენება პოლივინილქლორიდისა და ძვირფასი სამრეწველო დანიშნულების თანაპოლიმერების წარმოებაში.

ვინიპლასტი – გაუმჭვირი ხისტი თერმოპლასტიკური მასა, მიღებული პოლივინილქლორიდისა და პერქლორვინილის საფუძველზე. მასში შედის აგრეთვე თერმო- და შუქსტაბილიზატორი, ანტიოქსიდანტები (ნივთიერებები, რომლებიც ხელს უშლიან მასალის რღვევას ექსპლუატაციისა და გადამუშავების დროს), საპოხი მასალები (რომლებიც ამსუბუქებენ დამუშავებისა და გადამუშავების პროცესს), პიგმენტები (ფერადი ნაკეთობების მისაღებად). არ შედის პლასტიფიკატორი. ვ. უწვადი მასალაა, არ აქვს სუნი, კარგად ექვემდებარება მექანიკურ დამუშავებას, შედუღებას, შეწებებას, მედეგია მჟავებისა და ტუტეების მიმართ, მაგრამ არამედეგია არომატული და დაქლორილი ნახშირწყალბადებისადმი. შესანიშნავად ეკვრის ხის, ლითონისა და ბეტონის ზედაპირებს. გამოიყენება მილგაყვანილობის, ჭურჭლების, ფურცლების, პროფილების, იატაკისა და კედლების მოსაპირკეთებელი ფილების დასამზადებლად. მშენებლობისათვის განსაკუთრებულ ინტერესს წარმოადგენს ფურცლოვანი ვინიპლასტი (ნახ. 1), რომელიც ქიმიურად მდგრადი პოლიმერული მასალაა.

ნახ. 1

ვინკელი – მართი კუთხის შესამოწმებელი სადურგლო იარაღი; გონიო.

ვინტაჟი – 1. შენობის ინტერიერის სტილი, სადაც დეკორის ელემენტები ძველებურია ან შესრულებულია ძველებურ სტილში და გაერთიანებულია თანამედროვე ინტერიერთან (ნახ. 1); 2. სტილიზებული მიმართულება მოდაში, განსაკუთრებით ტანსაცმელში და სახლის ნივთებში, რომელიც გასული თაობების, ეპოქების, მოდის მიმართულებების აღორძინებაზეა ორიენტირებული; 3. ძველებური, კარგად შენახული და ფუნქციურად გამოსაყენებელი მექანიზმები და ხელსაწყოები; 4. ღვინო ან მოსავალი განსაზღვრული წლისა და ასაკის; 5. ძველებური, კარგად შენახული ხმის ჩამწერი აპარატი (ვინტაჟური ტექნიკა, hi-end).

ნახ. 1

ვიოლერის მრუდი – იხ. დაღლილობის მრუდი.

ვირა (იტალ. vira შებრუნება) – მშენებელთა, პორტის მტვირთავთა და მეზღვაურთა ტერმინოლოგიაში სიტყვა, რომელიც ამა თუ იმ ტვირთის მაღლა ატანის ბრძანებას შეესაბამება.

ვირაჟი (ფრანგ. virage მობრუნება) – 1. საავტომობილო გზის, ავტოსტრადის, ავტოდრომის, ველოტრეკის ან სასპორტო ბილიკის ცენტრისკენ დაქანებული მოსახვევი ტრანსპორტის გვერდული სრიალის თავიდან აცილების მიზნით (ნახ. 1); 2. მობრუნება, მოხვევა, მრუდ ხაზზე მოძრაობა (თვითმფრინავისა, ავტომობილისა, გემისა და სხვ.); 3. ქიმიური ხსნარი, რომელშიც ავლებენ დაბეჭდილ სურათს გარკვეული შეფერილობის მისაცემად.

ნახ. 1

ვირემენტი (ფრანგ. virement შემობრუნება) – საბანკო ოპერაცია, ერთი პირის მიმდინარე ანგარიშიდან თანხის გადატანა მეორე პირის მიმდინარე ანგარიშზე.

ვირიდარიუმი (დეკორატიული ბაღი, სვეტნარიანი ბაღი) (ლათ. viridis მწვანე) – 1. ძველ რომში წარმოშობილი, მცირე ზომის, ხშირად ყვავილების კვლებით მორთული ექსტრავაგანტური ბაღი, რომელიც მოქცეულია მონასტრების პერისტილურ ეზოში ან დიდი სახლების კავედიუმის ან პერისტილის შიგნით (იხ. პერისტილი, ნახ. 1). მის მომვლელ მეზღვეს ძველად ვირიდარიუსი ან ტოპიარიუსი ეწოდებოდა; 2. მწვანით შემოსილი ადგილი; ხეების პლანტაცია; სიამოვნების ბაღი.

ვირტუალური (კომპ.) (ინგლ. virtual) – რეალურად არარსებული, საზღვრებისა და შეზღუდვების გარეშე წარმოსახვითი, ასევე ფიზიკურად შესაძლებელი (მაგ., კომპიუტერის მიერ პროგრამულად იმიტირებული ობიექტი).

ვირტუალური რეალობა (კომპ.) (ინგლ. virtual reality) – კომპიუტერის მიერ გენერირებული სამგანზომილებიანი გამოსახულების ან ხელოვნური გარემოს რეალისტური იმიტაცია, რომელთანაც ადამიანს შეუძლია ურთიერთქმედება გარეგნულად რეალური ან ფიზიკური ელექტრონული მოწყობილობის გამოყენებით, როგორცაა, მაგ., შიგა ეკრანის მქონე ჩაფხუტი ან სენსორებით აღჭურვილი ხელთათმანები. ამ ტერმინის პოპულარიზაცია მოახდინა ამერიკელმა კომპიუტერულმა მეცნიერმა და მწერალმა ჯარონ ლანიერმა (Jaron Lanier). ვ. რ. გამოიყენება ახალი პროდუქტების მოდელის შექმნის დროს, მედიცინის სხვადასხვა დარგში, ვიდეო თამაშების ინდუსტრიაში და სხვ.

ვირტუალური სივრცე – ჰორიზინტალური სწორი გზის პირობითი სივრცე, რომლის გავლაზე იხარჯება იგივე მუშაობა (იმდენივე დრო, საწვავი), რაც ნამდვილ უბანზე მთელი თავისი აღმართებითა და მოსახვევებით.

ვისგუერო – იხ. კუმარუ.

ვისკოზა (გვიანდ. ლათ. viscosus წებოვანი, მწებარე, ბლანტი<ლათ. viscus ფრინველის წებო) – ბლანტი მოყვითალო-ყავისფერი ხსნარი. მიიღება ცელულოზას დამუშავებით ნატრიუმის ჰიდროქსიდისა და ნახშირბადის დისულფიდის ხსნარში დამუშავებით – მიღებული ტუტოვანი ცელულოზას დაყოვნებითა და შემდგომი დამუშავებით გოგირდნახშირბადში (CS₂). ქიმიური ფორმულა – NaOH. გამოიყენება საფუძვლად ხელოვნური ბოჭკოსა და გამჭვირვალე ცელულოზას აფსკის დასამზადებლად.

ვისკოზიმეტრი (ლათ. viscosus წებოვანი, მწებარე, ბლანტი<ლათ. viscus ფრინველის წებო და ბერძ. métron გაზომვა) – სიბლანტის გასაზომი ხელსაწყო. არსებობს ბურთულიანი, გრეხითი, ვიბრაციული, კაპილარული, როტაციული (ნახ. 1), ულტრაბგერითი და სხვ.

ნახ. 1

ვისკოზიმეტრია – ფიზიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის სიბლანტის გასაზომ მეთოდებს. სიბლანტის მნიშვნელობების დიდი დიაპაზონი (10^{-5} პა. წმ-დან გაზებისათვის 10^{-12} პა. წმ-მდე პოლიმერებისათვის), აგრეთვე სიბლანტის გაზომვის აუცილებლობა დაბალი და მაღალი ტემპერატურისა და წნევის პირობებში (შეკუმშული გაზები, გამდნარი ლითონები და ა.შ.), მოითხოვს გაზომვის მეთოდებისა და, შესაბამისად, ვისკოზიმეტრის კონსტრუქციის მრავალფეროვნებას.

ვისკოზინი (ლათ. viscosus წებოვანი, მწებარე, ბლანტი<ლათ. viscus ფრინველის წებო) – გამჭვირვალე მინერალური ზეთი, რომელიც მიიღება ნავთობისაგან (მაზუთისაგან); იყენებენ ორთქლის მანქანების ცილინდრის შესაზეთად.

ვისკოზური ბოჭკო – ხელოვნური ბოჭკო, რომელიც მიიღება ვისკოზას ფორმირებით. დანიშნულების მიხედვით გამოდის უწყვეტი ძაფის ან შტაპელის სახით. ვ. ბ. მდგრადია ორგანული გამხსნელების მიმართ; იშლება ნორმალურ ტემპერატურაზე განზავებული მჟავების ზემოქმედებით. ვ. ბ. ნაკეთობა ხანმოკლე დროით შეიძლება გამოვიყენოთ 100-120°C ტემპერატურაზე. ხასიათდება დაბალი ელასტიკურობით და დასველებისას კარგავს სიმტკიცის 25-30%. ვ. ბ. ქსოვილები გამოირჩევა კარგი შესახედაობით, ადვილად იღებება სხვადასხვა ფერად. მაღალი ტენზიანთქმის უნარის გამო სხვა სინთეზური ბოჭკოების ქსოვილებისაგან გამოირჩევა კარგი ჰიგიენური თვისებებით.

ვიტრაჟი (ფრანგ. vitrage<ლათ. vitrum მინა) – 1. სურათი ან ორნამენტული კომპოზიცია, რომელიც ავსებს საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობებისა და ნაგებობების სინათლის ღიობებს, ნიშებს და ა.შ.; მონუმენტალურ-დეკორატიული ხელოვნების სახეობა (მხატვრობა მინაზე); დიდი ფართობის მქონე შემინული სინათლის ღიობი (ნახ. 1). მზადდება ლითონის, პლასტმასის, ხის კარკასში ჩასმული ჩვეულებრივი ან ფერადი სხივგამტარი მასალისაგან (კვარცის მინა, ნაწრობი მინა, ორგანული მინა, მინატექსტოლითი და სხვ.); 2. შუა საუკუნეების და უფრო

ნახ. 1

გვიანი პერიოდის აჟურული ფანჯრების მხატვრული გამოსახულება აწყობილი სხვადასხვა ფერის მინის ნატეხებისგან. ჩვენამდე მოღწეული ვიტრაჟის ყველაზე ძველი ნიმუშია 5 ფანჯარა აუგსბურგის ტაძარში (სამხრეთ გერმანია; დაახლ. 1125 წ.).

ვიტრიფიკაცია [ახალი ლათ. vitrificatio<vitrum მინა და facio (facere) კეთება] – იხ. გამინება.

ვიქტორიანული არქიტექტურა – მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის არქიტექტურული აღორძინების სტილების მთელი რიგი, რომელიც დაკავშირებულია დიდი ბრიტანეთისა და ირლანდიის გაერთიანებული სამეფოს დედოფლის, ვიქტორიას (1837-1901 წწ.) მმართველობის პერიოდთან. ნატიფი ხელოვნების ინგლისური სტილი, რომელიც აახლოვებს რეტროსპექტივიზმის ეკლექტიკის მოდურ მიმართულებებს: ნეოკლასიციზმიდან დიდი რომის ხუროთმოძღვრებამდე. არქიტექტურაში ის ხშირად აერთიანებს არსებული სტილების სხვადასხვა ელემენტებს, როგორცაა: გაწელილი გოტიკური თაღები, ინდური ელემენტები, არშიებით მოპირკეთება, კოშკები, დეკორატიული კრონშტეინები, ადგილობრივი ხუროთმოძღვრება და სხვ. ვ. ა. ს. განსაკუთრებით განვითარდა აშშ-ში [ნახ. 1. ჩარლზ კოპლანდ მორსის სახლი (1892 წ.), ქ. სანტა-კლარა, კალიფორნია, აშშ; ნახ. 2. ჯონ სტეინბეკის ბავშვობის სახლი (1987 წ), საოლქო ცენტრი სალინასი, კალიფორნია, აშშ] სადაც უამრავი ვიქტორიანული სტილის საცხოვრებელი სახლი და კოტეჯია აშენებული.

ნახ. 1

ნახ. 2

ვიშერა – ბიტუმ-პოლიმერული ცივი მასტიკა რულონური მასალების დასაწებებლად სახურავებსა და იატაკებზე.

ვოლასტონიტი (ინგლ. wollaston<ინგლისელი ფიზიკოსის უილიამ ჰაიდ ვოლასტონის სახელის მიხედვით) – თეთრი ან მოცისფრო სილიკატების კლასის მინერალი. ქიმიური ფორმულა – CaSiO_3 ; კუთრი წონა – 2860-3090 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – 1540°C. მინერალი შეიძლება შეიცავდეს მცირე რაოდენობით რკინას, მაგნიუმსა და მარგანეს. ვ. ბმული მინერალი შეიცავს მოწვ, ვეზუვიანიტს, დიოფსიდს, ტრემოლიტს, ეპიდოტს, პლაგიოკლაზურ მინდვრის შპატს, პიროქსენსა და კალციტს. გამოიყენება ქვის ბამბის საწარმოებლად, კერამიკაში, ფრიქციულ გადაცემებში (მუხრუჭი, ქურო), ლითონებისა და პლასტმასების წარმოებაში და სხვ.

ვოლიერი (ფრანგ. volière<voler ფრენა) – დიდი შემოღობილი ადგილი, სადაც ათავსებენ ცხოველებსა და ფრინველებს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ვოლომიტი – მაღალი სიმტკიცის შენადნობი, მიღებული ვოლფრამის კარბიდის, კობალტის, ნიკელის, ქრომისა და რკინის შერევით. გამოიყენება მაგარი მეტალების დასამუშავებლად, აგრეთვე საბურღი მოწყობილობების ბუნჯის თავის საჭრელი კბილებისათვის.

ვოლტამპერფაზომეტრი – ავტომატიზებული უნივერსალური ხელსაწყო, რომლის დანიშნულებაცაა წარმოების მთავარი ენერგეტიკოსის, ავტომატიკისა და სარელეო დაცვის სამსახურის, ენერგოზედამხედველობისა და ენერგოგასაღების მუშაობის უზრუნველყოფა. მას შეუძლია მუდმივი ძაბვის, სამრეწველო სიხშირის, ცვლადი დენისა და ძაბვის, ძაბვასა და ძაბვას, დენსა და დენს, დენსა და ძაბვას შორის ძვრის კუთხისა და ერთდროულად წრედის სრული სიმძლავრის სიხშირისა და სამფაზა სისტემაში ფაზათა თანამიმდევრობის განსაზღვრა.

ვოლტი (ფრანგ. volte<იტალიელი ფიზიკოსის ა. ვოლტას სახელის მიხედვით) – ელექტრული ძაბვის, ელექტრულ პოტენციალთა სხვაობის, ელექტრო-მამოძრავებელი ძალის (ემძ) ერთეული, რომელიც შედის SI სისტემაში. ქართული აღნიშვნაა ვ, საერთაშორისო – V. 1 ვ არის ძაბვა, რომელიც ელექტრულ წრედში იწვევს 1 ა ძალის მუდმივ დენს 1 ვტ სიმძლავრის დროს.

ვოლტმეტრი – მუდმივი და ცვლადი დენის წრედში ელექტრული ძაბვის გასაზომი ხელსაწყო. არსებობს ანალოგური (ისრული და შუქური მაჩვენებლით) და ციფრული (მექანიკური, ელექტრომექანიკური და ელექტრული ინდიკატორებით). ირთვება დენის წრედში დატვირთვის ან ელექტრული ენერგიის წყაროს პარალელურად. გაზომვის ზღვრის გასაფართოებლად იყენებენ დამატებით წინააღმდეგობას, გამყოფს და ძაბვის ტრანსფორმატორს. ვ. ძაბვის გაზომვის დიაპაზონი – მილივოლტის ნაწილიდან კილოვოლტამდე. თუ გასაზომი ძაბვა მეტია 1 კვ-ზე, მაშინ გამოიყენება სტატიკური ვოლტმეტრი.

ვოლუტა (ინგლ. volute<ლათ. voluta ხვია, ხვეულა, კაურა, სპირალი) – 1. ხვიარა სპირალის სახით, სკულპტურულად შესრულებული დეკორაციული ორნამენტული დეტალი ცენტრში მოთავსებული რგოლით ("საჭვრეტელით"). ის კლასიკური იონიური, კორინთული, კომპოზიტური ორდერის კაპიტელებისა და სხვა არქიტექტურული ფორმების (მაგ.; ბაროკულ არქიტექტურაში კარ-ფანჯრების, პორტალების მოჩარჩოება) შემადგენელი ნაწილია (ნახ. 1); 2.

ნახ. 1

ორნამენტული მოტივი (იხ. ორნამენტული მოტივი "ვოლუტა"); 3. სპირალური ან დაგრეხილი ფორმის გამოსახულება ან საგანი; 4. სპირალურად, დეკორატიულად დაგრაგნილი დაბოლოება, რომელსაც უკეთებენ, მაგ., კიბის მოაჯირს.

ვოლფრამი – ქიმიური ელემენტი, სიმბოლო W, მძიმე ძნელდნობადი ღია-ნაცრისფერი ლითონი; სიმკვრივე – 19250 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – 3422°C; დუღილის ტემპერატურა – 5555°C. ბუნებაში გვხვდება ვოლფრამის მინერალის ვოლფრამიტის [(Fe, Mn)WO₄, შესაბამისად, რკინისა და მანგანუმის ვოლფრამატი – ფერბერიტი და გუბნერიტი] და, შეელიტის (CaWO₄ კალციუმის ვოლფრამატი) სახით, საიდანაც მას იღებენ ფხვნილთა მეტალურგიის მეშვეობით. ვ. 1600°C ტემპერატურაზე ხდება ჭედადი, რაც საშუალებას იძლევა მისგან მივიღოთ წვრილი ძაფი. აქვს მაღალი კოროზიამდეგობა. ფართოდ გამოიყენება ფოლადის ლეგირებისთვის, ძნელდნობადი, მაგარი, მძიმე, ცვეთამდეგი და მხურვალმდეგი შენადნობების წარმოებაში (იხ. ვოლფრამის შენადნობები), ნათურებში ვარვარების ძაფისათვის, ელექტროდად არგონ-რკალურ შედუღებაში, აგრეთვე რადიოტექნიკასა და რადიოელექტრონიკაში დეტალების დასამზადებლად და სხვ.

ვოლფრამის შენადნობები – შენადნობები ვოლფრამის საფუძველზე მალეგირებელი ელემენტების დამატებით. ლეგირებისათვის გამოიყენება ლითონები (მოლიბდენი, სპილენძი, ნიკელი, ვერცხლი, რენიუმი და სხვ.), ჟანგეულები (ThO₂), კარბიდი (TaC) და სხვ. შენაერთები. ვ. შ. მიიღება ფხვნილთა მეტალურგიით ან კომპონენტების დნობით რკალურ და ელექტროსხივურ ლუმლებში. პრაქტიკაში ძირითადად გამოიყენება შეცხოვნილი ვოლფრამის შენადნობები.

ვომიტორიუმი (გვიანდ. ლათ. vomitōrium ამფითეატრში შესასვლელი<vomitōrius პირსასაქმებელი<vomō პირის ღებინება) – ძველბერძნულ სახლში სასადილოზე მინაშენი სათავსი, სადაც შესაძლებელი იყო ზედმეტი საკვებისგან განთავისუფლება.

ვორსონიტი – რულონური საფარი იატაკისთვის ქიმიური ბოჭკოების საფუძველზე (ნახ. 1). მიიღება პოლიპროპილენისა და პოლიამიდის ქიმიური შტაპელური ბოჭკოების დასვრეტით, ქიმიური და ბუნებრივი ბოჭკოების ნარჩენების დამატებითა და შემდგომი გაჟღენთვით შემკვრელ პოლიმერებში. გამოიყენება იატაკზე დასაფენად, როგორც მეორეული საფენი (ხალიჩა), ისეთ სათავსებში, სადაც არ არის ხალხის ინტენსიური მოძრაობა და ზედაპირზე გამორიცხულია წყლის, ზეთის, ცხიმისა და აბრაზიული მასალების მოხვედრა. მზადდება რულონების სახით, რომლის სიგრძეა 12-20 მ, სიგანე – 1,3-1,7 მ, სისქე – 5 მმ.

ნახ. 1

ვორტიციზმი – XX საუკუნის დასაწყისის ინგლისური კულტურული მოვლენა, მოდერნიზმის ინგლისური შტო, რომელიც ეწინააღმდეგებოდა იმპრესიონიზმსა და კლასიკურ მხატვრულ ტრადიციებს. ის პრაქტიკულად იტალიური ფუტურიზმის გაგრძელება იყო. ვ. ხელოვნებაში ებრძოდა რეალისტურ ტენდენციებს და ქადაგებდა თითოეული მხატვრული ქმნილების ავტონომიურობას. როგორც მიმდინარეობა ჩაქრა პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ.

ნახ. 1

ვულკანი (ლათ. volcanus ცეცხლი, ალი, ძვ. რომში ცეცხლის ღმერთი) – 1. კონუსური მთა, რომლის მიწის წიაღიდან დროდადრო ცეცხლი, გავარვარებული ლავა და ფერფლი ზედაპირზე ამოიფრქვევა (ნახ. 1); 2. ცეცხლისა და მჭედლობის მფარველი ღმერთი რომში, იგივეა, რაც ბერძნული ჰეფესტო. გამოსახებოდა ღონიერ ვაჟკაცად, რომელსაც ხელში სამჭედლო ურო ეჭირა.

ვულკანიზატორი – 1. აპარატი, რომლითაც არემონტებენ ავტომობილის, ველოსიპედის და მისთ. დაზიანებულ კამერებსა და საბურავებს; 2. ნივთიერება, რომელიც კაუჩუკთან შეერთებით წარმოქმნის რეზინს; 3. მუშა, რომელიც ვულკანიზაციაზე მუშაობს.

ვულკანიზაცია (ვულკანიზება) (ინგლ. vulcanization<vulcanize<Vulcan რომაული ცეცხლის ღმერთის სახელი და -ize ბოლოსართი) – კაუჩუკისა და მავულკანიზებელი აგენტის ურთიერთქმედების პროცესი, როცა ხდება კაუჩუკის მოლეკულების ჩართვა ერთიან სივრცით ბადეში. პროცესის შედეგად მაღლდება კაუჩუკის სიმტკიცე, სიმაგრე, მოქნილობა, მცირდება პლასტიკური თვისებები, გაჯირჯვების ხარისხი და ხსნადობა ორგანულ გამხსნელებში. მავულკანიზებელი აგენტი შეიძლება იყოს: გოგირდი, პეროქსიდი, ლითონის ჟანგეულები, ამინური ტიპის შენაერთები და სხვ. ვულკანიზაციის პროცესის დასაჩქარებლად გამოიყენება სხვადასხვა კატალიზატორ-დამაჩქარებლები. ვ. პროცესში კაუჩუკი იქცევა რეზინად. ვულკანიზაციის პროცესი 1845 წელს დააპატენტა ამერიკელმა გამომგონებელმა ჩარლზ ნელსონ გუდიერმა, ხოლო სახელი ეწოდა ძველრომაული ცეცხლის ღმერთის, ვულკანის სახელის მიხედვით. ამჟამად პროდუქციის ფართო ასორტიმენტი იწარმოება ვულკანიზებული რეზინისაგან, მათ შორის ავტომობილის საბურავები, კონვეიერის ლენტები, ფეხსაცმლის ლანჩები, შლანგები, ბოულინგის სათამაშო დეტალები, ჰოკეის შაიბები და ა.შ.

ვულკანოგენური – ვულკანური წარმოშობის.

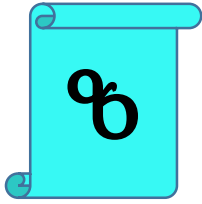
ვულკანური – ვულკანის მოქმედებასთან დაკავშირებული.

ვულკანური წიდა – ვულკანური წარმოშობის ფორებიანი ქანი. გამოიყენება მსუბუქი ბეტონის დასამზადებლად. დიდი რაოდენობით მოიპოვება საქართველოში (ოკამის კარიერი).

ვულკანუსი – იხ. ვულკანი.

ვულკანფიბრა – ვულკანიზებული ფიბრა, ძალიან მაგარი ტყავისებრი მასალა, რომელსაც იღებენ ქალაღისა და სხვა ბოჭკოვანი მასალის ვულკანიზაციით; იყენებენ ღვედების, ჩემოდნების, საიზოლაციო ფირფიტების დასამზადებლად.

ვუტი – რკ.ბ.-ის კონსტრუქციის განივკვეთის მდოვრე გამსხვილება საყრდენთან.

ზათქი – ძლიერი, გამაყრუებელი ხმა, ხმაური.

ზაკომარა (რუს. закомара <ძვ. რუს. комара კამარა) – ბიზანტიურ და რუსულ არქიტექტურაში შენობის გარე კედლების ნახავარწრიული ან კილისებრი ზედა ნაწილი (ნახ. 1; ნახ. 2: პერესლავლ-ზალესკის ფერისცვალების სახელობის ტაძარი, პერესლავლის კრემლი, ქ. პერესლავლ-ზალესკი, რუსეთის ფედერაცია). იმეორებს კედლის უკან მდებარე ცილინდრული კამარის მოხაზულობას. ხშირად გვხვდება საეკლესიო ნაგებობების კედლებზე, კამარებზე და გუმბათის ყელის საფუძველთან. ზაკომარას, რომელიც არ იმეორებს კამარის შიდა ფორმას, კოკოშნიკი (ცრუ ზაკომარა) ეწოდება. დამატებით იხ. კოკოშნიკი.

ნახ. 1

ნახ. 2

ზამზარა – 1. ფოლადის დრეკადი ზოლი (ან მავთული), უპირატესად სპირალის სახით დახვეული, რომელიც დატვირთვისას განიცდის დიდ დეფორმაციას; მანქანის ან მექანიზმის ნაწილი (დეტალი), რომელიც დეფორმირების შემთხვევაში შთანთქმავს, აგროვებს და გასცემს მექანიკურ ენერგიას. განასხვავებენ ღუნვის, გრეხვისა და გაჭიმვა-კუმშვის ზამზარებს. მათ ფართო გამოყენება აქვთ ტექნიკაში: დარტყმითი დატვირთვების შესარბილებლად, ვიბროიზოლაციისათვის, ძალის გასაზომად (დინამომეტრებში), მექანიზმების ასამონრავებლად და სხვ. ამზადებენ მაღალნახშირბადიანი ლეგირებული (მანგანუმით, კაჟით, ქრომით) ფოლადებისაგან. არის სხეულების მასის გასაზომი ხელსაწყოების ძირითადი სამუშაო ელემენტი. ზამზარა შეიძლება იყოს: ბრტყელი, გასართი, გრძივი, დაკალიბრებული, თევშა, კომპენსატორის, კონუსური, ლენტური, მავთულის, მათანაბრებელი, მაკავებელი, მაცენტრებელი, მამლიერებელი, მიმმართველი, მოსამართი, მცველი, რგოლური, რესორის, საათის, საამორტიზაციო,

ნახ. 1

საკომპენსაციო, საკონტაქტო, სამუხრუჭო, სარქვლის, საჩერებელი, სპირალური, ტალღოვანი, უკუქცევითი, ფირფიტებიანი, შექცეული, ცილინდრული, ხვეული, ხრახნული და სხვ. (ნახ. 1).

ზამბარიანი ვიბროლო – ხიმინჯების ჩასასობი მოწყობილობა, რომელშიც დებალანსიანი ღერძების ურთიერთსაწინააღმდეგო მიმართულებით ბრუნვისას იქმნება რხევები. ვიბროლოს დასარტყამი ნაწილის მასა უნდა აღემატებოდეს ჩასასობი ხიმინჯის მასის 50%-ს.

ზამთრის ბაღი – შემინული სათავსი ან სათავსის ნაწილი – ორანჟერეა, სათბური, ბაღი და სხვ., სადაც ზრდიან მარადმწვანე, ზამთარში მოყვავილე ამტან მცენარეებს. საზოგადოებრივ დაწესებულებებსა [ნახ. 1. ზამთრის ბაღების (Domain Wintergardens) ტროპიკული სახლი ქ. ოკლენდის უძველეს პარკში (Auckland Domain), ახალი ზელანდია] და კერძო სახლებში მოწყობილ ზამთრის ბაღებს ხშირად აფორმებენ წყლის აუზებით, შადრევნებითა და ქანდაკებებით.

ნახ. 1

ნახ. 2

ზანღუკი – 1. ხის სახურავიანი ყუთი, გარედან ჩვეულებრივ თუნუქით შემოჭედილი. იყენებენ საოჯახო ნივთების (ზოგჯერ სანოვაგის) შესანახავად (სკივრი); 2. სოფელი საქართველოში, მცხეთა-მთიანეთის მხარის გუდამაყრის ხეობაში; 3. უცხო სიტყვა, რომელსაც ქართულად კილოზანი ჰქვია; 4. ძვ. სარჩევი (წიგნისა).

ზანზალაკი – 1. კლასიკურ არქიტექტურაში, ფოთლოვანი კაპიტელის ნაწილი აბაკსა და ტრაქელიუმს (ყელს) შორის; 2. მცირე ზომის ზარი; 3. ზარის ფორმის მცირე ხმოვანი ინსტრუმენტი, რომელიც გამოიყენება წირვის დროს, კურთხევისას, მორწმუნეთა ყურადღების მისაპყრობად. მისი გამოყენება XII საუკუნიდან დაიწყო.

ზანზარი – ძლიერი და სწრაფი რყევა ძალიან დიდი საგნებისა.

ზარადხანა – ძვ. არსენალი; შენობა, სადაც წარმოებდა სამხედრო საჭურვლისა და იარაღის დამზადება, შეკეთება და შენახვა.

ზარაზინი – ძვ. დიდი ეჟვანი.

ზარალი – სახელმწიფოს, მეწარმის, მომხმარებლის ან შუამავლის მატერიალური, ქონებრივი და ფინანსური დანაკარგი, რაც გამოწვეულია სამეურნეო-ფინანსური კავშირების მოშლით, სასაქონლო და ფულადი მასის ბალანსის დარღვევით, გაფიცვებით, სტიქიური უბედურებით, შენობა-ნაგებობების ავარიებით, კონფლიქტებით, საომარი მოქმედებებით და ა.შ.

ზარალი ანაზღაურებული – საანგარიშო პერიოდში მზღვეველის მიერ სადაზღვევო ზარალების ასანაზღაურებლად გაცემული ფულადი და სხვა კომპენსაციები, სადაზღვევო ზარალის წარმოშობის პერიოდის მიუხედავად.

ზარაფხანა [რუს. монетный двор სამონეტო ეზო; ინგლ. mint<შუაინგლ. mynt<ლათ. mynet მონეტა (სახელი მომდინარეობს კაპიტოლიუმის ბორცვზე მდებარე იუნონა–მონეტას ტაძარში მოთავსებული ზარაფხანისაგან, სადაც ძველ რომში 269 წელს დაიწყო ლითონის ფულის მოჭრა)] – 1. მონეტების, ორდერების, მედლების, სამკერდე ნიშნების, ფულისა და სხვ. სახელმწიფო ნიშნების დამამზადებელი სახელმწიფო საწარმო, რომელიც ფართოდ იყენებს მოოქროების, მოვერცხვლისა და საიუველირო მინანქრით ლითონის ნაკეთობათა დაფარვის ხერხებს; 2. ადგილი, სადაც სახელმწიფო ხელისუფლების დროს ლითონის ფულს ამზადებდნენ. სამონეტო ეზოების ისტორია მჭიდროდ არის დაკავშირებული მონეტების ისტორიასთან (იხ. მონეტა). უძველესი პერიოდიდან დღემდე ზარაფხანებში ლითონის ფულის (მონეტების) მოსაჭრელად ძირითადად გამოიყენება ძვირფასი ჭედადი ლითონები (ოქრო, ვერცხლი, სპილენძი, პლატინა, კალა, ნიკელი, ალუმინი, თუთია, რკინა და მათი შენადნობები) მაღალი სასაქონლო ღირებულების, იშვიათობის, ხანგამძლეობისა და გაყოფადობის გამო. საქართველოს ტერიტორიაზე მონეტას ჭრიდნენ ძვ. წ. VI საუკუნიდან. "კოლხური თეთრი" მოჭრილია საქართველოში, მაგრამ ზარაფხანის ადგილმდებარეობა უცნობია. 704 წელს არაბულ დრამაზე თბილისის ზარაფხანა პირველად აღინიშნა. IX საუკუნიდან თბილისში დროგამოშვებით იჭრებოდა ფული არაბი ხალიფას, ხოლო X საუკუნის II ნახევრიდან – თბილისის ამირას სახელით. XIII საუკუნის 40-იანი წლებიდან XV საუკუნის დასაწყისამდე მონეტებზე კვლავ გვხვდება თბილისის ზარაფხანის აღნიშვნა. 1603 წლიდან XVIII საუკუნის დასასრულამდე თბილისის ზარაფხანა სისტემატურად უშვებდა ვერცხლისა და სპილენძის ფულს. XVII საუკუნის ზარაფხანა მდებარეობდა კალაში, სიონის მახლობლად. დასტურლამალში შემონახულია ზარაფხანის წესდება. 1803-1833 წლებში თბილისის ზარაფხანა უშვებდა ე.წ. რუსულ-ქართულ ფულს. ეს ზარაფხანა მდებარეობდა როსტომ მეფის სასახლის ტერიტორიაზე. თბილისის გარდა დროგამოშვებით ფული იჭრებოდა აგრეთვე დმანისში (XIII ს.), ახალციხეში (XIV ს. დასაწყისი), ანისში (XIV ს.), არტანუჯში (1520), ზაგემში (XVI-XVII სს.). სხვადასხვა დროს ზარაფხანები მოქმედებდნენ უფლისციხეში, ქუთაისში, ცხუმში, ზუგდიდსა და სხვ.

ნახ. 1

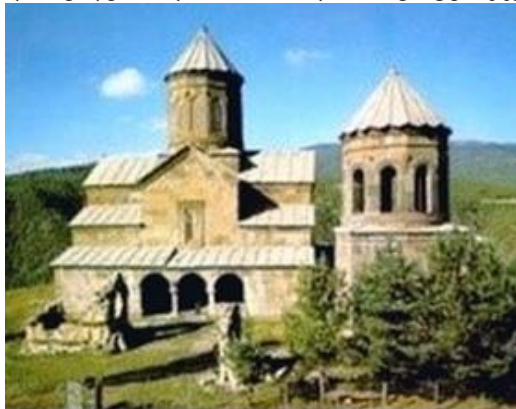
ზარდახშა – მცირე ზომის ყუთი ან კოლოფი, რომელსაც დეკორატიულად გაფორმებული გარე ზედაპირი აქვს (ნახ. 1. ძვირფასი ზარდახშა, თბილისის აუქციონის ექსპონატი: ხე, ლევკასი, სუსალური ოქრო, ვერცხლის ფილიგრანი, ძვირფასი თვლები, ტიხრული მინანქარი).

ზარზმის მონასტერი (ინგლ. Zarzma Monastery) – XIII-XIV საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვანი ძეგლი. მდებარეობს სამცხე-ჯავახეთის მხარეში, ადიგენის მუნიციპალიტეტში, ისტორიულ მხარე სამცხეში, სოფელ ზარზმაში, მდინარე ქვაბლიანის ხეობაში. კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: ტაძარი, სამრეკლო, სამლოცველოები, წყარო.

ნახ. 1

მონასტერი დააარსა ფეოდალური ხანის ცნობილმა სასულიერო მოღვაწემ სერაპიონ ზარზმელმა. ახლანდელი ტაძარი და სამრეკლო აგებულია XIV საუკუნის დასაწყისში (ნახ. 1; ნახ. 2). ტაძარი თლილი ქვით ნაგები გუმბათიანი შენობაა. ზარზმის მსუბუქი პროპორციები და დამახასიათებელი ელემენტი აქვს. ესაა მისი სამხრეთის გალერეა – კარიბჭე. მას ძირითადი კორპუსის მთელი სამხრეთის მხარე აქვს დაკავებული. შესასვლელი სამრეთიდან და დასავლეთიდანაა. შიდა სივრცე ჯვრის ოთხი მკლავისა და მათ შუა აღმართული

ნახ. 2

გუმბათისგანაა მიღებული. ღრმა აფსიდის გვერდზე სადიაკვნე და სამკვეთლოა, რომლებიც მართკუთხა, უაფსიდოა. ინტერიერის საერთო გადაწყვეტიდან საინტერესო და სრულიად ორიგინალურია დასავლეთის გვერდითი ნაგების ზემოთ გამართული პატრონიკე. ტაძრის ფასადები რუხი ფერის თლილი ქვით მაღალი ოსტატობითაა შესრულებული. ფასადებში სიცოცხლე და სიხალისე შეაქვს ფერადოვან ქვებს. ზოგან სხვა ფერის ქვა ძირითადი ქვის ფონზეა აქა-იქ მიმოფანტული, გუმბათის ყელზე კი (სარკმლებს ზემოთ) ორგვარი ქვის ჭადრაკული წყობაა. უფრო მეტიც, გუმბათის ყელზე, ჩუქურთმის

არშიებში, ფონი შეღებილია. ამის გამო, ჩუქურთმა შორიდან უფრო მკაფიოდ ჩანს. მორთულობა მხოლოდ კარ-სარკმლების ირგვლივაა თავმოყრილი. ხოლო რაც შეეხება დეკორის შესრულების ტექნიკას, იგი ორი ხერხითაა შესრულებული – უმრავლესობა ფასადის ზედაპირის ზემოთაა, დანარჩენი კი ჩაკვეთილია.

აღმოსავლეთის ფასადზე მთავარ ყურადღებას იპყრობს უზარმაზარი მოჩუქურთმებული ჯვარი (ნახ. 3) მთავარი სარკმლის თავზე. ჯვრის მკლავები ფასადის თითქმის მთელ სიგანეს წვდება. ტაძარს ძალზე მოხდენილი გუმბათი ადგას. იგი თორმეტწახნაგაა და ამდენივე

ნახ. 3

სარკმლის მქონეა. მაგრამ ეს მხოლოდ საერთო შთაბეჭდილებაა, სინამდვილეში მხოლოდ ექვსია ნამდვილი. გუმბათის წიბოები გამოყოფილია და წახნაგები თაღებით ცალ-ცალკეა დამუშავებული. აღსანიშნავია ზარზმის მხატვრობა, რომლის ყველა სურათი და ფიგურა პრაქტიკულად პირვანდელი სახითაა შემორჩენილი (ნახ. 4. ფრესკა; ნახ. 5. ფრესკა).

ზარზმის ტაძარი ამჟამად სრულიად დაუზიანებლად დგას. ცალკე უნდა გამოიყოს ზარზმის სამრეკლო (ნახ. 6), რომელიც ერთ-ერთი ყველაზე ძველი და უდიდესია საქართველოში. ტაძრისა და სამრეკლოს საშენი მასალა და მისი დამუშავების ხასიათი ერთნაირი; მსგავსია მეორე სართულის ბოძებისა და ტაძრის სარკმელთა ჩუქურთმებიც. ზარზმის მონასტერში იყო განთავსებული შუა საუკუნეების ქართული ოქრომჭედლობის შესანიშნავი ნაწარმოები – ზარზმის ღვთისმშობლის ხატი (ამჟამად ინახება საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმში) (ნახ. 7).

ზარზმის ტაძარი უმნიშვნელოვანესი ძეგლია, რომელშიც მკაფიოდ ჩანს მაშინდელი ქართული ხუროთმოძღვრების დამახასიათებელი ზოგი ახალი ნიშანი – ცვლილებები შენობის პროპორციებსა და ფასადთა მორთულობის სისტემაში. მრავალრიცხოვანი ჩუქურთმა, რომელიც კარ-სარკმელთა საპირეებს ამკობს, ტექნიკური შესრულების მხრივ მშვენიერია და კარგი მაგალითია იმისა, თუ რა დონეზე იყო განვითარებული ფეოდალურ საქართველოში ქვაზე ჭრის ხელოვნება.

ნახ. 4

ნახ. 5

ნახ. 6

ნახ. 7

ზარი – 1. სპილენძის შენადნობისგან ჩამოსხმული ღრუ ნაკეთობა კონუსის ფორმისა, რომელსაც შიგნით თავმსხვილი ღერო (ენა) ჰკიდია ხმის გამოსაცემად (ნახ. 1. საეკლესიო ზარი); 2. "რვალის დიდი სარეკელი" (საბა); 3. მოწყობილობა ბგერითი სიგნალისათვის; 4. ზარის ხმა; 5. სპარს. უზომო შიშით ან რაიმე საშინელი სანახაობით, ამბით გამოწვეული შეშფოთება, ელდა; 6. სპარს. სამგლოვიარო, უსიტყვო გალობა მიცვალებულის გასვენებისას; 7. სპარს. მოთქმით ტირილი, დატირება, ვისიმე გლოვა.

ნახ. 1

ზარნიში – ლითონის ნივთებზე ამოჭრილი სხვადასხვა სახე, ოქროთი ან ვერცხლით ამოვსებული.

ზასტრუგა – უძრავი, ქარის მიმართულებით გადაჭიმული ვიწრო და მყარი თოვლის თხემის სახელწოდება. სიგრძე რამდენიმე მეტრამდე, სიმაღლე 1,5 მ (ჩვეულებრივ 20-30 სმ). წარმოიქმნება თოვლის ზედაპირზე ქარისმიერი ეროზიისა და აკუმულაციის შედეგად. გვხვდება პოლარულ და ზომიერ სარტყლებში. ქვიშის დიუნებისგან განსხვავდება იმით, რომ შესამჩნევად არის გაბატონებული ქარის მიმართულებით. აქვს მომრგვალო ქარპირა და ციცაბო ქარზურგა კალთები. ის ზედაპირის უსწორმასწორობათა ერთობლიობაა, წარმოქმნილი ქარისმიერი ეროზიის, თოვლის ნაწილაკების სალტაციისა და აკუმულაციის ხარჯზე. ქარპირა მხარეს ხშირად წარმოქმნის კარნიზებს. დიდი ველები იქმნება ფართო ქარიან მოსწორებულ ზედაპირებზე, განსაკუთრებით მსხვილი მყინვარული საფრების ფერდობებზე, სადაც დამახასიათებელია კატაბიტიკური ქარი. ზასტრუგის სახელწოდებით ზოგჯერ აღნიშნავენ ქვიშაქვის ან კენჭნარის წყალქვეშა ცელას. ზასტრუგა რუსული წარმომავლობის საერთაშორისო მნიშვნელობის ტერმინია.

ნახ. 1

ზაჰესი – 1. ზემო ავჭალის ჰიდროელექტროსადგური (ნახ. 1); 2. ყოფილი მუშათა დასახლება მცხეთის მუნიციპალიტეტში.

ზებგერითი – რაც აღემატება ბგერის გავრცელების სიჩქარეს.

ზეგამტარობა – ზოგიერთი მასალის თვისება ჰქონდეს მკაცრად ნულოვანი ელექტროწინალობა მისი გაცივებისას გარკვეულ, ე.წ. კრიტიკულ ტემპერატურაზე დაბლა. ზ. კვანტური მოვლენაა და კლასიკური ფიზიკით ვერ აიხსნება. მისთვის დამახასიათებელია მეისნერის ეფექტი (ზეგამტარობის ზონიდან მაგნიტური ველის სრულად გამოძევება). ზეგამტარ ნივთიერებებში გარკვეული ტემპერატურის ქვემოთ წინალობა ეცემა ნულზე. მაგ., თუ ზეგამტარ რგოლში გავატარებთ დენს, ეს დენი იარსებებს უსასრულოდ, დიდი ხნის განმავლობაში, დამატებითი წყაროს გარეშე.

ზეგანაკვეთური მუშაობა – სამუშაო, რომელიც სრულდება სამუშაო დროის დაწესებული ხანგრძლივობის დამთავრების შემდეგ. ზ. მ. არ უნდა აღემატებოდეს 4 საათს ზედიზედ ორი დღის განმავლობაში და 120 საათს – ერთი წლის განმავლობაში.

ზეგანი – დედამიწის ზედაპირის რელიეფის დადებითი ფორმა; მთიანი რელიეფის ვრცელი უბანი, ძირითადად წარმოდგენილი მოსწორებული ან ტალღოვანი წყალგამყოფებით. ზეგანი ზოგან ღრმა, ვიწრო ხეობებითაა ჩაჭრილი. ზღვის დონიდან სიმაღლის მიხედვით იყოფა დაბალ (1000 მეტრამდე) და მაღალ ზეგნებად. აბსოლუტური სიმაღლე – 1500 მ და მეტი. ზეგნის შემადგენლობაში შეიძლება შედიოდეს რელიეფის ამაღლებული ფორმა – პლატო. ზეგნის წარმოშობაში, ძირითადად განარჩევენ სამ ეტაპს: მთათწარმოქმნის ეტაპი, დენუდაციური პლანაციის ეტაპი და მათა დადაბლება. ხშირად ზეგანი ერწყმის უფრო მსხვილ ოროგრაფიულ ერთეულს, როგორცაა მაგ., მთიანეთი. საქართველოში ცნობილია მაგ., ივრის ზეგანი; 2. ქართული ეკლესია თურქეთის ტერიტორიაზე, არტანის პროვინციაში, ჩილდირის რაიონში, ისტორიულ ერუშეთში. ეკლესიის მშენებლობა პირველი ქრისტიანი მეფის, მირიანისა და ბიზანტიის იმპერატორ კონსტანტინე დიდის (324-337 წწ.) სახელებსა და მოღვაწეობას უკავშირდება. აგებულია X საუკუნის მეორე ნახევარში. ზეგანის (ზაქის) ტაძრის გაბარიტული ზომებია: 20x13,5 მ; სამხრეთი აფსიდის – 3,65x2,8 მ; კონქის სიმაღლეა 2,19 მ; დასავლეთი მკლავის სიგრძე 16,6 მ; კედლის სისქე 1,3 მ; გუმბათის ყელის სისქე 0,75 მ; შენობის გარე და შიდა პერანგი, კონსტრუქციული დეტალები მთლიანად კარგად გათლილი რუხი წითელი ქვის, სწორ რიგებად ჩალაგებული კვადრებითაა გამოყვანილი, კედლის სისქე ამოვსებულია ფლეთილი და რიყის ქვებით დულაბზე. ნაგებობა წარმოადგენს ტრიკონქს პასტოფორიუმებით, რომლის დასავლეთი მკლავი საკმაოდ დაგრძელებულია. აქვე ჩაშენებული ყოფილა ხისბაქნიანი პატრონიკე. ეკლესიის ინტერიერში ნათლად იკითხება ჯვარი, რომლის სამი მკლავი ბოლოვდება აფსიდებით, მეოთხე კი – სწორკუთხაა. გუმბათი ეყრდნობა მკლავების კუთხეებს, სადაც პილასტრები წინ პილონებად კი არ გამოდის, არამედ საფეხურეობრივად უკან-უკან ლაგდება. გუმბათის ყელს შეწყვილებულ პილასტრებზე დაფუძნებული თორმეტნაწილა არკატურა ამკობს. გუმბათის ნახევარსფეროს კი თორმეტი ლილვი, რომლებიც ცენტრში ერთდებიან, რაც ზეგანის შემკულობის ერთ-ერთი ორიგინალური ელემენტია. სამივე აფსიდს გეგმაში ოდნავ ნალისებრი მოხაზულობა აქვს, ხოლო კონქებისა და დასავლეთი მკლავის მომსაზღვრელი თალები ოდნავ შეისრული ფორმისაა. ტაძარში შესასვლელი ორივე კარი დასავლეთ მკლავშია გაჭრილი. ინტერიერი რვა სარკმლით ნათდება, მათგან თითო-თითო მკლავებშია გაჭრილი, ოთხი კი გუმბათის ყელში. იატაკი გათლილი ქვის უნდა ყოფილიყო. აღმოსავლეთით კედლის ზედმეტი მასისაგან განთავისუფლების მიზნით აფსიდებს შორის სამკუთხა ნიშებია, დაგვირგვინებული სხვადასხვაგვარად მორთული მარაოსებრი კონქებით. ნიშები იმავდროულად ფსადის დეკორატიულ დანაწევრებას ქმნის. ნაგებობის აღწერა-რეკონსტრუქცია გვიჩვენებს, რომ ზეგანის ეკლესია იყო სრულიად გამორჩეული, ორიგინალური ნაწარმოები, ახლის შექმნის სურვილით შეპყრობილი ოსტატის ნახელავი. ის ქართული ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვან ძეგლად მიიჩნევა.

ზედა ბუნებრივი განათება – სათავსების ბუნებრივი განათება სანათურებით, გადახურვის შუქლიობებითა და შენობებს შორის სიმაღლეთა ვარდნილობის ადგილებში გარე კედლების შუქლიობებით.

ზედა ომბოხი – ხის კარკასული კონსტრუქციის ელემენტი.

ზედა საძინებელი – საძინებელი სხვენში.

ზედა სახის დამუშავება – სხვადასხვა მადნეულის ღია მოპოვება, სამთო-ქიმიური მრეწველობისათვის განკუთვნილი ნედლეული და სამშენებლო ქანები, ძალზე იშვიათად ნახშირის ბუდობები.

ზედაბალი ძაბვის დანადგარი – ელექტროდანადგარი ნომინალური ძაბვით 36 ვ-ის ჩათვლით.

ზედადგარი – 1. რკინის სამფეხა – ქვაბისა და მისთ. ცეცხლზე შესადგმელად; 2. "ქვაბთ დასადგმელი" (საბა).

ზედაზნის მონასტერი (ინგლ. Zedazeni Monastery) – ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, სამონასტრო კომპლექსი. მდებარეობს შიდა ქართლის მხარეში, მცხეთის მუნიციპალიტეტში, ხშირი ტყით დაფარულ ზედაზნის მთის კეხზე (ზღ. დ. 1390 მ), საგურამოს სამხრეთით 6

ნახ. 1

კილომეტრზე (ნახ. 1. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: იოანე ნათლისმცემლის ეკლესია, ციხე-გალავანი და კლდეში ნაკვეთი სენაკები.

ზედაზნის მთის სახელწოდება დაკავშირებულია ოდესღაც აქ აღმართული ზადენის კერპის სახელთან [ამ პერიოდში ქართველები თაყვანს სცემდნენ ქართლის დიდ ღმერთებს – არმაზს, ზადენს, გაცსა და გაიმს (იხ. ლეონტი მროველის „მეფეთა ცხოვრება“)]. ისტორიული ცნობებით, ზედაზნის მთაზე ჯერ

კიდე II საუკუნის დასაწყისში (109 წელს) მდგარა ციხესიმაგრე (არ შემორჩენილა). VI საუკუნის შუა წლებში სირიიდან სამშობლოში დაბრუნებულმა ქართველთა საეკლესიო მოღვაწეთა ჯგუფის, ე.წ. ასურელთა მამების, მეთაურმა იოანემ ზედაზენზე შეარჩია ადგილი წმინდა ეკლესიისათვის, სადაც გარდაცვალების (573 წ.) შემდეგ საგანგებოდ აუშენეს ეგვტერი და იქ დაკრძალეს, ხოლო VI-VII საუკუნეების მიჯნაზე აქ აგებული იქვა დარბაზული ეკლესია.

ნახ. 2

ნახ. 3

VIII საუკუნის 760-770-იან წლებში კათალიკოსმა კლემენტოსმა აქ სამნავიანი ბაზილიკა ააგო

და იოანეს ეგვტერი ჩრდილოეთ ნავის ნაწილში ჩართო. წინამძღვარ გაბრიელის დროს (IX ს.) აშენდა ბაზილიკის კარიბჭე, მიქაელის დროს – სადიაკვნე. ზედაზნის ციხე და მონასტერი XI საუკუნემდე კახეთის სამეფოს მისაღვომებს იცავდა. 1101 წელს საქართველოს მეფე დავით აღმაშენებელმა ზედაზნის ციხეში გამაგრებული თურქ-სელჩუკთა და კახთა ლაშქარი დაამარცხა და ციხე თავის თანამებრძოლს ნიანია ბაკურიანს ჩააბარა. 1479 წლიდან ზედაზნის მონასტერი მედგინიძე-გურამიშვილების მფლობელობაშია. XVIII საუკუნეში აიგო სამრეკლო და ბერების საცხოვრებელი სენაკი. 1889 წელს ეკლესია შეაკეთა გურია-

სამეგრელოს ეპისკოპოსმა ალექსანდრემ. 1970-1971 წლებში მონასტერს ჩაუტარდა აღდგენითი, სარესტავრაციო და კეთილმოწყობის სამუშაოები, მათ შორის გაიხსნა იოანე ზედაზნელის საფლავი და დაედვა საფლავის ახალი ქვა.

ნათლისმცემლის ეკლესია რიყისა და ნატეხი ქვით ნაგები სამნავიანი ბაზილიკაა (ნახ. 2. იოანე ნათლისმცემლის ეკლესია), თუმცა კედლების წყობაში აგური და შირიმიც შეიმჩნევა. ეკლესია გეგმით თითქმის კვადრატულია (13,5x13,4 მ). შესასვლელი ორი აქვს – სამხრეთის (ძველი, კარიბჭიანი) და დასავლეთის (XIX საუკუნის). ბაზილიკის ვიწრო და მაღალი ცენტრალური ნავი აღმოსავლეთით ნახევარწრიული ღრმა აფსიდით ბოლოვდება, რომლის კედელს ეკლესიის მსახურთა დასაჯდომი გასდევს. ჩრდილოეთის ნავი კი გრძელი და დაბალია. მისი აღმოსავლეთი ნაწილი ქვიშაქვითა და შირიმის თლილი კვადრებით ნაგებ დარბაზულ ეკლესიას უჭირავს. სამხრეთის ნავის აღმოსავლეთ ნაწილში სამკვეთლო და სადიაკვნეა განთავსებული.

ნახ. 4

ეკლესიაში შემორჩენილია ფეოდალური ხანის მოხატულობის დაზიანებული ფრაგმენტები, რელიეფური ორნამენტები (ნახ. 3. რელიეფი). ეკლესიას სამხრეთიდან თლილი ქვით მოპირკეთებული, XVIII საუკუნის, გეგმით

ნახ. 5

კვადრატული, ორსართულიანი კარიბჭე-სამრეკლო ეკვრის, რომლის მეორე სართული რვაწახნაგა ღია ფანჯატურითაა დამშვენებული (ნახ. 4. კარიბჭე სამრეკლოთი). კარიბჭის თაღები ნახევარწრიულია და მართკუთხა ჩარჩოებშია ჩასმული. 1956 წელს იოანე ზედაზნელის საფლავის გახსნისას საფლავის საბურველში აღმოაჩინეს მონაცისფრო ტუფის ქვა რელიეფური გამოსახულებით (ნახ. 5. რელიეფი), რომელზეც გამოხატულია ადრექრისტიანული ხელოვნების დამახასიათებელი ნიშნები.

ციხე-გალავანი (28x134,5 მ) (ნახ. 6. გალავანი)

ძირითადად XVII საუკუნით თარიღდება (ზოგიერთი ნაწილი განვითარებულ ფეოდალურ ხანას მიეკუთვნება). ნაგებია რიყის ქვით.

გამოყენებულია თლილი კვადრები და აგური. ეკლესიის ჩრდილო-დასავლეთ მხარეს კოშკითა და ბურჯით შექმნილი ვიწრო შესასვლელია. გალავნის ჩრდილო-დასავლეთის კუთხეში გეგმით უწესო მართკუთხედის ფორმის კოშკია. გალავნის კედლებს გარედან იჭერდა ნახევარწრიული კონტრფორტები. მონასტრის აღმოსავლეთ ნაწილში შემორჩენილია ციტადელის კვალი.

ნახ. 6

შუა ფეოდალური ხანის სენაკები გამოკვეთილია ციცაბო მთის ფერდობში, ნათლისმცემლის ეკლესიის სამხრეთ-აღმოსავლეთით. სენაკებთან მისვლა ვიწრო

ბილიკებითაა შესაძლებელი. თითოეული სენაკის საფასადო კედლების მშენებლობისათვის გამოყენებულია რიყის ქვა და აგური.

ზედამხედველობა – სახელმწიფო ორგანოების მოქმედების ფორმა კანონიერების უზრუნველსაყოფად. ის შეიძლება იყოს: ადმინისტრაციული, პოლიტიკური, საავტორო, სადაზღვევო, საკონსტიტუციო, სამთო, სამშენებლო, საპოლიციო, საპროკურორო, სასამართლო, ტექნიკური, ქვაბის და სხვ.

ზედამხედველობა მშენებლობაში – ზედამხედველობა ასაშენებელი ობიექტის ხარისხიანად შესრულებაზე, რომელსაც ახორციელებს ქვეყნის ტექნიკური და სამშენებლო ზედამხედველობის სააგენტო. ფუნქციების მიხედვით განასხვავებენ საავტორო, ტექნიკურსა და სახელმწიფო ზედამხედველობას.

ზედამხედველობა საავტორო – სამშენებლო სამუშაოების მიმდინარეობაზე დაწესებული ზედამხედველობა, რომელსაც აწარმოებს საპროექტო ორგანიზაცია.

ზედამხედველობა სახელმწიფო – ობიექტის მშენებლობაზე ზედამხედველობა პროექტიდან გადაცდომებისა და დარღვევების გამოვლენისა და მათი აღმოფხვრის მიზნით; ნორმატიული დოკუმენტების მოთხოვნებისა და სტანდარტების დაცვა. ახორციელებს სახელმწიფო ორგანოები.

ზედამხედველობა ტექნიკური – სამშენებლო სამუშაოების ხარისხიანად შესრულების მიმდინარეობაზე დაწესებული ზედამხედველობა, მშენებლობის მთელი პერიოდის განმავლობაში.

ზედამხედველობა ხარისხზე – ობიექტის მდგომარეობაზე უწყვეტი დაკვირვება და შემოწმება, აგრეთვე ოქმების ანალიზი დადგენილი მოთხოვნების შესრულებაზე.

ზედაპირები იზოსტატიკური – სამ ორთოგონალურ ზედაპირთა სისტემა, რომლებიც ერთმანეთს კვეთენ მთავარი ძაბვების წირების გასწვრივ.

ზედაპირთა თეორია – დიფერენციალური გეომეტრიის დარგი, რომელიც შეისწავლის ზედაპირთა თვისებებს. ზედაპირთა თეორიაში იკვლევენ ზედაპირის ფორმას, მის სიმრუდეს, ზედაპირზე სხვადასხვაგვარი წირების თვისებებს, განიხილება ღუნვადობის, აგრეთვე მოცემული შიგა ან გარე თვისებების მქონე ზედაპირების არსებობის საკითხები და სხვ.

ზედაპირი 1. გეომეტრიის ერთ-ერთი ძირითადი ცნება. ლოგიკური დაზუსტების დროს ეს ცნება გეომეტრიის სხვადასხვა დარგში სხვადასხვა მნიშვნელობას იძენს. ევკლიდეს სამგანზომილებიან სივრცეში ზ. ეწოდება წერტილთა სიმრავლეს, რომელთა კოორდინატები აკმაყოფილებენ $w(x,y,z) = 0$ სახის განტოლებას (ზედაპირის არაცხადი სახის განტოლება) ან განტოლებას $z = f(x,y)$ (ცხადი სახის განტოლება). ზ. განტოლება ხშირად ჩაიწერება პარამეტრული სახით: $x = x(u,v)$, $y = y(u,v)$, $z = z(u,v)$, სადაც u , v ადგენენ წერტილთა რაიმე სიმრავლეს (არეს) (u,v) სიბრტყეზე. ანალიზურ გეომეტრიაში ზედაპირები სივრცეში გამოისახება განტოლებებით, რომლებიც აკავშირებენ მათ კოორდინატებს, მაგ., $Ax+By+Cz+D = 0$ სიბრტყის განტოლება და $x^2+y^2+z^2 = R^2$ – სფეროს განტოლება. პირველი რიგის ზედაპირებია სიბრტყეები, ხოლო მეორე რიგისა – ელიფსოიდები, ჰიპერბოლოიდები, პარაბოლოიდები, კონუსური და ცილინდრული ზედაპირები, რომელთა მიმმართველებია მეორე რიგის წირები; 2. რისამე გარეთა, ზედა მხარე, ზედა ნაწილი. ზოგადად, ზედაპირის უამრავი სახე არსებობს:

ამოზნექილი, აორთქლების, აქტიური, ბრტყელი, ბრუნვის, გაპრიალებული, გარე, გამყოფი, გაცივების, გახეხილი, გახურების, გვერდითი, გლუვი, გორვის, დაკეჭნილი, დასამუშავებელი, დაუმუშავებელი, დედამიწის, ეკვიპოტენციური, ემისიური, ეროზიის, ვერტიკალური, თავისუფალი, თბოგამტარობის, თელვის, იზოთერმული, იზოქრომატული, ირიბი, კონოიდური, კონუსური, კუთრი, მაცივებელი, მზიდი, მთლიანი, მილისებრი, მიმმართველი, მიმზები, მიწის, მოდების, მოთელილი, მოკალული, მქისე, მქრქალი, ნეიტრალური, ნივთიერი, საბჯენი, საკვანძო, საკონტაქტო, სამუშაო, სარკისებრი, საყრდენი, სითხის, სრული, სფერული, სხეულის, ტალღოვანი, ტექტონიკური, ტეხილის, ტოლ პოტენციალთა, ტოპოგრაფიული, უნაგირა, უჯრედოვანი, ფიზიკური, ფრიქციული, ქვედა, ქვის, ღარული, შემინული, შიგა, შუა, შუბლის, შუქმგრძობიარე, ჩაზნექილი, ჩასასმელი, ცალპირა, ცვეთის, ცილინდრული, წყალგადასაშვები, წყალსაკრები, წყვეტის, წყლის, ჭრის, ხაზოვანი, ხახუნის, ხრახნული, ჰორიზონტალური და სხვ.

ზედაპირი ეკვიპოტენციური – პოტენციალთა დონის ზედაპირი, რომლის ყველა წერტილს აქვს ერთნაირი პოტენციალი.

ზედაპირი ნივთიერი – ზედაპირის ფორმის უწყვეტი გარემო, რომელიც წარმოქმნილია უწყვეტად განაწილებული ნივთიერი წერტილებით.

ზედაპირი ცალპირა – ზედაპირი, რომელსაც არა აქვს ორი განსხვავებული მხარე.

ზედაპირის გამოსხივების კოეფიციენტი – კონსტრუქციის ზედაპირის ერთეულის მიერ თბური გამოსხივების სიდიდის შეფარდება აბსოლუტურად შავი ტანის ზედაპირის ერთეულის თბური გამოსხივების სიდიდესთან, ერთნაირი ტემპერატურის პირობებში.

ზედაპირის დამცავი დამუშავება – სამშენებლო ნაკეთობის ან კონსტრუქციის ზედაპირის ქიმიური, ფიზიკური ან ელექტროქიმიური დამუშავება, რომელიც ამაღლებს ზედაპირული შრის კოროზიამდეგობას.

ზედაპირის სიმქისე – მცირეზიჯიან უსწორობათა ერთობლიობა, რომელიც ქმნის ზედაპირის რელიეფს. მისი რიცხოვრივი განსაზღვრის პარამეტრები, ტერმინები და აღნიშვნები სტანდარტიზებულია.

ზედაპირის შლილი – ღუნვადი მრუდე ზედაპირის შლილი – ბრტყელი ფიგურების სიმრავლე, რომლებიც მოცემული ზედაპირის ნაჭრების იზომეტრულია და რომლებიდანაც შეიძლება ამ ზედაპირის შეწებება. მაგ., მართი წრიული კონუსის შლილი არის წრიული სექტორი. მართი წრიული ცილინდრის შლილია მართკუთხედი.

ზედაპირულად აქტიური ნივთიერება – ნივთიერება, რომელსაც ფაზათა გაყოფის ზედაპირზე ადსორბირებისა და ზედაპირული დაჭიმულობის მნიშვნელოვნად შემცირების უნარი აქვს. ზ. ა. ნ. ახასიათებს მყარი სხეულების წყლით დასველებადობისა და დისპერსიული სისტემების (ემულსიის, ქაფის, სუსპენზიის) მდგრადობის ცვლილების უნარი. ტიპური წარმომადგენლებია საპონი და სარეცხი საშუალებები.

ზედაპირული არაფიქსირებული (მოცილებადი) დაბინძურება – რადიოაქტიური ნივთიერებებით განპირობებული დაბინძურება, რომელიც კონტაქტის დროს გადაიტანება სხვა საგნებზე და სცილდება დეზაქტივაციის დროს.

ზედაპირული ენერგია – თერმოდინამიკაში ენერგიის სიჭარბე სხეულთა (ფაზების) შეხების ზედაპირზე ნივთიერების თხელ ფენაში, იმ ენერგიასთან შედარებით, რომელიც სხეულის შიგნითაა.

ზედაპირული სახის დამუშავება – ბუნებრივი სამშენებლო ქანებისა და მადნეული საბადოების უმნიშვნელო ნაწილის დამუშავება ჰორიზონტალური და დამრეცი ბუდობების არსებობისას. კარიერები ამ დროს არაღრმაა (40-60 მ), აქვს შედარებით მუდმივი სიღრმე. გადასახსნელი ქანები სხვადასხვაგვარია, უფრო ხშირად რბილი და ნახევრადკლდოვანი.

ზედაპირული სიმტკიცე – გაჭიმული ღეროს თხელი ზედაპირული ფენის სიმტკიცე, რომელიც ზოგჯერ გაცილებით მეტია ღეროს შიგნით მასალის სიმტკიცეზე.

ზედაპირული ტალღები – დრეკადი ტალღები, რომლებიც გავრცელებულია მყარი სხეულის თავისუფალ ზედაპირზე ან მყარი სხეულის სხვა სხეულთან საზღვრის გასწვრივ. საზღვრიდან დაშორებისას ეს ტალღები ქრება.

ზედაპირული ფიქსირებული (არამოცილებადი) დაბინძურება – რადიოაქტიური ნივთიერებებით განპირობებული დაბინძურება, რომელიც კონტაქტის დროს არ გადაიტანება სხვა საგნებზე და არ სცილდება დეზაქტივაციისას.

ზედაციხე – შიდაციხე, შუაციხე, ციტადელი; დასახლების (ქალაქის) შიგნით, ჩვეულებრივ, მაღალ, გაბატონებულ ადგილზე განლაგებული ციხესიმაგრე.

ზედენადობა – კვანტური სითხის განსაკუთრებული მდგომარეობა (თერმოდინამიკური ფაზა – ტემპერატურის შემცირება აბსოლუტურ ნულამდე), რომლის დროსაც სითხე ხახუნის გარეშე გაედინება ვიწრო ხვრელებსა და კაპილარებში.

ზედნადები – საბუთი, რომელიც თან მიჰყვება სადმე გადასატან ტვირთს, ვინმესთვის გადასაცემ საქონელს. საგანკარგულებო დოკუმენტი, რომელსაც აქვს იურიდიული და ფინანსური დანიშნულება. დგება ყოველ სატრანსპორტო გზაზე გაგზავნილი და დანიშნულების პუნქტების ჩვენებით.

ზედნადები დანახარჯი – ამა თუ იმ რესურსის გამოყენებაზე გაწეული დანახარჯი, რაც იზომება ამ რესურსის ყველაზე უკეთესი ალტერნატიული გზის გამოყენებლობით გამოწვეული დანაკარგებით. ხელიდან გაშვებული, გამოყენებელი შესაძლებლობების დანახარჯი.

ზედნადები სასაქონლო – აღრიცხვის დოკუმენტი, რომლითაც დასტურდება ქვეყნის შიგნით საქონლის მიწოდების ფაქტი და რომლის გარეშე აკრძალულია საქონლის ტრანსპორტირება, შენახვა და რეალიზაცია.

ზედნადები ხარჯები – 1. სამშენებლო წარმოების მართვისა და სამეურნეო მომსახურების ხარჯები, რომელიც შედის (დიფერენცირებულ ზომებში) პირდაპირ ხარჯებთან ერთად სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების ღირებულებაში; 2. ირიბი ხარჯები, რომლებიც წარმოების ტექნოლოგიურ პროცესში უშუალოდ არ მონაწილეობენ (წარმოების მართვისა და მომსახურების ხარჯები, არამწარმოებლური ხარჯები და სხვ.). ზ. ხ. წარმოების მოცულობიდან გამომდინარე, შეიძლება იყოს მუდმივი ან ცვალებადი.

ზედსადები – დეტალი, რომელიც რაიმეზე ზემოდან დასადებად გამოიყენება.

ზევის ტაძარი ოლიმპიაში (ინგლ. Temple of Zeus at Olympia) – კლასიკური დორიული არქიტექტურის საუკეთესო ნიმუში პელოპონესის ნახევარკუნძულზე, საბრძნეთის ძველ ქალაქ ოლიმპიაში (ნახ. 1. ტაძრის რეკონსტრუირებული რეპროდუქცია), რომელშიც მსოფლიოს ერთ-ერთი საოცრება, ფიდიასის მიერ შექმნილი ზევის ქანდაკება იდგა. ტაძარი შენდებოდა ძვ. წ. 470-456 წლებში. ის უდიდესი იყო პელოპონესის ნახევარკუნძულზე. აღმოსავლეთ-დასავლეთის ორიენტაციის მქონე ტაძარი პერიპტეროსის სტილის ნაგებობა იყო პორტიკებზე 6-6 (ჰექსასტილი), თითოეულ გვერდზე კი 13-13 სვეტით. ბერძენი გეოგრაფის პავსანიას (პავსანიუსის) მიხედვით თითოეული სვეტის სიმაღლე იყო 10,43 მეტრი, დიამეტრი ბაზასთან 2,25 მ, ტაძრის სიგრძე 70,1 მ, სიგანე 29 მ, სიმაღლე პედიმენტამდე – 20,7 მეტრი.

ნახ. 1

ზევის ქანდაკება ოლიმპიაში (ინგლ. Statue of Zeus at Olympia) – მსოფლიოს შვიდი საოცრებიდან ერთ-ერთი (ნახ. 1. ზევის ქანდაკების ერთ-ერთი რეპროდუქცია). ის ფიდიასის ნამუშევარია (დაახლოებით ძვ. წ. 430); დამზადებული იყო ხისგან და მოპირკეთებული ოქროთი და სპილოს ძვლით. ზ. ქ. ო. – ერთადერთი მსოფლიო საოცრებაა, რომელიც ევროპის კონტინენტზე აღმოჩნდა. ბერძენი გეოგრაფის, პავსანიას (პავსანიუსის) მიხედვით, ზევის ქანდაკების სიმაღლე დაახლოებით 13 მეტრს შეადგენდა. ის განთავსებული იყო ტაძარში, რომლის სიგრძე 70,1 მეტრს აღწევდა, სიგანე – 29 მეტრს, შიგნითა სათავსის სიმაღლე – 20,7 მეტრს.

ნახ. 1

დარბაზის ბოლოს მჯდარი ზევის თავით ჭერს ებჯინებოდა. წელს ზევით შიშველი ზევის ხისგან იყო დამზადებული. მის ტანს მოვარდისფრო, თბილი სპილოს ძვლის ფირფიტები ფარავდა, სამოსს – ოქროს ფოთლები, ცალ ხელში ნიკეს, გამარჯვების ქალღმერთის, ქანდაკება ეჭირა, მეორე ხელით კი იგი მაღალ კვერთხს ეყრდნობოდა. ზევის სავარძელი სპილოს ძვლის ბარელიეფებითა და ღმერთების ოქროს ქანდაკებებით ყოფილა დამშვენებული.

ზეთი – ცხიმოვანი თხევადი ნივთიერება, რომელიც მცენარეული და მინერალური ნივთიერებების გადამუშავებით მიიღება. არსებობს ზეთის უამრავი სახეობა, რომელთაგან შეიძლება გამოვყოთ: აბუსალათინის, ბელეკონის, ეთერის, ვაზელინის, ზეთუნის, კანაფის, კედრის, მერქნის, ნამუშევარი, რეგენერაციული, საავიაციო, საავტომობილო, საკომპრესორო, სამანქანო, საპოხი, სატრანსფორმატორო, სინთეზური, ზეთისხილის, ტექნიკური, ტრანსმისიული, ტრანსფორმატორის, ტუნგოს, ტურბინის, ფისოვანი, ფიჭვის, შრობადი, ყინვამედეგი, ძრავასი და სხვ

ზეთი ინდუსტრიული – ნავთობის საპოხი ზეთი სამრეწველო დანიშნულების ჩარხებისა და მექანიზმებისათვის.

ზეთი ნამუშევარი – ტექნიკური ზეთი, რომელმაც ამოწურა მუშაობის ვადა ან დაკარგა ნორმატიულ-ტექნიკური დოკუმენტაციით დადგენილი საექსპლუატაციო თვისებები და გადმოსხმულია სამუშაო სისტემიდან.

ზეთი რეგენერაციული – ტექნიკური ზეთი აღდგენილი საექსპლუატაციო თვისებებით, რომელიც მიიღება ნამუშევარი ზეთის გაწმენდით ფიზიკური, ქიმიური და ფიზიკურ-ქიმიური მეთოდებით.

ზეთი ტექნიკური – მინერალური ნავთობპროდუქტი, რომელიც გამოიყენება, როგორც შემზეთ-გამაგრილებელი სითხე, პლასტიკური შეზეთვის კომპონენტი, საიზოლაციო მასალა და ა.შ.

ზეთი ტრანსმისიური – ნავთობის სპეციალური ზეთი სიჩქარის გადაცემათა კოლოფისა და წამყვანი ხიდის მექანიკური ტრანსმისიისათვის. მისი დამახასიათებელი თვისება ისაა, რომ საზეთ ზედაპირებზე ქმნის მტკიცე აფსკს, რომელიც დეტალების კონტაქტისას უძლებს დიდ დატვირთვებს.

ზეთი ძრავის – ნავთობის საპოხი ზეთი შიგაწვის დგუშიანი ძრავისათვის.

ზეიგერვა – მყარი შენადნობების შემადგენელ ნაწილებად დაყოფის ხერხი, რომელიც დაფუძნებულია მათი დნობის ტემპერატურის სხვადასხვაობაზე. ზეიგერვისათვის გამოიყენება ცეცხლის ალის ამრეკლი ღუმელი დახრილი ქვედით.

ზეინკალი – ხელოსანი, რომელიც ლითონის ნაკეთობების დამზადებაზე, აწყობასა და შეკეთებაზე მუშაობს.

ზეკარი – იგივეა, რაც უღელტეხილი.

ზემო ბეთლემის ტაძარი (ინგლ. Zemo Bethlehem Temple) – ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, თბილისის ზემო ბეთლემის მაცხოვრის შობის ტაძარი, რომელიც XVIII-XIX საუკუნეების სახით არის მოდწეული (ნახ. 1). მდებარეობს ძველი თბილისის ერთ-ერთ უძველეს მიკროუბან ქვემო კალაში კლდოვან რელიეფზე, სოლოლაკში. ამ ადგილზე პირველი მომცრო ტაძრის მშენებლობა ეკუთვნის ქართლის მეფე ვახტანგ გორგასალს (V საუკ.). 1884 წ. ეკლესია კაპიტალურად შეაკეთეს, განაახლეს ფასადი და აღმართეს ახალი გუმბათი. ტაძარი გუმბათოვან-დარბაზული (ჩაწერილი ჯვრის) ტიპის ნაგებობაა და ქვით მოპირკეთებული აგურის სუბსტრუქციაზეა აღმართული. გუმბათი აფსიდის შვერილებსა და ორ ბურჯს ეყრდნობა. მკვეთრად წაგრძელებულ დასავლეთ მკლავში ბურჯების კიდევ ერთი წყვილია. ეკლესიაში ორი შესასვლელია: ჩრდილოეთიდან და დასავლეთიდან. ჩრდილოეთის კარისკენ სუბსტრუქციაზე მიშენებული კიბე მიემართებოდა, მაგრამ დღეს ის მონგრეულია და ამიტომ მოქმედი მხოლოდ დასავლეთის კარია. აგურით ნაგები ეკლესიის ფასადებზე XIX საუკუნის რესტავრაციის შემდეგ ქვის კვადრები გაჩნდა. ყვითელი ქვის პერანგითაა შემოსილი აღმოსავლეთისა და ჩრდილოეთის ფასადები, გუმბათი. კარნიზები ქვისაა; შერეული წყობაა სამხრეთ ფასადზეც. ეზოში, აღმოსავლეთ კუთხეში XVII

ნახ. 1

საუკუნის, თაღებით გახსნილი სამრეკლო დგას. პირველი ორი სართული აგურისაა, მესამე კი – ქვის.

ნახ. 2

ნახ. 3

ზემოქმედება – ერთი ობიექტის მეორესთან ურთიერთქმედების პროცესი, რომელიც შეიძლება იყოს დარტყმითი, დისკრეტული, იმპულსური, პარამეტრული, შემაშფოთებელი, ჰარმონიკული და სხვ., ზოგადად კი – სტატიკური და დინამიკური.

ზემსუბუქი – სხეული, რომლის წონა (ზღვის დონეზე) მისი მოცულობის ჰაერის წონაზე ნაკლებია.

ზენზუბელი (გერმ. simshobel სადურგლო იარაღი) – სადურგლო და სახუროე იარაღი, შალაშინის სახესხვაობა, ფალცის (ნარიმანდის) ამოსაღები რანდა (ნახ. 1).

ნახ. 1

ზენიტ-ხელსაწყო – ხელსაწყო, დაკვალვის ღერძების მკაცრად ვერტიკალურად გადასატანად. გამოიყენება მრავალსართულიანი და მაღლივი ნაგებობების მშენებლობის პროცესში ყოველი ახალი სართულის საბაზისო ელემენტის მდებარეობის დასაფიქსირებლად. პროცესი ხორციელდება ოპტიკური სხივის მეშვეობით.

ზენკერვა – ლითონის დეტალებში ნახვრეტის ზედაპირის სუფთად დამუშავება. სრულდება საბურღ, რევოლვერულ და შიგსაჩარხ დაზგებზე ზენკერის დახმარებით.

ზენკერი (გერმ. Senker) – მრავალპირიანი საჭრელი ინსტრუმენტი ლითონის, პლასტმასისა და სხვ. დეტალებში ცილინდრული და კონუსური ნახვრეტის ზენკერვისათვის (დიამეტრის გაზრდა, ნახვრეტის ზედაპირის ხარისხისა და სიზუსტის ამაღლება). არსებობს ჩამოსაცმელი, ღრუ, სპირალური და საცენტრავი კომბინირებული. ხშირად ზენკერს (რუს. зенкер) შეცდომით უწოდებენ სხვა საჭრელ ინსტრუმენტს – საღრუვს (რუს. зенковка).

ზეპლასტიკურობა – ლითონის უნარი, ცივქედვისა (დეფორმაციული განმტკიცება) და რღვევის გარეშე მნიშვნელოვანი თანაბარი პლასტიკური დეფორმაცია მიიღოს.

ზესადები სარკინიგზო – რელსების პირაპირის დამაკავშირებელი სამაგრი.

ზესტრუქტურა – მოწესრიგებული მყარი ხსნარის კრისტალური სტრუქტურა, რომელშიც შორი წყობაა წარმოქმნილი.

ზესხვენი – იმერეთში სამზარეულო სახლის, ბელლის და მისთანების ჭერი, გაკეთებული ფიცრის ან ჩელტისგან. მასზე შესანახად, გასაშრობად ან გასახმობად ყრიან ღომის, ლობიოს, სიმინდისა და სხვ. მარცვლეულს.

ზეტისებრი პროფილი – სპეციალური დანიშნულების მეტალურგიული პროდუქცია – ცხლადჭიმული ფასონური რკინის პროფილი. გამოიყენება სამშენებლო საქმეში.

ზვავი (თოვლის) – მთიდან მოწყვეტილი, დიდ გროვად წამოსული, ჩამორღვეული ან დაგორებული თოვლის მასა ან მიწა (ნახ. 1). ის კატასტროფული მოვლენაა. ზვავის ჩამოსვლისათვის ყველაზე ხელსაყრელი პირობა იქმნება თუ: თოვლის საფარი აღემატება 20 სმ-ს, მთის ფერდობის დახრილობა მერყეობს 15-დან 50 გრადუსამდე და ტერიტორიაზე არ არის ტყე. მთები ზვავსაშიშრობის მიხედვით, ზღვის დონიდან სიმაღლის მიხედვით, პირობითად იყოფა ოთხ საფეხურად: დიდი (ზღ. დონიდან 3000-4000 მ), მაღალი (2000-3000 მ), საშუალო (1500-2000 მ) და უმნიშვნელო (1000-1500 მ) ზვავსაშიშროების ზონა.

ნახ. 1

ზვავი მშრალი – ზვავი, რომელიც შედგება ფხვიერი თოვლისაგან, რომლის გადაადგილებას თან ახლავს დამანგრეველი ზალის მქონე ჰაერის ტალღა.

ზვავი სველი – ზვავი, რომელსაც წარმოშობს მკვრივი, ბლანტი თოვლის მასა და გარკვეული რაოდენობის წყალი.

ზვავმჭრელი – ზვავის მოძრაობის საპირისპიროდ მიმართული ბეტონის ან ქვის სამკუთხედი ფორმის დამბა, რომლის მჭრელი მხარე უზრუნველყოფს ზვავის გაყოფასა და მისი მიმართულების შეცვლას.

ზვინული – გრძლად ამაღლებულად დაყრილი მიწა და მისთ.

ზვირთი – დიდი ტალღა (ზღვაზე, ტბაზე, მდინარეზე).

ზვირთსამსხვრევი – ზღვის ღელვისაგან ნავსადგურის დასაცავად აგებული ზღუდე (ქვისა, ბეტონისა).

ზვირთცემა – ქარისმიერი ან ლივლივის ტალღების (ზვირთების) ხეთქება ზღვის, მდინარის დამრეც ნაპირზე.

ზიარჭურჭელი – ერთმანეთთან ქვედა ნაწილებით შეერთებული ორი ან რამდენიმე ჭურჭელი.

ზიგზაგი (იკანკელი, იკლიბაკლო) (ფრანგ. zigzag<გერმ. zickzack ტეხილი ხაზის ფორმის; მიმართულების ცვლილების აღმნიშვნელი სიტყვა) – 1. ტეხილი ხაზი, რომლის მოკლე ხაზები თანამიმდევრობით, თანაბარი კუთხეებით მისდევენ ერთმანეთს; ყოველი მეორე მოკლე ხაზი პარალელურია. 2. უსწორო, დაკლაკნილი, მიხვეულ-მოხვეული მიმართულება, გზა; 3.

ერთგვარი ორნამენტული მოტივი (დამატებით იხ. ორნამენტული მოტივი "ზიგზაგი" – ნახ. 1; ნახ. 2).

ზიკურათი (აქადური ziqqurratu სიმაღლე, მწვერვალი) – ძველი მესოპოტამიის არქიტექტურაში საკულტო კომპი, რომელსაც ჰქონდა 3-დან (შუმერების) 7 იარუსამდე (ბაბილონელების) ერთმანეთზე დადგმული წაკვეთილი პირამიდები ან პარალელეპიპედები ინტერიერის გარეშე (გამონაკლისი იყო მხოლოდ ზედა მოცულობა, სადაც მოთავსებული იყო სალოცავი). მშენებლობისათვის გამოყენებული იყო ხამი (ნეფლი) აგური. სხვადასხვა ფერად

ნახ. 1

ნახ. 2

შეღებილი ზ. ტერასები შეერთებული იყო ერთმანეთთან კიბეებით ან პანდუსებით [ნეო-შუმერული ნაგებობა შუამდინარული მთვარის ღვთაების – ნანას (სინის) პატივსაცემად ააშენეს ადრეულ ბრინჯაოს ხანაში, ძვ. წ. 21-ე საუკუნეში. შემორჩენილია ძვ. წ.-ის მე-6 საუკუნეში აღდგენილი ზიკურათის ნეო-ბაბილონური ნაგებობის ნანგრევი, რომლის სიგრძე 64 მ-მდეა, სიგანე 46 მ-მდე, სიმაღლე 30 მ-ზე მეტი იყო], ძველი შუმერული ქალაქი-სახელმწიფო ური, თანამედროვე ქალაქი თელ ელ-მუქაიარი, დი-ქარის მუჰაფაზა, ერაყის რესპუბლიკა; ნახ. 2. ურის ზიკურათის ერთ-ერთი რეკონსტრუქციული რეპროდუქცია]. კედლები დაყოფილი იყო მართკუთხა წალოებით (ნიშებით). პლატფორმების დამჭერი კედლების შიგნით განთავსებული იყო დიდი რაოდენობით ოთახები, სადაც ცხოვრობდნენ წმინდანები და ტაძრის მოსამსახურეები. ზ. გვერდით ყოველთვის შენდებოდა ტაძარი, რომელიც ღმერთის საცხოვრებლად ითვლებოდა და მას სალოცავის ფუნქცია არ ჰქონდა.

ზინდანი (სპარს. zendân საპყრობილე) – 1. პატარა გრდემლი; 2. ოქრომჭედლის პატარა კვერი; 3. ტრადიციული მიწისქვეშა საპყრობილე-დილეგი შუა აზიაში.

ზირზა – 1. ალყაფის კარებზე ჩამოკიდებული რკინის პატარა მოგრძო ნაჭერი, რომელიც იხმარება კარზე დასარახუნებლად; 2. კარის რაზა, დასაკეტი რკინა, რომელიც გადაეცმევა კოჭაკს; 3. იხ. რაზა.

ზოგადი დეკლარირება – საქონელზე იმ ზოგადი მონაცემების წარდგენა, რომლებიც აუცილებელია საბაჟო ზედამხედველობისა და კონტროლის განხორციელებისათვის.

ზოდი – გამოდნობით მიღებული ლითონის მთლიანი ნაჭერი.

ზოლი – 1. ამა თუ იმ მასალიდან გამოჭრილი ვიწრო ნაწილი (მაგ., ქაღალდის ზოლი, შპონის ზოლი); 2. ვიწრო, გრძელი სიბრტყე რაიმეზე გავლებული, დამჩნეული (ზოლი გაფისული); 3. ვიწრო და გრძელი ფართობი სხვადასხვა დანიშნულებისა (ტყის ზოლი, ასაფრენ-დასაფრენი ზოლი).

ზოლურა – კედლის სიბრტყიდან უმნიშვნელოდ გამოწეული, თარაზული, ხშირად არქიტექტურული დეტალების მომჩარჩოებელი, დაპროფილებული (ქვის ან მობათქაშებული) სარტყელი (ნახ. 1. ზოლურა ფანჯრისქვეშა).

ნახ. 1

ზომა – ზღვარი, რომლის იქით რაოდენობის შეცვლა იწვევს ობიექტის თვისობრიობის შეცვლას და პირიქით; ანუ, ის არის გარკვეული ზონა, რომლის ფარგლებში მოცემული თვისობრიობის მოდიფიცირება ხდება, მაგრამ ისე, რომ ობიექტის არსებითი თვისობრივი მახასიათებლები არ იცვლება. გამოიყენება როგორც განზომილების ერთეული. ტექნიკაში ცნობილია ზომები: გაბარიტული, დასაყენებელი, დუიმური, ზღვრული, თავისუფალი, მთავარი, მისაერთებელი, ნამდვილი, ნომინალური, პირველადი, სარემონტო, სამუშაო, სტანდარტული, შესაუღლებელი, ხაზოვანი და სხვ.

ზომა კონსტრუქციული – ზომა, რომელიც მიიღება კონსტრუქციის გაანგარიშებისას და რომელიც ითვალისწინებს მინიმალურად აუცილებელ დამორებებს.

ზომა ნამდვილი – რაიმეს ფაქტური ზომა.

ზომა ნომინალური – 1. რაიმეს დადგენილი, მიღებული, ოპტიმალური ზომა; 2. შენობის დაკვალვის ღერძებს შორის არსებული ძირითადი მოდულის ჯერადი ზომა.

ზომაგადასული ეკოლოგიური საშიშროება – ეკოლოგიური საშიშროება ეკოლოგიური ფაქტორების ისეთი დონით, რომლის დროსაც ირღვევა ცოცხალი ბუნების თანდაყოლილი და შექმნილი თვისებების შესაბამისობა.

ზომათა ჯაჭვი – მანქანათმშენებლობაში – ჩაკეტილ კონტურში განსაზღვრული თანამიმდევრობით განლაგებულ ხაზოვან და კუთხურ ზომათა რიგი, რომლებიც განსაზღვრავენ დეტალებში ზედაპირების, კვანძებში დეტალების და მანქანაში კვანძების ურთიერთ განლაგებას. მისი საშუალებით დადგინდება ნახაზებზე დეტალების ზომების განთავსების რაციონალური სისტემა და ოპტიმალური დამკვეთები კონსტრუქციის სრული ურთიერთშეცვლადობის პირობებიდან გამომდინარე.

ზომაჭდევა – იხ. დაგრაღუირება.

ზონა (ბერძ. ζώνη სარტყელი) – 1. გეოლოგიური ფორმაციის ქვეგანყოფილება; 2. სარტყელი, დედამიწის ნაწილი, რომელიც მოთავსებულია ორ პარალელურ წრეს შორის; 3. სარტყელი, ზოლი, სივრცე რაიმე ორ ხაზს შორის (მაგ., გეოგრაფიული ზონა); 4. დედამიწის ნაწილი (რაიონი, რეგიონი), რომელსაც ახასიათებს ერთნაირი კლიმატური პირობები ან ცხოველთა და მცენარეული სამყაროს მსგავსება (მაგ., ტყის ზონა); 5. გარკვეული სივრცე დაცულ შენობაში, რომელიც განსაზღვრავს ფართობს, საიდანაც შეიძლება შეტყობინების მიღება, გაგზავნა ან გარკვეული სახის კონტროლის განხორციელება. არსებობს ზონის სახეები: აბსორბციის, ადიდას მაკალიბრებელი, აირწარმოქმნის, აქტიური, აღდგენის, გაზიფიკაციის, გამოფიტვის,

გამოწვის, გამტარობის, გარე, გამყარების, გაუხშობილი, გაფხვიერების, გაყინვის, გაცივების, გამწვანებული დეფორმაციის, გაჭიმვის, გინიე-პრესტონის, გლინის მაკალიბრებელი, გლინის სამუშაო, დაბალი წნევის, დაბზარვის, დამდგარი, დასაცავი, დატბორვის, დაჯდომის, დენდრიტული, დეფორმაციის გარეკონტაქტური, დინების, დნობის, დრეკადი დეფორმაციის, ენერგეტიკული, ეპიცენტრული, ზედაპირული, თერმული გავლენის, იზოთერმული, კამბიალური, კაპილარული წყლის, კვების, კმატების, კოაგულაციის, კოდირების, მეორეული გაცივების, მეწყერული, მიკვრის, მკვდარი, მანგავი, მოსამზადებელი, ნაკერმიმდებარე, ნალექწარმოქმნის, ნაწილობრივ შევსებული, ნეიტრალური, პლასტიკური, რადიაციული რენტგენული სხივების აღზნების, საშიშროების, სამრეწველო, სამუშაო, სანაპირო, სვეტოვანი კრისტალების, სითბოს გენერაციის, სრიალის, ტექნოლოგიური პროცესის, ტოლდერმა კრისტალების, ტყის, უსაფრთხო, ფაზური, ქმინთა, შეთბობის, შემოდნობის, ჩამორჩენის, ჩამოქცევის, ჩალუნვის, წინსწრების, ხილვადობისა და სხვ.

ზონა გავრცელების – ავარიის რაიონის ფარგლებს გარეთა ტერიტორია, სადაც ჰაერის ქიმიურ დაბინძურებას იწვევს ქარის მიმართულებით ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერების გავრცელება.

ზონა განაშენიანების – გაშენებული ან გაშენებას დაქვემდებარებული ტერიტორია ქალაქთმშენებლობითი დოკუმენტაციით დადგენილი საზღვრებითა და მიზნობრივი ფუნქციური დანიშნულების რეჟიმით. როგორც წესი, არის პროექტის დეტალური დაგეგმარების დამუშავების ობიექტი.

ზონა დამაზიანებელი ტოქსოდოზის – ზონა, რომლის გარეთა საზღვრის 50%-ზე ადამიანები იღებენ დამაზიანებელ ტოქსიკურ დოზას.

ზონა დენის გადინების – ზონა ჩამამიწებლის გარშემო, რომლის ფარგლებშიც სხვადასხვა წერტილებს შორის შეიძლება წარმოიშვას ძაბვა, განპირობებული ჩამამიწებლიდან გადინების დენით.

ზონა დისკომფორტული – ზონა, რომლის გარეთა საზღვარზე ადამიანები განიცდიან დისკომფორტს, იწყება ქრონიკულ დაავადებათა გამწვავება ან მქლავნდება ინტოქსიკაციის პირველი ნიშნები.

ზონა ეკოლოგიური უბედურების – ტერიტორიის ნაწილი, სადაც სამეურნეო ან სხვა საქმიანობით ხდება ბუნებრივი გარემოს ღრმა შეუქცევადი ცვლილებები, რომელსაც თან სდევს მოსახლეობის ჯანმრთელობის მნიშვნელოვანი გაუარესება, ბუნებრივი წონასწორობის დისბალანსი, ბუნებრივი ეკოლოგიური სისტემის რღვევა, ფლორისა და ფაუნის გადაგვარება და სხვ.

ზონა ლანდშაფტურ-სარეკრეაციო (ზღს) – დასახლების (ადმინისტრაციულ) საზღვრებში ბუნებრივი ლანდშაფტის ან ფასეული ხელოვნური ლანდშაფტის ტერიტორია, სადაც შესაძლებელია მისი ფუნქციონირებისათვის უზრუნველყოფი შენობა-ნაგებობების არსებობა კანონმდებლობის შესაბამისად.

ზონა მეხდაცვის – სივრცე, რომლის შიგნით შენობა ან ნაგებობა დაცულია მეხის პირდაპირი დაცემისაგან, საიმედოობით არანაკლები განსაზღვრული მნიშვნელობისა. მეხდაცვის ზონაში საიმედოობა შეადგენს 95-99,5%-ს.

ზონა საგანგებო ეკოლოგიური სიტუაციის – ტერიტორიის ნაწილი, სადაც სამეურნეო ან სხვა მოქმედებით, მიმდინარეობს გარემოს მდგრადი უარყოფითი ცვლილებები, რომლებიც ემუქრება ადამიანების ჯანმრთელობას, ბუნებრივ ეკოლოგიურ სისტემას, ფლორისა და ფაუნის გენეტიკურ ფონდს და სხვ.

ზონა საზოგადოებრივ-საქმიანი 1 (სსზ-1) – საშუალო ინტენსივობის საზოგადოებრივ-საქმიანი ზონა, მათ შორის კარკასი, განაშენიანების დომინირებული სახეობის გარეშე (შერეული ზონა). აქვს კოეფიციენტები: კ-1 = 0,7; კ-2 = 3,5; კ-3 = 0,1.

ზონა საზოგადოებრივ-საქმიანი 2 (სსზ-2) – განაშენიანების მაღალი ინტენსივობის ზონა, მათ შორის, კარკასი, სადაც დომინირებული სახეობაა ობიექტები საზოგადოებრივი დანიშნულების ფუნქციებით. აქვს კოეფიციენტები: კ-1 = 0,7; კ-2 = 4,6; კ-3 = 0,1.

ზონა საზოგადოებრივ-საქმიანი 3 (სსზ-3) – განაშენიანების მაღალი ინტენსივობის ზონა, სადაც დომინირებული სახეობაა საზოგადოებრივი დანიშნულების ობიექტები. მიწის ნაკვეთზე განაშენიანების მაქსიმალური სიმაღლე – 15 მეტრი. კოეფიციენტები: კ-1 = 0,7; კ-3 = 0,1.

ზონა საკურორტო-სარეკრეაციო – ზონა, რომელიც მდებარეობს განაშენიანებული ტერიტორიების საზღვრებში, სადაც დასაშვებია დასასვენებელი, სამკურნალო, სასპორტო და გასართობი დანიშნულების შენობა-ნაგებობების განთავსება. განასხვავებენ 2 ზონას, რომელთაც ზონის შესაბამისად, აქვთ ტექნიკური მონაცემები: მიწის ნაკვეთის მაქსიმალური ფართობი, მიწის ნაკვეთზე განაშენიანების მაქსიმალური სიმაღლე, მიწის ნაკვეთის განაშენიანების მაქსიმალური კოეფიციენტები (კ-1, კ-2 და კ-3).

ზონა სამრეწველო – არსებობს ორი სახის: 1. ზონა, სადაც განაშენიანების დომინირებულ სახეობას შეადგენს სამრეწველო ობიექტები, რომლებშიც არ მიმდინარეობს გარემოსა და ადამიანის ჯანმრთელობისათვის სახიფათო (მავნე) საწარმოო პროცესები; 2. ზონა, სადაც განაშენიანების დომინირებულ სახეობას შეადგენს სამრეწველო ობიექტები, რომლებშიც მიმდინარეობს გარემოსა და ადამიანის ჯანმრთელობისათვის სახიფათო (მავნე) საწარმოო პროცესები. ამ ზონას ასევე მიეკუთვნება ნაგავსაყრელის ტერიტორიები.

ზონა სამუშაო – 1. სივრცე იატაკის ან ფართობის დონიდან 2 მ-მდე სიმაღლეზე, რომელზეც მდებარეობს მუდმივი თუ დროებითი სამუშაო ადგილი; 2. სამუშაო ფრონტის ან სამშენებლო მოედნის ნაწილი, სადაც უშუალოდ ხორციელდება სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოები და განთავსებულია საჭირო მანქანები და მოწყობილობები, აგრეთვე სამუშაოებისათვის გამზადებული მასალები და კონსტრუქციები.

ზონა სამხედრო დანიშნულების 1 (სდზ-1) – სამხედრო დანიშნულების ტერიტორია, სადაც განთავსებულია სამხედრო დანიშნულების შენობა-ნაგებობები.

ზონა სამხედრო დანიშნულების 2 (სდზ-2) – სამხედრო დანიშნულების ტერიტორია, სადაც განთავსებულია საწვრთნელი პოლიგონი.

ზონა სანიტარიულ-დამცავი – ზონა, რომელიც გათვალისწინებულია ქიმიურად საშიში ობიექტისათვის. სანიტარიულ-დამცავ ზონაში აკრძალულია საცხოვრებელი შენობების, საბავშვო და სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი დაწესებულებების, აგრეთვე სხვა ობიექტების განთავსება. სამრეწველო საწარმოთა დაპროექტების სანიტარიული ნორმებით დადგენილია სანიტარიულ-დამცავი ზონის ზომები: 1000 მ – სანიტარიული კლასიფიკაციით I კლასის

საწარმოებისათვის; 500 მ – II კლასის საწარმოებისათვის; 300 მ – III კლასის საწარმოებისათვის; 100 მ – IV კლასის საწარმოებისათვის; 50 მ – V კლასის საწარმოებისათვის. საშიში საწარმოების აბსოლუტური უმრავლესობის სანიტარიულ-დამცავი ზონის სიგანეა არანაკლებ 300 მ.

ზონა სანიტარიული (სან. ზ.) – გამწვანებული ტერიტორიების ზონა, რომელიც იცავს სხვა ზონა(ებ)ს მავნე ზემოქმედებისაგან და, ამასთანავე, აქვს გარემოს გამაჯანსაღებელი ფუნქცია.

ზონა სარეკრეაციო 1 (სზ-1) – სარეკრეაციო ზონა, რომელიც მდებარეობს განაშენიანებული ტერიტორიების საზღვრებში და მოიცავს გამწვანებულ ტერიტორიას (მაგ: ბაღი, ბულვარი, სკვერი, გაზონი და სხვ.). აღნიშნულ ზონაში დაუშვებელია ყოველგვარი მშენებლობა, გარდა: განათების, სარწყავი სისტემის, სარეკლამო ბილბორდისა და დეკორატიული გაფორმების ობიექტისა.

ზონა სარეკრეაციო 2 (სზ-2) – სარეკრეაციო ზონა, რომელიც მდებარეობს ქალაქის განაშენიანებული ტერიტორიების საზღვრებში და მოიცავს გამწვანებულ ტერიტორიას (მაგ: პარკი, ბაღი, ბულვარი, სკვერი, გაზონი), ღია სათამაშო მოედნებს და მსგავსი ტიპის სხვა ტერიტორიებს, სადაც ასევე დასაშვებია სპეციალური ზონალური ნებართვით დაშვებული სახეობები. მიწის ნაკვეთის განაშენიანების მაქსიმალური კოეფიციენტი $k-1 = 0,2$.

ზონა სარეკრეაციო 3 (სზ-3) – ზონა, რომელიც მდებარეობს განაშენიანებული ტერიტორიების საზღვრებში, სადაც დასაშვებია დასასვენებელი, სამკურნალო, სასპორტო და გასართობი დანიშნულების შენობა-ნაგებობების განთავსება. ასევე დასაშვებია სპეციალური ზონალური ნებართვით დაშვებული სახეობები. ზონისათვის განაშენიანების რეგულირების გეგმის შესაბამისი კოეფიციენტებია: მიწის ნაკვეთის განაშენიანების მაქსიმალური კოეფიციენტი $k-1 = 0,3$; მიწის ნაკვეთების გამწვანების მინიმალური კოეფიციენტი $k-3 = 0,5$; მიწის ნაკვეთის განაშენიანების ინტენსივობის კოეფიციენტი $k-2 = 1,0$.

ზონა სასიკვდილო ტოქსიკური დოზის – ზონა, რომლის გარეთა საზღვრის 50%-ზე ადამიანები ღებულობენ სასიკვდილო ტოქსიკურ დოზას (ტოქსოდოზას).

ზონა სასოფლო-სამეურნეო – დასახლების (ადმინისტრაციულ) საზღვრებში არსებულ სასოფლო-სამეურნეო ტერიტორიები, სადაც შესაძლებელია მისი ფუნქციონირებისათვის უზრუნველყოფი დაძმარე შენობა-ნაგებობების არსებობა კანონმდებლობის შესაბამისად.

ზონა სასუნთქი – ადამიანის ირგვლივ სივრცე რადიუსით 0,5 მ.

ზონა სატრანსპორტო 1 (სატრ. ზ-1) – სატრანსპორტო ზონა, რომელიც მდებარეობს ადმინისტრაციულ საზღვრებში და მოიცავს არსებულ და საპროექტო (პერსპექტიულ) ქუჩებს, გზებს, მოედნებს, გზატკეცილებს, ხიდებს, გზაგამტარებს, დროებით ავტოსადგომებს, სარკინიგზო (გასხვისების ზოლის ჩათვლით), მეტროპოლიტენის მიწისზედა ხაზებს, ტრამვაის ხაზებს (ჩამონათვალის ფარგლებში: ტროტუარებს, ქუჩის მომიჯნავე გამწვანებულ ზოლებს, უსაფრთხოების კუნძულებს, გამწვანებულ გზაგამყოფებს, ტროტუარის მიმდებარე გაზონს, ზღუდარებს, დროებით ჯიხურებს).

ზონა სატრანსპორტო 2 (სატრ. ზ-2) – სატრანსპორტო ზონა, რომელიც მდებარეობს განაშენიანებული ტერიტორიების საზღვრებში და მოიცავს არსებულ და საპროექტო (პერსპექტიულ) ავტოსადგომებს, ავტოგასამართ სადგურებს, გზატკეცილების გასხვისების ზოლებს, სადგურებს (მათ შორის აეროსადგურები, საზღვაო სადგურები, ავტოსადგურები,

რკინიგზის სადგურები) და სატრანსპორტო მომსახურების უზრუნველყოფ სხვა საზოგადოებრივ სამყოფებს, სათავსებს კანონმდებლობის შესაბამისად.

ზონა სატყეო – ქალაქის საზღვრებში არსებული სახელმწიფო ტყისა და მისი ფონდის ტერიტორია, სადაც დაუშვებელია ყოველგვარი მშენებლობა.

ზონა საშიში – 1. სივრცე, რომლის ფარგლებშიც სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების წარმოების დროს მუდმივად მოქმედებს ან პოტენციურად შეიძლება მოქმედებდეს საშიში და მავნე საწარმოო ფაქტორები და ზემოქმედებები; 2. ზონა, სადაც არსებობს ძაბვის ქვეშ მყოფ ელექტროდანადგარებთან შეხების ან მიახლოების საშიშროება იმ მანძილზე, რომელზეც შეიძლება მოხდეს საპაერო შუალედის გარღვევა.

ზონა საცხოვრებელი – ტერიტორია განკუთვნილი ადამიანების საცხოვრებლად. საქართველოში არსებობს 6 საცხოვრებელი ზონა: 1. სასოფლო-სააგარაკო განაშენიანების ზონა; 2. ზონა, სადაც განაშენიანების დომინირებული სახეობაა საცხოვრებელი სახლები. ასევე დასაშვებია საზოგადოებრივი დანიშნულების ობიექტების არსებობა კანონმდებლობის შესაბამისად, მათ შორის სამეზობლო თემის პრინციპების დაცვით; 3. მაღალი ინტენსივობის საცხოვრებელი ზონა, სადაც განაშენიანების დომინირებულ სახეობას შეადგენს საცხოვრებელი სახლები. ასევე დასაშვებია საზოგადოებრივი დანიშნულების ობიექტების არსებობა კანონმდებლობის შესაბამისად, მათ შორის სამეზობლო თემის პრინციპების დაცვით; 4. მაღალი ინტენსივობის საცხოვრებელი ზონა, სადაც განაშენიანების დომინირებულ სახეობას შეადგენს საცხოვრებელი სახლები. ასევე დასაშვებია საზოგადოებრივი დანიშნულების ობიექტების არსებობა კანონმდებლობის შესაბამისად, მათ შორის სამეზობლო თემის პრინციპების დაცვით; 5. საშუალო ინტენსივობის საცხოვრებელი ზონა, სადაც განაშენიანების დომინირებულ სახეობას შეადგენს საცხოვრებელი სახლები. ასევე დასაშვებია საზოგადოებრივი დანიშნულების ობიექტების არსებობა კანონმდებლობის შესაბამისად, მათ შორის სამეზობლო თემის პრინციპების დაცვით; 6. მაღალი ინტენსივობის საცხოვრებელი ზონა, სადაც განაშენიანების დომინირებულ სახეობას შეადგენს საცხოვრებელი სახლები. ასევე დასაშვებია საზოგადოებრივი დანიშნულების ობიექტების არსებობა კანონმდებლობის შესაბამისად, მათ შორის სამეზობლო თემის პრინციპების დაცვით. თითოეულ ზონას აქვს თავისი ტექნიკური მონაცემები.

ზონა სახანძრო სიგნალიზაციის კონტროლის – ობიექტის სათავსის ფართობების, მოცულობების ერთობლიობა, რომელშიც ხანძრის ფაქტორების აღმოჩენა ხდება სახანძრო გამაფრთხილებლებით.

ზონა სპეციალური 1 (სპეც. ზ-1) – ზონა, რომელიც მდებარეობს განაშენიანებული ტერიტორიების საზღვრებში ან საზღვრებს გარეთ, სადაც დასაშვებია სასწავლო, სამედიცინო კომპლექსების, სამეცნიერო-კვლევითი, სამეცნიერო-საწარმოო დაწესებულებების, აგრეთვე, საქალაქო ინფრასტრუქტურის მომსახურებისა და სასაწყობო ობიექტების განთავსება.

ზონა სპეციალური 2 (სპეც. ზ-2) – ტერიტორია, განკუთვნილი სასაფლაოებისთვის.

ზონა ტექნიკური (დამცავი) – საზღვრები ტერიტორიისა, რომელიც გამოიყენება მიწისზედა და მიწისქვეშა სატრანსპორტო და საინჟინრო ნაგებობებისა და კომუნიკაციების მშენებლობისა და ექსპლუატაციისათვის.

ზონა უსაფრთხოების – ამა თუ იმ ობიექტის უსაფრთხოებისათვის ირგვლივ შემოვლებული ზონა.

ზონა ფუნქციური – ტერიტორია კონკრეტული საზღვრებით, დადგენილი ფუნქციური დანიშნულებითა და გამოყენების რეჟიმით.

ზონა ქიმიური მოწამვლის – ზონა, რომლის ფარგლებშიც მუდავნდება ძლიერმოქმედი მომწამლავი ნივთიერების დამაზიანებელი მოქმედება და მოიცავს სასიკვდილო და დამაზიანებელი ტოქსიდოზების ზონებს, აგრეთვე დისკომფორტის ზონას.

ზონა შეტბორვის – ტერიტორია, რომელიც ექვემდებარება შეტბორვას წყალსაცავის ან წყლის სხვა ობიექტების მშენებლობისას.

ზონა შეტყობინების – ფართობი შენობის ან ნაგებობის საზღვრებში, სადაც თანამიმდევრობით გააქტიურებადი შეტყობინების დანადგარებია.

ზონარი – დაგრეხილი ძაფებისაგან ან მათი კონების დაწვნიტ მიღებული წრიული ან ბრტყელი ნაკეთობა (ნახ. 1. ვებსაცმლის ზონარი). შეიძლება იყოს ბამბის, აბრეშუმის, აზბესტის, გუტაპერჩის, ქერლის, ხელოვნური ბოჭკოსი, ლითონის, ელექტრული და სხვ. იყენებენ ნაკეთობათა გასაწყობად. ელექტრულ ზ. აქვს ლითონის (ძირითადად სპილენძის) მავთულებისაგან დაგრეხილი და პლასტმასის ან რეზინის იზოლაციანი 2 ან 3 ძარღვი.

ნახ. 1

ზონდი (ჰოლანდ. zond გაგზავნილი) – 1. სამშენებლო კონსტრუქციების ღარებში (მიღებში) კაბელის გასაჭიმი იარაღი (ნახ. 1. გოფირებული პოლივინილქლორიდის მილი ზონდით); 2. პატარა აეროსტატი, რომელიც ატმოსფეროს ზედა ფენებში ავტომატურად იწერს მეტეოროლოგიურ მონაცემებს; 3. ბურღი, რომლითაც იკვლევენ ნიადაგის ქვედა ფენებს და იღებენ მათ ნიმუშებს; 4. მედიც. წვრილი მილი ან ღარი, რომელიც შეჰყავთ სხეულის ღრუში გამოკვლევის ან მკურნალობის მიზნით; 5. გადამწოდი; 6. გამზომი სისტემის ელემენტი; 7. რუსული პლანეტშორისი ავტომატური სადგურის დასახელება.

ნახ. 1

ზონები სპეციალური რეგულირების – ზონები, გამოყოფილი სანიტარულ-ეკოლოგიური და ტექნიკური მოთხოვნების საფუძველზე, რომელიც ზღუდავს ამ ტერიტორიების გამოყენებას სამეურნეო და სხვა დანიშნულებით.

ზონირება – 1. სისტემის დაყოფა ისეთ ზონებად, რომელთა მტყუნება არ იწვევს მთელი სისტემის გამოსვლას წყობიდან; 2. ტერიტორიის დაყოფა ზონებად ქალაქთმშენებლობითი დაგეგმარების დროს, ტერიტორიების ამა თუ იმ დანიშნულებით გამოყენების ან არ გამოყენების მიზნით.

ზოფორი – ბერძნული ტაძრების არქიტექტურაში სკულპტურული ფრიზი, რომელიც ანტაბლამენტზე არქიტრავს გამოყოფდა კარნიზისაგან. ფარავდა ნაგებობის სახურავში განლაგებული კოჭების კავშირების კონსტრუქციებს. იონიურ არქიტექტურაში წარმოადგენდა მარმარილოს ბრტყელ ზედაპირს. კორინთულში კი შემკული იყო ცხოველთა გამოსახულებებით (აქედან მოდის ტერმინის სახელიც). დამატებით იხ. ანტიფემა.

ზუგდიდის დადიანების სასახლე – საქართველოს საერო ხუროთმოძღვრების შესანიშნავი ძეგლი, ზუგდიდის დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმი (ნახ. 1. საერთო ხედი). მდებარეობს დასავლეთ საქართველოში, სამეგრელოს მხარეში, ქ. ზუგდიდის ცენტრში. კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: დედოფლის სასახლე, ნიკო დადიანის სასახლე, კარის ეკლესია და ბოტანიკური ბაღი.

ნახ. 1

ეს ისტორიული სასახლე სამეგრელოს მთავრების, დადიანების რეზიდენცია იყო. პირველად სამთავრო რეზიდენცია ააგო ოდიშის მთავარმა ლევან II დადიანმა (1611-

1657 წწ.), ხოლო ჩვენამდე მოღწეული კომპლექსის შემქმნელები არიან სამეგრელოს მთავრი დავით დადიანი (1813-1853 წწ.), მისი მეუღლე ეკატერინე ჭავჭავაძე-დადიანისა (1816-1882 წწ.) და მათი ვაჟი ნიკო დადიანი. დედოფლისეული სასახლის რეკონსტრუქცია XIX საუკუნის 60-იან წწ-ში ჩაატარა გერმანელმა არქიტექტორმა რაისმა, რომელმაც გოტური სტილი გამოიყენა სასახლის განახლებისას, ხოლო ნიკო დადიანის ორსართულიანი სასახლე XIX ს-ის 80-იან წწ-ში ააგო რუსმა არქიტექტორმა ლეონიდ ვასილევმა. მან ტრადიციულ რუსულ ექსტერიერს ოსტატურად შეუხამა ქართული ინტერიერი და იმდროინდელი საქართველოსათვის სრულიად უჩვეულო არქიტექტურული ნიმუში მიიღო. სასახლეს ამშვენებს აივანი, რომელსაც უნიკალური ხის ჭერი აქვს, მის შესაქმნელად ათიათასამდე ხის პატარა დეტალია ხელით დამუშავებული და ასეა შექმნილი დაახლოებით ხუთმეტრიანი მოზაიკა, სადაც

ნახ. 2

ცენტრალური ადგილი შვიდკუთხა გეომეტრიულ ფიგურას უჭირავს (ნახ. 2. სასახლის ხის ჭერის მოზაიკა). მთლიანად აივნის მოზაიკურ გაფორმებაში დაახლოებით 50 ათასამდე ხის პატარა ორნამენტია გამოყენებული, ზუსტად არ არის ცნობილი ვინ არის აივნის არქიტექტორი, თუმცა გადმოცემის მიხედვით, სამეგრელოს დედოფალს ეკატერინე ჭავჭავაძეს აივნის გასაკეთებლად ლაზეთიდან საუკეთესო ოსტატები მოუწვევია და მათთვის მანამდე არნახული არქიტექტურული ნიმუშის შექმნა დაუვალებია, ყოველი დეტალი თავლში სხვადასხვა ტემპერატურაზეა მოხარშული, რითაც მათ განსხვავებული ფერადოვნება აქვთ მიღებული და ამიტომაც აივნის მოზაიკა უმშვენიერესია სანახავად.

გარდა დედოფლისა და ნიკო დადიანის სასახლეებისა კომპლექსს ამშვენებდა მიურატების, გორდის და სალხინოს სასახლეები, რომლებსაც სამწუხაროდ ჩვენამდე არ მოუღწევია.

დადიანების სასახლის მუზეუმი უძველესია საქართველოში. დავით დადიანმა ჯერ კიდევ 1839 წელს დააფუძნა პირადი მუზეუმი, არქეოლოგიური, ნუმიზმატიკური, სამხედრო და ეთნოგრაფიული კაბინეტებით (ნახ. 3. მუზეუმის ინტერიერი). ამჟამად მუზეუმში 50000-ზე

ნახ. 3

მეტი ექსპონატი ინახება. მუზეუმის იშვიათ ექსპონატებს შორის დაცულია საფრანგეთის იმპერატორის ნაპოლეონ ბონაპარტის (1769-1821 წწ.) ბრინჯაოს ნიღაბი (ნახ. 4. ნაპოლეონ I-ის ბრინჯაოს ნიღაბი), რომელიც ჩამოსხმულია პარიზში 1833 წელს ანატომიის პროფესორის ფრანჩესკო ანტომარკის მიერ (ხელოსნები რიშარი და კენელი). მუზეუმს ამშვენებს ევროპელი მხატვრების უნიკალური ნამუშევრები, მათ შორის გერმანელი ფერმწერის ფრანც ვინტერჰალტერის მიერ 1865 წელს შესრულებული ეკატერინე ჭავჭავაძის პორტრეტი (ნახ. 5. ეკატერინე ჭავჭავაძის პორტრეტი),

ასევე ფრანგი მხატვრის პიერ ბლანშარის რამდენიმე ნამუშევარი, რომელიც რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე II-მ საჩუქრად გადასცა სამეგრელოს მთავარ ნიკო დადიანს.

მუზეუმის ოქროს ფონდში განთავსებულია XI-XIX საუკუნეების ოქრომქანდაკებლობისა და ოქრომჭედლობის უბრწყინვალესი ნიმუშები – თამარ მეფის დედის ბურდუხან დედოფლის ხატი (XII ს.), წმინდა გიორგის კარედი ხატი ქტიტორის კირილე ჟუანიძის გამოსახულებით (XVI ს.), ხუნძი პოლიტიკური და რელიგიური მოღვაწის, კავკასიის მთიელ ხალხთა მეთაურის, იმამ შამილის ხმალი, ფრანგული ისტორიისა და კულტურის უნიკალური ნივთები, ბულის, როკოკოსა და ამპირის სტილის ავეჯი, ქართული, იაპონური,

ნახ. 4

ნახ. 5

ჩინური, ბროლის, ქაშანურის ჭურჭელი, მოვერცხლილი ლარნაკები, ალბომი ოქროს ყდით, ანტიკური და შუასაუკუნეების ოქრომჭედლობის ნიმუშები, ფულის მდიდარი კოლექცია (კოლხური თეთრი, რომაული, ბიზანტიური მონეტები, რომის იმპერატორის იუსტინიანე I-ის (527-565 წწ.) მონეტა, ძვ.წ. I - ახ.წ. I-II საუკუნეების კოლხური ოქროს მონეტა), ქართული საეკლესიო ნაქარგების ნიმუშები, ლევან II დადიანის ბრძანებით დამზადებული გარდამოხსნა, გიორგი მეფის სამწერობელი (XI ს.), XVI-XIX საუკუნეების უნიკალური ხელნაწერი წიგნები, ძველი და ახალი ქვის ხანის იარაღები (თაგილონის განძი) და მრავალი სხვა.

ზუგდიდის მუზეუმის საგანძურს წარმოადგენს უდიდესი ქრისტიანული სიწმინდე – ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის კვართი (ნახ. 6. ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის კვართი),

რომელიც ბიზანტიის იმპერიის დაცემის შემდეგ (1453 წ.) საქართველოში გადმოუტანიათ. იგი ჯერ ბედის ტაძარში, შემდეგ კი ხობის ეკლესიასი დაუბრძანებიათ, 1533 წლიდან კი ლევან I დადიანს სამეგრელოს სამთავრო სასახლეში გადმოუსვენებია. აქ კიდევ მრავალი სიწმინდეა დაცული: წმინდა მარინეს მკლავი, წმინდა კვირიკეს ხელის მტევანი, წმინდა გიორგის ბარძაყის ძვლის ნაწილი, წმინდა იოანე ნათლისმცემლის ძვლის ნაწილი. წმინდა ნაწილები მოთავსებულია ვერცხლით მოჭედილ პატარა ზომის ლუსკუმაში, რომელიც შემკობილია ძვირფასი თვლებით და ღვთისმშობლის ოქროს რელიეფური გამოსახულებით.

ზუგდიდის არქიტექტურული ანსამბლის მშენებაა 1840 წლიდან დავით დადიანისა და მისი მეუღლის ეკატერინე ჭავჭავაძის მიერ სასახლის ირგვლივ გაშენებული ბოტანიკური ბაღი, რომელსაც 67 ჰა ტერიტორია უჭირავს. ეკატერინეს ბაღის გასაშენებლად ევროპიდან მოუწვევია ტრიესტელი სპეციალისტი მეზაღე ჟოზეფ ბაბინი და იტალიელი მეზაღე-დეკორატორები ძმები გაეტანო და ჯიოვანო ზიმბერლეტები. თერსლეული და ნერგები საფრანგეთის ვერსალის ბაღიდან იქნა ჩამოტანილი. ამიერკავკასიაში საუკეთესო ბაღი ყვავილნარებით, გაზონებით, ხელოვნური პეიზაჟებითა და ჭადრების ხეივნებით (ნახ. 7. ბოტანიკური ბაღი), ფრანგული სიმეტრიული სტილითა და იტალიური განაშენიანების პრინციპით მოეწყო. სამწუხაროდ, 1856 წელს ოსმალის სარდლის ბრძანებით ისკანდერ ფაშამ აჩეხა და გააჩანაგა ბაღი, თუმცა ეკატერინე დედოფალს ფარხმალი არ დაუყრია, ბაღი აღადგინა და ძველებური ხიბლიც დაუბრუნა. ბაღს დღესაც ამშვენებს მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან (იაპონია, იტალია, ინდოეთი, ჩრდილოეთ ამერიკა და სხვ.) ჩამოტანილი ხეები და დეკორატიული მცენარეები, რომლებიც შესანიშნავად შეეთვისა ქართულ კლიმატს და განუსაზღვრელ სიამოვნებას ანიჭებენ მნახველებს.

ნახ. 6

დადიანების სასახლის ჩრდილო-აღმოსავლეთით მდებარეობს მთავრისეული ეკლესია, რომელიც 1825-1830 წლებში აუშენებიათ და სამეგრელოს მთავრის ოჯახის კარის ეკლესია იყო (ნახ. 8. დადიანების კარის ეკლესია). აქ დასვენებულ ვლადიკლავის ღვთისმშობლის ხატს ირგვლივ შემოვლებული ჰქონია წმინდა სარტყელი, რომელიც XI საუკუნეში ბიზანტიიდან ჩამოუტანია საქართველოს მეფის (1027-1072 წწ.) ბაგრატ IV-ის მეუღლეს – ელენეს.

ნახ. 7

ნახ. 8

ზუმერი (გერმ. summer<summen ბზული, ზუზუნი) – ელექტრომოწყობილობა ხმოვანი სიგნალების მისაღებად (მაგ., ტელეფონის ზუმერი).

ზუმფი (გვიანდ. შუაინგლ. sompe ჭაობი, ჭანჭრობი, საფლობი<გერმ. Sumpf ჭაობი, ჭანჭრობი; ჭაობიანი ადგილი) – იხ. ზუმფი.

ზუმფარი – მაგარი მინერალი, რომლითაც ქსოვილი, ტყავი ან ქალაღი იფარება მერქნის ან ლითონის ნაკეთობათა ზედაპირების გასახეხად (ნახ. 1. ზუმფარის რულონი). არსებობს ზ. ნაირსახეობები: ალმასის, კარბორუნდის, კვარცის, კორუნდის, მინის, მოწის, მსხვილმარცვლოვანი, ნავთობმედეგი, წყალმედეგი, წვრილმარცვლოვანი და სხვ.

ნახ. 1

ზუმფი (ზუმფი) (გვიანდ. შუაინგლ. sompe ჭაობი, ჭანჭრობი, საფლობი<გერმ. Sumpf ჭაობი, ჭანჭრობი; ჭაობიანი ადგილი) – 1. შახტის ჭაურის ქვედა ნაწილი, რომელიც მდებარეობს ჭაურმიმდებარე ეზოს დონის დაბლა. ემსახურება გრუნტის წყლების შეგროვებას (ნახ. 1. მეტროპოლიტენის მშენებლობის დროს გამოყენებული სადრენაჟო გადატუმბვის ზუმფი); 2. მადაროს ფსკერზე ჩასასვლელი ორმო; 3. სააკუმულაციო ტევადობა, მოწყობილი მთის ქანებში წყლის ან ჰიდრონარეგების შესაგროვებლად.

ნახ. 1

ზურგქარი – ქარი, რომელიც უბერავს ზურგის მხრიდან.

ზურმუხტი (ინგლ. emerald<შუაინგლ. emeraude, emeralde<ძვ. ფრანგ. esmeraude, esmeralde, esmeragde<ლათ. smaragdus<ბერძ. smáragdos მწვანე ქვა) – მწვანე ან ღია მწვანე ფერის მყიფე მინერალი ბივრილის ჯგუფისა. პირველი კლასის ძვირფასი საიველირო ქვა, რომელიც შეიცავს ქრომს. ქიმიური ფორმულა – $Be_3Al_2(SiO_3)_6$; სიმკვრივე – 2690-2780 კგ/მ³; სიმაგრე მოოსის სკალით – 7,5-8; მინარეგები: რკინის ჟანგი (Fe_2O_3), ვანადიუმის ჟანგი (V_2O_5), ქრომის ჟანგი (Cr_2O_3). ზურმუხტის თვლებს დიდად აფასებდნენ ძველ ეგვიპტეში, ინდოეთში, სამხრეთ ამერიკის ძველ ცივილიზაციებსა და სხვ., აგრეთვე ეროპასა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში. უდეფექტო ზურმუხტის ქვის ღირებულება (წონით მეტი 5 კარატზე) ზოგჯერ აჭარბებს ალმასის ღირებულებას.

ზურმუხტის მწვანა – ზურმუხტის ჟანგი, საღებავების წარმოებაში გამოიყენება, როგორც პიგმენტი.

ზღარბი – რკ.ბ.-ის ან რელსებისაგან შექმნილი სინჟინრო ზღუდე (ნახ. 1). სპეციალური საშუალებები "ზღარბი დიანა" და "სპეციალური ბადე" განკუთვნილია სატრანსპორტო საშუალებათა იძულებითი წესით გასაჩერებლად (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

ზღვართა თეორია – თეორია, რომელიც წარმოადგენს თანამედროვე მათემატიკური ანალიზის საფუძველს. ზღვართა თეორია შეისწავლის ზღვრების თვისებებს და ადგენს მათი არსებობის პირობებსა და იმ წესებს, რომლებითაც შესაძლებელია განვსაზღვროთ ამ სიდიდეების მარტივი ფუნქციების ზღვარი. ზ. თ. ადგენს მთელ რიგ თეორემებს, რომლებიც აადვილებს ზღვრის მოძებნას.

ზღვარი – 1. მასალების მექანიკური მახასიათებლების მაქსიმალურად შესაძლებელი მნიშვნელობები, განსაზღვრული თეორიული ან ექსპერიმენტული გზით, რომელიც აფიქსირებს საზღვარს ამ მახასიათებლებს შორის ანუ რაოდენობრიობის გადასვლას თვისობრიობაში. არსებობს მასალის ბზარმდეგობის, გამძლეობის, დალილობის, დენადობის, დრეკადობის, პროპორციულობის, სიმტკიცის, ცოცვადობის, ხსნადობისა და სხვ. ზღვარი; 2. მათემატიკის ერთ-ერთი ძირითადი ცნება. ზ. მუდმივი სიდიდეა, მას უსაზღვროდ უახლოვდება რაიმე ცვლადი სიდიდე, რომელიც, თავის მხრივ, დამოკიდებულია სხვა ცვლადზე, ამ უკანასკნელის გარკვეულად ცვლილებისას. ზ. განმარტებისას ძირითადია განსახილველი ობიექტების სიახლოვის ცნება; მხოლოდ მისი შემოღების შემდეგ იღებს ზ. ზუსტ აზრს. ზღვართან დაკავშირებულია მათემატიკური ანალიზის ძირითადი ცნებებია: უწყვეტობა, წარმოებული, დიფერენციალი, ინტეგრალი. უმარტივეს წარმოადგენს რიცხვითი მიმდევრობის ზ. ცნება, რომლის დახმარებით შეიძლება განისაზღვროს ფუნქციის ზ. ცნება, სივრცის წერტილთა მიმდევრობის ზღვარი, ინტეგრალური ჯამების ზღვარი; 3. საზღვარი, მიჯნა; 4. ის, რაც აშორებს, ყოფს, განასხვავებს ერთმანეთისგან ორ რასმე; 5. რისამე უმაღლესი, უკიდურესი დონე, საფეხური, ხარისხი.

ზღვაური – ზღვის მხრიდან მონაბერი ძლიერი ქარი.

ზღვის მრღნელები – ბიომავნებლები, რომლებიც აზიანებენ მერქნის იმ ნაწილს, რომელიც წყალშია. ზ. მ. მიეკუთვნება: მოლუსკები, კიბორჩხალები, ლიმნორია, ხელიურა, ხომალდის ჭია და სხვ.

ზღვრული დასაშვები ეკოლოგიური რისკი – მისაღები ეკოლოგიური რისკის მაქსიმალური დონე. განისაზღვრება არახელსაყრელი ეკოლოგიური ეფექტების ერთობლიობის მიხედვით და არ უნდა აღემატებოდეს მას ეკონომიკური და სოციალური სისტემების ინტერესებისგან დამოუკიდებლად.

ზღვრული დრეკადობა – დრეკადობა, რომლის დროსაც ღეროში კრიტიკული დაძაბულობა სიდიდით ტოლია პროპორციულობის ზღვრისა ღეროს მასალისათვის.

ზღვრული მდგომარეობა – სამშენებლო კონსტრუქციების გაანგარიშების მეთოდი. კონსტრუქციის მდგომარეობა ზღვრულია, როცა ის ვეღარ აკმაყოფილებს წაყენებულ საექსპლუატაციო მოთხოვნებს, ე.ი. არის მზიდუნარიანობის ამოწურვის ზღვარზე და დაკარგული აქვს გარეგანი ზემოქმედებისადმი წინააღობის უნარი, ან არ არის დაცული ნორმალური საექსპლუატაციო პირობები, რადგან დეფორმაციებმა მიაღწიეს ზღვრულ დასაშვებზე მეტ სიდიდეს. გაანგარიშების მიზანია ის, რომ კონსტრუქციამ ექსპლუატაციის პირობებში არ მიაღწიოს და არ გადალახოს ზღვრული მდგომარეობა. ზოგადად კონსტრუქციების გაანგარიშებისას იყენებენ ორი ჯგუფის ზღვრულ მდგომარეობას (რუსული ნორმების შესაბამისად): I ჯგუფი ითვალისწინებს გაანგარიშებას სიმტკიცესა და მდგრადობაზე; II ჯგუფი – გაანგარიშებას დეფორმაციებზე.

ზღვრული მდგომარეობის კრიტერიუმი – ობიექტის ზღვრული მდგომარეობის ნიშანი ან ნიშანთა ერთობლიობა, რომელიც დადგენილია ნორმატიულ-ტექნიკური და საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციით.

ზღვრული სიჩქარე ვარდნისას – ვარდნილი სხეულის სიჩქარე, რომლის დროსაც მოძრაობისადმი წინააღობის ძალა აწონასწორებს სიმძიმის ძალას.

ზღვრული შემოსავალი – საქონლის დამატებითი ერთეულის გაყიდვის შედეგად მიღებული დამატებითი შემოსავალი, ე.

ი. ზღვრული (ბოლო) პროდუქტით მიღებული შემოსავალი.

ზღუდარი – 1. ზღუდე; ქალაქის ან სხვა დასახლების, ეზოსი და მისთ. გარშემო შემოვლებული კედელი (ღობე, გალავანი და ა.შ.); 2. ბარიერი, ნაგებობა, რომელიც აფერხებს თავისუფალ გასვლას; 3. კაშხალი, მოლი, ჯებირი, წყლის დასაგუბებლად დინების განივად ამოყვანილი კედელი; 4. ბალავარი, გამირი; 5. კონსტრუქციული ელემენტი (ქვის, ხის, ლითონის, რკ.ბ-ის) რომლითაც გადაიხურება კარის ან ფანჯრის ღიობი (ნახ. 1. ლითონის ზღუდარი კარის ღიობის თავზე).

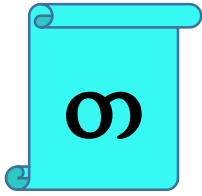
ნახ. 1

ზღუდე – რისამე დასაცავად გარშემოვლებული კედელი, ღობე, დაბრკოლება, საზღვარი, გალავანი და მისთ. ზ. შეიძლება იყოს ქვის, აგურის, ბეტონის, ქვითკირისა და სხვ.

ზღურბლი – ბჭე, დირე (კარისა), კარობანი, კარაპინი, კარნაგელა; კარის ჩარჩოს ქვედა გამოტანილი ძელი ან ის უხილავი ხაზი, რომელიც გასდევს დახურულ კარს იატაკზე (ნახ. 1). კარის ქვეშ გადასასვლელზე დადებული დირე; იატაკის ის ნაწილი, რომელიც გასდევს მიხურულ კარს.

ნახ. 1

თაბაშირ-მუყაოს ფილები – შემომზადებული საშენი მასალა, დამზადებული თაბაშირისა და მუყაოს ფურცლებისგან. ძირითადად გამოიყენება შენობების ინტერიერში (თაბაშირის შემცველობის გამო არ არის წყალმედეგი) ტიხრების მოსაწყობად, კედლებისა და ჭერის მოსაპირკეთებლად (ნახ. 1). მზადდება თაბაშირის დუღაბისაგან (შეიცავს სხვადასხვა დანამატებს), რომელსაც მუყაოს (ან სქელი ქაღალდის) ფურცლებს შორის წნეხში ატარებენ და შემდეგ აშრობენ. აქვს მართკუთხა ფილის (პანელის) ფორმა და მასიური (ზოგჯერ ღრუტანიანი) მოცულობა. გამოდის რამდენიმე სტანდარტული ზომის სახით, მათ შორის ყველაზე გავრცელებულია 2500×1200×12,5 მმ. არსებობს ჩვეულებრივი, ტენ- და ცეცხლგამძლე ფილები. ტენგამძლე ფილები განკუთვნილია სათავსებისათვის, სადაც ჰაერის მაღალი ტენიანობაა (მაგ., სააბაზანოებში).

ნახ. 1

ცეცხლგამძლე ფილები გამოიყენება ბუხრის პირებისა და სხვ., ცეცხლის წყაროსთან ახლოს მყოფი კვანძების მოსაპირკეთებლად. არსებობს აგრეთვე

თაბაშირბოჭკოვანი ფილები და მაღალი ბგერაიზოლაციის აკუსტიკური თაბაშირ-მუყაო. გამოიყენების სიმარტივისა და სიიარვის წყალობით თ.-მ. ფ., ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული საშენი მასალაა მსოფლიოში. გავრცელებულია თაბაშირ-მუყაოს წარმოებისა და გამოყენების რამდენიმე საერთაშორისო სტანდარტი, მათ შორის საერთაშორისო სამშენებლო კოდექსის სტანდარტი.

თაბაშირბეტონი – თაბაშირის მჭიდა (შემკვრელი) მასალების ბაზაზე დამზადებული ბეტონი. გამოიყენება სხვადასხვა ნაკეთობების დასამზადებლად, როგორცაა ტიხრის პანელები და ფილები, სანტექნიკისა და სავენტილაციო ბლოკები, თბოსაიზოლაციო და ცეცხლდამცავი ფილები და სხვ.

თაბაშირბოჭკოს ფურცელი – ფურცლოვანი მოსაპირკეთებელი ნაკეთობა, რომელიც მზადდება სამშენებლო თაბაშირის, ცელულოზის ბოჭკოსა და სხვადასხვა ტექნოლოგიური დანამატებისაგან. მასალა უფრო ძვირია, ვიდრე პოპულარული თაბაშირმუყაო, მაგრამ აქვს რიგი უპირატესობებისა, მაგ., ერთგვაროვნება, მაღალი სიმკვრივე (1250 კგ/მ³), ყინვამედეგობა (15 ციკლი თაბაშირმუყაოს 4 ციკლის საწინააღმდეგოდ), კარგი თბოიზოლაცია და მაღალი ცეცხლმედეგობა.

თაბაშირი (ბერძ. gypsos ცარცი, კირი) – სულფატების კლასის მინერალი (ქიმიური ფორმულა $CaSO_4 \cdot 2H_2O$), უფერო, თეთრი, რუხი კრისტალებით, დანალექი ქანი (ნახ. 1). მისგან მიიღება ჰაერული შემკვრელი ნივთიერება ბუნებრივი თაბაშირის ქვის გამოწვით 140-170°C ტემპერატურაზე (სამშენებლო თ. ძველი სახელწოდებაა ალებასტრი). ატმოსფერულ წნევაზე

გამოწვისას მიიღება დაბალი სიმტკიცის ნახევარწყლიანი კალციუმის სულფატი. სამშენებლო თ. ხასიათდება მაღალი წყალმთხოვნილებით (55-65%) და შედარებით დაბალი სიმტკიცით (2-7 მპა). მაღალი სიმტკიცის თ. წყალმთხოვნილებაა 35-40% და აქვს მეტი სიმტკიცე (10-25 მპა). თაბაშიროვანი ყველა შემკვრელი არის სწრაფშემკვრელი (როგორც წესი, 2-20 წთ) და სწრაფგამაგრებადი. შეკვრის პროცესის შესანელებლად იყენებენ სხვადასხვა დანამატს: ხის წებოს, სულფიდსაფუარს, ბორის მჟავას, პოლივინილაცეტატს და სხვ. თ. გამაგრების დროს ფართოვდება (მოცულობის 0,2%), რაც სასარგებლოა არქიტექტურულ-დეკორატიული ნაკეთობის დამზადებისას. კარგად ეჭიდება მერქანს და მიზანშეწონილია მისი დაარმირება მერქნის ლარტყით, მუყაო-ქაღალდით და სხვა მსგავსი მასალით. გამაგრებული თ. სიმკვრივე შეადგენს 1200-1500 კგ/მ³, ფორიანობა – 30-60%. თ. ახასიათებს მაღალი ჰიგროსკოპულობა, ამიტომ, თ. ნაკეთობის გამოყენება მიზანშეწონილია მშრალ პირობებში. ჩვეულებრივ პირობებში თ. შერევა ცემენტთან არ შეიძლება, რადგან მათი ურთიერთმოქმედების შედეგად წარმოიქმნება არამდგრადი მასალა, რომელიც დეფორმირდება და იშლება კალციუმის ჰიდროსულფოალუმინატის მაღალსულფატური ფორმის წარმოქმნით, კრისტალიზდება წყლის მოლეკულასთან შეერთებით და მნიშვნელოვნად იმატებს მოცულობაში. შედარებით სტაბილური თაბაშირის ქვის მისაღებად მას უმატებენ აქტიურ დანამატებს. არსებობს კომპოზიტიური თაბაშიროვანი შემკვრელი, რომელშიც მცირე რაოდენობით შედის პორტლანდცემენტი, აქტიური მინერალური კომპონენტი, სუპერპლასტიფიკატორი, კაჟმიწა და სხვ. ეს შემკვრელი 1,2-2-ჯერ მტკიცეა, ვიდრე აქტიურ დანამატიანი და გაცილებით წყალმედეგია. თაბაშიროვანი შემკვრელი წარმოადგენს ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტს, მზადდება შედარებით მარტივად, ენერჯის ნაკლები დანახარჯით, რაც განაპირობებს მის ფართოდ გამოყენებას მშენებლობაში.

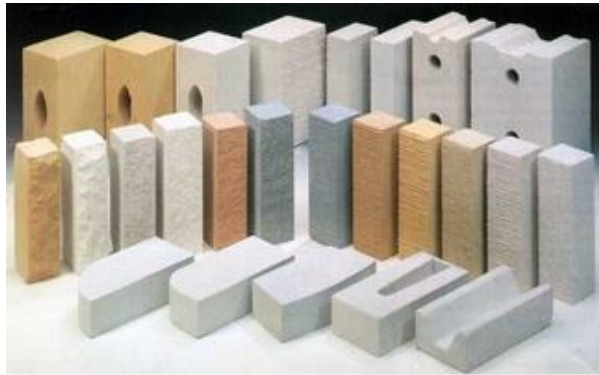
ნახ. 1

თაბაშირი ანჰიდრიდული – თაბაშირის სახეობა, რომელიც ხასიათდება შენელებული შეკვრის უნარით. შეკვრის დასაწყისი არა უადრეს 30 წუთისა, დასასრული კი – არა უგვიანეს 24 საათისა. მისი მარკებია 5; 10; 15; 20 მპა. გამოიყენება წყობისა და საღესი დუღაბებისათვის, ბეტონებისათვის, ხელოვნური მარმარილოსა და თბოსაიზოლაციო მასალების წარმოებაში.

თაბაშირი საყალიბო – თაბაშირის სახეობა, რომელიც ჩვეულებრივისაგან განსხვავებით, წმინდად დაფუთული მასალაა. იყენებენ არქიტექტურული დეტალების, ყალიბების, კერამიკული ნაკეთობების დასამზადებლად, აგრეთვე სხვა დარგებში.

თაბაშირის მჭიდა მასალები – ჰაერული შემკვრელი მასალები, რომლებიც მიიღება ნახევრადწყლიანი ან უწყლო კალციუმის სულფატის საფუძველზე (ანჰიდრიტული შემკვრელები). ენერგეტიკული დამუშავების პირობების, ასევე შეკვრისა და გამაგრების სიჩქარის მიხედვით თ. მ. მ. იყოფა 2 ჯგუფად: დაბალგამოწვის (სწრაფმჭიდი და სწრაფგამყარებადი) – სამშენებლო და საყალიბო თაბაშირი, მაღალი სიმტკიცის თაბაშირი, თაბაშირ-ცემენტ-პუცოლანური შემკვრელები; მაღალგამოწვის (ნელამჭიდი და ნელაგამყარებადი) – ანჰიდრიტული ცემენტი, მაღალგამოწვის თაბაშირი.

თაბაშირისა და თაბაშირბეტონის ნაკეთობები – თაბაშირის შემკვრელზე დამზადებული ნაკეთობები, რომლებსაც აქვთ მცირე სიმკვრივე, საკმარისი სიმტკიცე, კარგად ემორჩილებიან მექანიკურ დამუშავებას და გამოირჩევიან ცეცხლმედეგობითა და მაღალი თბო- და ბერასაიზოლაციო თვისებებით. თაბაშირბეტონის ნაკეთობების (ნახ. 1. თაბაშირბეტონის ნაკეთობები) დამზადებისას, ტენ- და წყალმედეგობის ასამაღლებლად, გამოიყენება თაბაშირ-ცემენტ-პუცოლანური და თაბაშირმჭიდა-ცემენტ-პუცოლანური შემკვრელები, ნაკეთობას კი ფარავენ წყალმედეგი წყალგაუმტარი საღებავებით ან პასტებით.

ნახ. 1

ნაკეთობებს, თაბაშირის შემკვრელის საფუძველზე, ამზადებენ თაბაშირის ცომის, თაბაშირის ხსნარის ან თაბაშირბეტონისაგან მინერალური (ქვიშა, კერამზიტის ლორღი) და ორგანული (ხის ნახერხი, ბურბუმელა, ლელქაში) შემკვრელების დამატებით. თ. და თ. ნ. ახასიათებთ სიმყიფე, ამიტომ დამზადებისას მათში შეჰყავთ მარმირებელი მასალები ხის

ძელაკების, ლელქაშის, ფოლადის არმატურის (ზადე, მავთული) სახით. შენობის კედლების, ტიხრების, ჭერის მოპირკეთებისათვის გამოიყენება თაბაშირმუყოსა და თაბაშირბოჭკოვანი ფურცლები. ტიხრების მოსაწყობად მზადდება თაბაშირისა და თაბაშირბეტონის ფილები სისქით 80-100 მმ. არსებობს ლინოლეუმის იატაკის საფუძვლად გამოყენებული პანელები, დამზადებული თაბაშირბეტონისაგან სიმტკიცის ზღვრით კუმშვისას არანაკლები 7 მპა, რომლებსაც აქვთ ხის კარკასი. ასეთი პანელების გამოყენება დასაშვებია სათავსებში ნორმალური ფარდობითი ტენიანობით. სამშენებლო თაბაშირი ფართოდ გამოიყენება სავენტიაციო ბლოკების დასამზადებლად სიმტკიცის ზღვრით კუმშვისას 12-13 მპა. ეს ბლოკები შეიძლება დამზადებული იქნეს აგრეთვე თაბაშირ-ცემენტ-პუცოლანური შემკვრელისაგან მინერალური და ორგანული დანამატებით. დაბალსართულიან მშენებლობაში, აგრეთვე სამრეწველო ადმინისტრაციული და საცხოვრებელი მიმართულების შენობებისა და ნაგებობების ტიხრების მოსაწყობად, გამოიყენება თაბაშირის ბლოკები კილოებითა და თხემებით (ნახ. 2. თაბაშირბეტონის სატიხრე ბლოკები), რომლებიც უზრუნველყოფს სწრაფ მონტაჟსა და ბლოკების პირაპირების სიმტკიცეს.

ნახ. 2

თაბაშირმუყოს ფურცელი – ფურცლოვანი ნაკეთობა თაბაშირის უწყვადი შუა შრისაგან, რომლის სიბრტყეები, ტორსული ნაწიბურების გარდა, შუა შრესთან მჭიდროდ მიწებებული მუყაოთია შემოსილი.

თაბაშირსხმული – თაბაშირის სხმული ნაკეთობა, რომელიც მზადდება პლასტიკური თაბაშირის უწყვეტი ჩამოსხმით. შეიძლება იყოს დაარმირებული მინის ბოჭკოთი, მინის ბადით, ბაზალტის ბოჭკოთი და სხვ.

თაბაშირწიდაბეტონი – ბეტონი, რომელშიც მჭიდრა სამშენებლო თაბაშირი, ხოლო შემვსება წიდა. გამოიყენება ისეთ კონსტრუქციებში, რომლებიც არ ტენიანდება.

თაბახი – გარკვეული ზომის საწერი ქაღალდის ფურცელი; 2. ხის დიდი ლანგარი, გობის მსგავსი; 3. ერთი ნაბეჭდი ფურცლის დაკეცვით მიღებული თექვსმეტი გვერდი, რომლებისგანაც იკინძება წიგნი (საავტორო თაბახი, ნაბეჭდი თაბახი).

თავანი (პლაფონი) – 1. ფერწერით ან რელიეფით შემკული ჭერი ან მისი ნაწილი; ასეთივე კამაროვანი ან გუმბათოვანი გადახურვა; 2. ჭერის სიბრტყიდან ოდნავ გამოწეული ან მასთან თანხვედნილი სანათი არმატურა.

თავდაცვითი – თავდაცვისათვის განკუთვნილი.

თავთხელი – თხელი, არაღრმა ადგილი წყალში.

თავი – 1. მაღალი, ვერტიკალური ნაგებობის, კონსტრუქციის, ელემენტის, დეტალის და მისთ. ზედა ნაწილი; 2. რაიმეს ზედა, ასახდელი ნაწილი; 3. რაიმეს წინა ნაწილი, დასაწყისი; 4. რაიმე თხზულების დასრულებული ნაწილი; 5. ადამიანის ან ცხოველის სხეულის ყელსზევითა ნაწილი, რომელშიც მოქცეულია ტვინი, აგრეთვე შეგრძნების მთავარი ორგანოები. ტექნიკაში თავის მრავალი სახეობა არსებობს: ანტენის, ბარბაცას, ბოდის, ბურთისებრი, ბურღის, გასართი, გვირაბის, დამყოფი, კბილანის, კოლონის, კონუსური, ლურსმნის, მაგნიტური, მანაწილებელი, მარბენალას, მოსახსნელი, მოქლონის, მსხლისებრი, ნაოჭის, ნახევარწრიული, პილონის, რევოლვერული, საალებელი, სარქვლის, სატაცის, სატეხისებრი, სამირკვლის, საჭრისების, სახეხ-სალესის, სახრახნისის, სვეტის, ტრანსმიტერის, უნივერსალური დამყოფი, ფარული, ფრეზის, ქუსლის, ღოჯის, ღუმლის, შიგსაჩარხი, ჩამწერი, ჩანგლისებრი, ჩასასობი, ცილინდრის, ძალური, წამშლელი, წყალსარინის, ჭანჭიკის, ხრახნის, ხრახნსაჭრელისა და სხვ.

თავისებურება – ვისიმე, რისამე დამახასიათებელი, სხვებისგან განსხვავებული თვისება.

თავისუფალდგუშიანი ელექტროკომპრესორი – თავისუფალდგუშიანი კომპრესორი დგუშების ელექტრომაგნიტური ამძრავით.

თავისუფალდგუშიანი კომპრესორი – დგუშიანი კომპრესორი, რომელშიც ამძრავიდან დგუშებზე მოძრაობის გადაცემა ხორციელდება უშუალოდ, მრუდმხარა-ბარბაცა მექანიზმის გარეშე.

თავისუფალი – ვინც, რაც იძულებას, ძალდატანებას არ განიცდის; რასაც არაფერი არ აფერხებს და რაც, დაუბრკოლებლად, შეუფერხებლად ხდება; რაც დაკავებული არ არის.

თავისუფალი (საკუთრივი) რხევები – რხევები, რომლებიც ხდება გარე ზემოქმედების გარეშე.

თავისუფალი ეკონომიკური ზონა (ინგლ. Free Economic Zone) – ქვეყნის ტერიტორიის ის ნაწილი, სადაც სპეციალური სამართლებრივი რეჟიმის საფუძველზე იქმნება ხელსაყრელი პირობები სხვადასხვაგვარი საგარეო-ეკონომიკური ოპერაციებისათვის. მისთვის დამახასიათებელი ნიშანია თავისუფალი ან შეღავათიანი მეწარმეობა, რომელიც იძლევა უახლესი ტექნოლოგიის, ნოუ-ჰაუს შესაძენად საჭირო დროისა და დანახარჯების მნიშვნელოვნად შემცირების საშუალებას, ხელს უწყობს ვალუტის მოზიდვას საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის ხარჯზე და ზრდის უცხოურ კაპიტალდაბანდებას.

თავისუფალი ვარდნის აჩქარება (სიმძიმის ძალის აჩქარება) – აჩქარება, რომელსაც სიმძიმის ძალა ანიჭებს თავისუფალ ნივთიერ (მატერიალურ) წერტილს. როგორც სიმძიმის ძალა, ისე თავისუფალი ვარდნის აჩქარებაც დამოკიდებულია ადგილის განედსა და ზღვის დონიდან მის სიმაღლეზე. თბილისის განედისათვის ზღვის დონეზე თავისუფალი ვარდნის აჩქარება $g = 9,80320 \text{ მ/წმ}^2$

თავისუფალი ინდუსტრიული ზონა (ინგლ. Free Industrial Zone) – თავისუფალი ზონის ნაირსახეობა, სადაც ქვეყნის საქონლის მოთავსებისას გამოიყენება საქონლის ექსპორტში მოქცევის ანალოგიური დებულებები. ამ ზონაში უცხოური საქონლის შემოტანა არ ითვლება იმპორტად და მასზე არ გადაიხდებიან იმპორტის გადასახდელები. საწარმო თავისუფალი ინდუსტრიული ზონის საწარმოა, თუ ის ქვეყნის კანონმდებლობის საფუძველზე რეგისტრირებულია თავისუფალ ინდუსტრიულ ზონაში. ამ ზონაში საქმიანობას ეწევა მხოლოდ თავისუფალი ინდუსტრიული ზონის საწარმოები და სხვა საწარმოების ზონაში რეგისტრირებული მუდმივი დაწესებულებები. თავისუფალი ინდუსტრიული ზონის საწარმოების სურვილის შემთხვევაში, მათი სერთიფიკატის საფუძველზე, მიენიჭებათ საერთაშორისო საწარმოს სტატუსი, საგადასახადო შეღავათების მიღების მიზნით. მთავარი შეღავათები შემდეგია: ა) მოგების გადასახადისაგან გათავისუფლებულია საერთაშორისო საწარმოს მიერ თავისუფალ ინდუსტრიულ ზონაში ნებადართული საქმიანობიდან მიღებული მოგება; ბ) დღგ-გან, ჩათვლის უფლების გარეშე, გათავისუფლებულია საერთაშორისო საწარმოებს შორის საქონლის/მომსახურების მიწოდება; გ) ქონების გადასახადისაგან გათავისუფლებულია თავისუფალ ინდუსტრიულ ზონაში არსებული ქონება. მიზანი, რის საფუძველზეც შემოღებულ იქნა აღნიშნული სტატუსი, არის საქართველოს გარკვეული ტერიტორიების საქონლის/მომსახურების წარმოებისა და ყიდვა-გაყიდვის საერთაშორისო ცენტრებად ჩამოყალიბება.

თავისუფალი მექანიკური სისტემა – მექანიკური სისტემა, რომლის მოძრაობის შესაძლებლობა არავითარი ბმებით არ არის შეზღუდული.

თავისუფალი მეწარმეობის ზონა – სახელმწიფოს ტერიტორიის ის ნაწილი, სადაც იქმნება ხელსაყრელი პირობები ერთობლივი სამეწარმეო საქმიანობისათვის. ასეთ ზონებში შემოღებული აქვთ განსაკუთრებული შეღავათიანი რეჟიმი, რაც ხელსაყრელ პირობებს ქმნის უცხოური კაპიტალის ინვესტირებისათვის.

თავისუფალი ნაპირი (კიდე) – ფირფიტის ნაპირი, რომელზეც არავითარი ძალა არ მოქმედებს.

თავისუფალი ნივთიერი წერტილი – ნივთიერი წერტილი, რომელსაც შეუძლია სივრცეში მოძრაობა ნებისმიერი მიმართულებით.

თავისუფალი ღერძი – სხეულის ბრუნვის ღერძი, რომლის გარშემო ბრუნვა არ იწვევს საკისრების რეაქციას. სხეულის თავისუფალ ღერძებს წარმოადგენს ინერციის მთავარი ცენტრალური ღერძები.

თავისუფალი წყალი – მერქნის ბოჭკოებს შორის არსებული წყალი.

თავისუფლების ქანდაკება (ინგლ. Liberty Enlightening the World; ფრანგ. La liberté éclairant le monde) – სპილენძის მონუმენტი, რომელიც "ლიბერტი-აილენდზე" (თავისუფლების კუნძული) მდებარეობს ნიუ-იორკის უბეში, მდინარე ჰუდონის შესართავთან (ნახ. 1). ის საფრანგეთის რესპუბლიკამ აჩუქა აშშ-ს ამ ორ ერს შორის მეგობრობის გამოსახატავად და

გაიხსნა 1886 წლის 28 ოქტომბერს აშშ-ის ასი წლისთავის აღსანიშნავად (ქანდაკების ავტორია ფრედერიკ ოგიუსტ ბარტოლდი). ამჟამად თავისუფლების ქანდაკება აშშ-ის ყველაზე ცნობილი სიმბოლოა და ჩაგვრისგან განთავისუფლებას აღნიშნავს. 1984 წლიდან ქანდაკება შეტანილია UNESCO-ს მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში.

ნახ. 1

თავისუფლების ხარისხის რიცხვი – კოორდინატა რიცხვი, რომელიც აუცილებელია და საკმარისი წერტილის, წერტილთა სისტემის ან სხეულის მდებარეობის განსასაზღვრავად სივრცეში. საზოგადოდ, სისტემის თავისუფლების ხარისხის რიცხვი განისაზღვრება, როგორც იმ დამოუკიდებელ გადაადგილებათა რიცხვი, რომელიც სისტემას აქვს.

თავკოჭი – იხ. მაურლატი.

თავლა – ცხენების სადგომი ნაგებობა, საჯინიზო.

თავმოყრილ ძალთა სისტემა – ძალთა სისტემები, რომელთა ფუძეები ერთ წერტილში იკვეთება. ამ წერტილს თავმოყრის წერტილი (თავმოყრის ცენტრი) ეწოდება.

თავსართი – 1. სხვადასხვა პროფილის დეკორატიული თალი, რომელიც შემოფარგლავს სარკმლის ნახევარწრიულ ნაწილს ან კარების თავზე მოთავსებული ამგვარივე ელემენტი; 2. რელიეფის ეროზიული ფორმის (ტერასა, ორმო, მიწაყრილი, ხრამი) დამრეცი ფლატეს ზედა ნაპირი; 3. წიგნის ან მისი რომელიმე ნაწილის თავში დართული ორნამენტი, ნახატი, თავსამკაული; 4. დამატებით იხ. არქივოლტი.

თავსართი გზის – მიწის ვაკისის ყრილის გზისპირისა და ფერდოს გადაკვეთის ხაზი.

თავსახური – რასაც თავზე ახურავენ რასმე (მაგ., ქვაბის თავსახური, კოლბის თავსახური და სხვ.).

თავსებადობა – განტოლებათა სისტემის თვისება, ჰქონდეთ ყველა განტოლებისათვის თუნდაც ერთი საერთო ამონახსნი.

თავშესაფარი – სპეციალური ნაგებობა მოსახლეობის დასაცავად სიცოცხლისათვის საშიში დაზიანებებისაგან.

თავშესაფრის ფართობი – ფართობი, სადაც სათანადო ინსტრუქციების მიღებამდე ან ევაკუაციამდე დროებით შეუძლიათ გაჩერება იმ ადამიანებს, რომელთაც არ ძალუძთ კიბე-გზების გამოყენება.

თავხე – მთავარი კოჭი, რომელიც სახლის სახურავის გასამართავადაა გადებული.

თაკარა (შტაბელი) – გარკვეული წესით დალაგებული, დაწყობილი ხის მასალა. არსებობს თაკარის სახეები: გადამბული, გოჯილა, კვადრატული, ლარტყებიანი, შუასადებებიანი (ნახ. 1), ჩაძირული, წყალქვეშა და სხვ.

ნახ. 1

თაკარა გოჯილა – თაკარა, რომლის მეზობელ ფენებში (რიგებში) მასალა ურთიერთმართობულადაა დალაგებული.

თაკარის ფორმირება – დახერხილი ხე-ტყის თაკარად დაწყობა-დალაგების პროცესი.

თაკვერი (თაკვეერი) – 1. ისტორიული მხარე დასავლეთ საქართველოში; ფართო მნიშვნელობით მოიცავდა ახლანდელ რაჭა-ლეჩხუმს, ვიწრო მნიშვნელობით – ცხენისწყლის აუზის შუა წელსა და ლაჯანურის ხეობას შორის მოქცეულ ტერიტორიას; 2. VII საუკუნის ძველი ქართული ციხე, რომელიც ამჟამად მოიხსენიება როგორც ზურაბის ციხე. მდებარეობს ცაგერიდან სამხრეთით 14 კმ-ზე, ცხენისწყალ-კვერშოულას შესართავს ქვევით, მთებით შემოზღუდული ხეობის ცენტრში ამოზიდულ მაღალ კონცხზე; 3. წითელი აბორიგენული ყურძნის ჯიში, რომელიც გავრცელებულია ქართლის რაიონში. აქვს საშუალო ზომის, კონუსური ან ცილინდრულ-კონუსური ფორმის მტევანი და მომრგვალო, მუქი ლურჯი, თითქმის შავი ფერის მარცვალი.

თალარი – ვაზის საჩრდილობელი ფანჩატური. იმერეთში – ტალავერი, მეგრულად "ტალერი", მოხვევებში კი "ტარავალი" ნიშნავს ტანისამოსს. დამატებით იხ. ფანჩატური, ტალავერი, მყოდოლი და პერგოლა.

თალფაქი – 1. ხუფი, სახურავი; 2. "ქართული ქუდი" (საბა).

თამასა (საპირე) – 1. სხვადასხვა მასალისაგან დამზადებული ვიწრო, თხელი ფირფიტა (ძელაკი); 2. ირიბი ფიცარი, რომელიც ხურავს ფრონტონური ნივნივის ფეხს; 3. კარის ან ფანჯრის ღიობის მოჩარჩოება. თამასა შეიძლება იყოს: განმბჯენი, დამჭერი, ზეთსაზომი, ირიბანული, კავის, კარის, კუთხური, მისაჭერი, მოსაჭიმი, პარკეტის, სადისტანციო, საკეტი, სამაგრი, საჩერებელი, სახსრიანი, სიხისტის, ფანჯრის, ყელის, შოლტიანი, ჩამკეტი, ჯვრისებრი და სხვ.

თამასა დამცავ-დეკორატიული – ნაკეთობა, დაყენებული კარზე ან ფანჯარაზე სახელურის, საკეტის ცილინდრული მექანიზმის, გასაღების მოსარგები ნახვრეტის დეკორატიული გაფორმებისა და დაცვის მიზნით.

თამასუქი – ფასიანი ქალაღი, რომელიც ადასტურებს თამასუქის გამცემის (ბანკის) უპირობო ფულად სავალო ცალმხრივ ვალდებულებას გადაუხადოს ვადის დადგომისას თამასუქის მფლობელს განსაზღვრული თანხა. ზოგჯერ ბანკები კრედიტს გასცემენ თამასუქის სახით, რითაც ისინი იღებენ დეპოზიტს იმავე ვადითა და თანხით. სათამასუქო დაკრედიტება საკმაოდ გავრცელებულია იმ საწარმოებსა და ორგანიზაციებში, რომლებიც დაკავშირებულია ერთმანეთთან ტექნოლოგიური და ფინანსური ჯაჭვით.

თამელი (ლათ. *Sorbus torminalis*) – ტანმაღალი, 25 მ-მდე სიმაღლის ხე დიდი გაშლილი ვარჯით (ნახ. 1). მერქანი თეთრი ფერისაა, თუმცა ზოგჯერ მოვარდისფრო ლაქები ახასიათებს. გავრცელებულია შუა ევროპაში, ჩრდილოეთ აფრიკაში, სირიაში, ირანსა და მცირე აზიაში. გვხვდება უკრაინის დასავლეთ ნაწილში, ყირიმსა და კავკასიაში. საქართველოში არც ისე იშვიათია; იზრდება მუხნარში, რცხილნარსა და წაბლნარში

ნახ. 1

ერთეულ ხედ ან ჯგუფებად, მთაში ზღვის დონიდან 1700 მ-მდე გვხვდება. აქვს მაგარი და გამძლე მერქანი, რომელსაც სახარატო და საავიჯო წარმოებაში იყენებენ. კარგი თაფლოვანი და დეკორატიული მცენარეა.

თანაბარი ბრუნვა – ბრუნვა მუდმივი კუთხური სიჩქარით.

თანაბარი დამაბული მდგომარეობა (ერთგვაროვანი დამაბული მდგომარეობა) – დამაბული მდგომარეობა, რომელიც ყოველ წერტილში განისაზღვრება ერთი და იმავე კომპონენტებით (დეკარტის მართკუთხა კოორდინატთა სისტემაში).

თანაბარი მოძრაობა – მოძრაობა წერტილის, რომლის რიცხვითი მნიშვნელობა v სიჩქარისას არის მუდმივი. გავლილი Δs გზა წერტილის თანაბარი მოძრაობისას Δt დროის შუალედში ტოლია: $\Delta s = v\Delta t$. მყარ სხეულს შეუძლია შეასრულოს წინსვლითი თანაბარი მოძრაობა, რომლის დროსაც ზემოთ ნათქვამი ვრცელდება სხეულის ყველა წერტილზე.

თანაბარუფლებიანი კვანძების შეერთება (კომპ.) [ინგლ. Peer-to-Peer (P2P)] – დეცენტრალიზებული (პირინგული) კავშირის სისტემა, რომლის საფუძველზე შექმნილ დაშენებულ კომპიუტერულ ქსელში თითოეულ მონაწილეს (კვანძს) თანაბარი უფლებები აქვს. კვანძი (ინგლ. peer), ნიშნავს ნებისმიერ კომპიუტერს, საკომუნიკაციო მოწყობილობის ან პროგრამული უზრუნველყოფის ერთეულს, რომლებსაც შეუძლიათ ფაილები ან სხვა ციფრული ინფორმაცია გაცვალონ უშუალოდ, ცენტრალური სერვერის გარეშე.

თანაბრად ცვლადი ბრუნვა – ბრუნვა მუდმივი კუთხური აჩქარებით.

თანაბრად ცვლადი მოძრაობა – მოძრაობა, რომლის მხები (W_T) აჩქარების სიდიდე მუდმივია. თუ $W_T > 0$ – მოძრაობა აჩქარებულია, თუ $W_T < 0$ – მოძრაობა შენელებულია.

თანადიზაინერი – ფიზიკური პირი, რომელმაც სხვა ფიზიკურ პირთან (პირებთან) ერთობლივი ინტელექტუალური შემოქმედებითი შრომის შედეგად შექმნა დიზაინი.

თანადალექვა – რთული ხსნარებიდან, ნაღობებიდან ან ორთქლიდან (ზირითადი ნივთიერების დალექვასტან ერთად) თანამინარეგების ნალექში გადასვლა.

თანაზომადი სიდიდეები – ორი ერთგვაროვანი სიდიდე (მაგ., სიგრძე, ფართობი და სხვ.), რომლებსაც აქვთ საერთო საზომი (რომელიც ორივე სიდიდეში მთელ რიცხვჯერ მოთავსდება). თანაზომადი სიდიდეების ფარდობა წარმოადგენს რაციონალურ რიცხვს.

თანამედროვე მსოფლიოს შვიდი საოცრება (ინგლ. Seven Wonders of the Modern World) – 1.

ჩინეთის დიდი კედელი (აზია, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა); 2. კოლიზეუმი (კოლოსეუმი) (ევროპა, იტალიის რესპუბლიკა); 3. მაჩუ-პიქჩუ (ნახ. 1) (სამხრეთ ამერიკა, პერუს რესპუბლიკა); 4. პეტრა (ნახ. 2) (აზია, იორდანის ჰაშემიტური სამეფო); 5. თაჯ-მაჰალი (აზია, ინდოეთის რესპუბლიკა); 6. ქრისტეს ქანდაკება (სამხრეთ ამერიკა, ბრაზილიის ფედერაციული რესპუბლიკა); 7. ჩიჩენ-იცა (ნახ. 3) (ჩრდილოეთი ამერიკა, მექსიკის შეერთებული შტატები).

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

თანამშრომელი – შრომის კოდექსით გათვალისწინებული დასაქმებული.

თანამშრომლების სამუშაო ფართობი – მთლიანი სივრცე ან მისი ნაწილი, განკუთვნილი მხოლოდ თანამშრომლებისათვის და მხოლოდ სამუშაოს საწარმოებლად. დერეფნები, ტუალეტები, სამზარეულოები და დასასვენებელი ოთახები თანამშრომლების სამუშაო ფართობში არ შედის.

თანაპოლიმერი (თანაპოლიმერი) – პოლიმერი, რომლის მაკრომოლეკულა შეიცავს 2 ან მეტ სხვადასხვა სტრუქტურის მქონე რგოლს. უმთავრესად მიიღება თანაპოლიმერიზაციით ან თანაკონდენსაციით (ამ რეაქციაში მონაწილეობს არაუმცირეს 3 მონომერისა), ასევე მონომერის მიმაგრებით პოლიმერზე, რომელიც სინთეზირებულია სხვა მონომერისაგან.

თანაპოლიმერიზაცია (თანაპოლიმერიზაცია) – ორი ან მეტი მონომერის ერთობლივი პოლიმერიზაცია. გამოიყენება პოლიმერების თვისებების მიმართულად ცვლილებისთვის (მოდიფიკაციისთვის), ასევე ახალი თვისებების მქონე პოლიმერის მისაღებად. თ. საშუალებას იძლევა მნიშვნელოვნად გავაფართოვოთ პოლიმერული მასალების ასორტიმენტი ცნობილი მონომერების საფუძველზე.

თანადერძულობა – ორი მანქანის, კვანძის ან დეტალის ღერძების დამთხვევა.

თანგი – იხ. ვაიმა.

თანგირა – სპილენძის მოზრდილი ქვაბი, ფართოპირიანი, რომელსაც ამზადებდნენ სამჭედლოში.

თანრიგი – ჯგუფი, ხარისხი, კატეგორია.

თაობა (გენერაცია) – 1. რისამე წარმოება, წარმოშობა, შექმნა, გაჩენა, ჩასახვა; 2. ბიოლ. მეტნაკლებად ერთი ასაკის თაობა, ჩანაცვლებული მომდევნო თაობით, რომელიც შეიძლება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს წინასაგან; პერიოდი, რომლის განმავლობაში ხდება ცოცხალი უჯრედის გაყოფა.

თარაზო – ხაზებისა და სიბრტყეების ჰორიზონტალურობის შესამოწმებელი ხელსაწყო, აგრეთვე მცირე დახრის კუთხის გასაზომი (ნახ. 1). ძირითადი ნაწილია შუშის ამკულა,

შევსებული მსუბუქი სითხით (სპირტით), გარდა მცირე მოცულობისა (ბუმტულა). თარაზო არის ასტრონომიული, გეოდეზიური და სხვა ხელსაწყო-იარაღების მნიშვნელოვანი ნაწილი. გამოიყენება აგრეთვე სამშენებლო ტექნიკასა და მანქანათმშენებლობაში. ამჟამად ფართოდ არის გავრცელებული ლაზერული თარაზო.

ნახ. 1

თარაზო ლაზერული – გეოდეზიური ხელსაწყო, რომელიც გამოიყენება წერტილის კოორდინატების გადასატანად ჰორიზონტალურ, ვერტიკალურ და დახრილ სიბრტყეებში ლაზერის სხივის მეშვეობით (ნახ. 1. თვითსწორებადი წერტილოვანი ლაზერული თარაზო).

ნახ. 1

თარაზოს მგრძობიარობა – მხილებისუნარიანობა, რომელსაც გამოავლენს თარაზო მისი ღერძის ამა თუ იმ კუთხით დახრის შემთხვევაში. თ. მ. პირდაპირპროპორციულ დამოკიდებულებაშია რადიუსთან. ის დამოკიდებულია აგრეთვე მინის შიგა პირეულის დამუშავების ხარისხზე, სითხიანი ბუმტულის სიდიდეზე და თარაზოს სკალის საფასურზე. რაც უფრო მცირეა თარაზოს სკალის საფასური, მით უფრო მგრძობიარეა თარაზო.

თარაზული ანაწყოები – ცეცხლმედეგობის ხარისხიანი მასალებით აწყობილი იატაკი ან სახურავი. იგი უწყვეტია, რათა შეზღუდოს ცეცხლის გავრცელება.

თარაზული გასასვლელი – გასასვლელისკენ სავალი გზა ერთი შენობიდან მეორე შენობის დაახლოებით იმავე დონეზე მდებარე ფართობამდე, ან გასასვლელისკენ სავალი გზა, რომელიც მიემართება კედლის ან ტიხრის გავლით ან შემოვლით იმავე შენობაში დაახლოებით იმავე დონეზე, და დაცულია ხანძრის ზემოქმედების ქვეშ მყოფი ფართობიდან ან მასთან დაკავშირებული ფართობებიდან წამოსული ცეცხლისა და კვამლისგან.

თარგი – 1. შაბლონი, არქიტექტურული დეტალის ნატურალური სიდიდით შესრულებული ნახაზი; 2. ნაკეთობის, დეტალის დასამზადებელი ნიმუში; 3. ქალაღზე, მუყაოზე გამოყვანილი ნიმუში (ზომა) ტანსაცმლის, ფეხსაცმლის და სხვათა გამოსაჭრელად.

თარო – 1. კედელზე ან ნიშში (დოლაბში) დამაგრებული ჰორიზონტალური ფიცარი ჭურჭლის, წიგნების და მისთ. დასადებად; 2. არქიტექტურული პროფილი სწორკუთხოვანი შვერილის სახით.